

ΑΟΡΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ, ΒΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ
ΤΩΝ ΛΟΑΤΚΙ+ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Δημήτρης Αγγελίδης, Νάνου Παπαθανασίου, Ελενα-Ολγα Χρηστίδη

Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Νικόλας Βουλέλης

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Σωτήρης Μανιάτης

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΦΥΛΛΟΥ**ΣΑΒΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΟΥ**

Τάσος Παππάς

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΝΤΥΠΟΥ

Κώστας Μανιμανάκης

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ

Δημήτρης Αγγελίδης

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΔημήτρης Αγγελίδης,
δημοσιογράφοςΝάνσυ Παπαθανασίου,
επιστημονικά υπεύθυνη
Orlando LGBT+Ελενα-Ολγα Χρηστίδη,
επιστημονικά υπεύθυνη
Orlando LGBT+**ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ****ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ**

Δημήτρης Αγγελίδης

ΔΙΟΡΘΩΣΗ

Σταυρούλα Ματζώρου

ΕΞΟΦΥΛΛΟ - ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Λουίζα Καραγεωργίου

ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗΛουίζα Καραγεωργίου
Αντιγόνη Σπανοπούλου**Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ****ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ**

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

www.efsyn.gr

εισαγωγή

Η ιδέα για τη δημιουργία του τεύχους προέκυψε από τη διαπίστωση ότι σήμερα, πενήντα χρόνια μετά την εξέγερση του Στόνγουολ και 15 χρόνια μετά το πρώτο Athens Pride, λείπει μια έκδοση προσβάσιμη στο ευρύ κοινό που να αποτυπώνει την ιστορική διαδρομή των ΛΟΑΤΚΙ+ στην Ελλάδα με τις διασταυρώσεις της και τις διακλαδώσεις της. Μια ιστορία συλλογικών διεκδικήσεων και ατομικών διαπραγματεύσεων της ορατότητας, κατακτήσεων και αποκλεισμών, καταστολής και νησιδών ελευθερίας, αμφισβήτησης και συμβιβασμών, μια ιστορία με πολλή χαρά και πολύ πένθος. Την ανάγκη να υπάρξει στον δημόσιο λόγο αυτή η πλούσια, αλλά εν πολλοίς αποσιωπημένη και αόρατη ιστορία των ΛΟΑΤΚΙ+, αίτημα εντέλει για μια διαφορετική σύγχρονη ελληνική ιστορία, πιο συμπεριληπτική και πιο (αυτο)κριτική, την υπογραμμίζει το φετινό σύνθημα του Athens Pride: «Ο δρόμος έχει τη δική μας ιστορία». Το τεύχος επιχειρεί να υπογραμμίσει αυτή την ανάγκη, αλλά όχι φυσικά να την καλύψει πλήρως. Είναι το αποτέλεσμα μιας προσπάθειας να αναδειχτούν καθοριστικά σημεία της ιστορικής μας διαδρομής, μέσα από βιώματα, ιστορική αφήγηση, ανάδειξη θεματικών και κείμενα πολιτικής για την ταυτότητα φύλου και τη σεξουαλικότητα. Στόχος μας ήταν ένα τεύχος όσο το δυνατόν πιο συμπεριληπτικό και πιο ανοιχτό σε προσεγγίσεις, που θα επιχειρεί τη σύζευξη ανάμεσα στον λόγο πανεπιστημιακών και επιστημόνων της σεξουαλικότητας και του φύλου και τον λόγο ακτιβιστών και ακτιβιστριών που πρωταγωνιστούν σε αυτή την ιστορική διαδρομή. Προσπαθήσαμε, έστω και με τον κίνδυνο αναχρονισμών, να αποτύχουμε όσο το δυνατόν γλώσσα κακοποιητική και όρους προσβλητικούς

που έχουν κατά καιρούς επικρατήσει στη δημοσιογραφική γλώσσα ή σε άλλα ομοφοβικά και τρανσοφοβικά γλωσσικά περιβάλλοντα. Σε περιπτώσεις που κρίθηκε αναγκαία η χρήση τέτοιων όρων προσαθήσαμε να είναι εμφανές το ομοφοβικό και τρανσοφοβικό φορτίο τους.

Θέλουμε να ευχαριστήσουμε θερμά όσες και όσους συνεργάστηκαν για να γίνει δυνατή η έκδοση και ιδίως τους ανθρώπους που ανταποκρίθηκαν με προθυμία στην πρόσκλησή μας και μας εμπιστεύτηκαν τα κείμενά τους. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλουμε σε τρεις ανθρώπους, χωρίς τους οποίους το τεύχος θα ήταν πολύ διαφορετικό. Στον Θεοδόση Γκελτή, ο οποίος συμμετείχε καθοριστικά στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση του τεύχους και υπήρξε πηγή συνεχούς έμπνευσης, γνώσεων και ενθάρρυνσης. Το τεύχος τού οφείλει πολύ περισσότερα από όσα φαίνονται. Στον Νίκο Μυλωνά, που μας εμπιστεύτηκε με πολύ μεγάλη γενναιοδωρία το πλούσιο αρχείο του από παλιά τεύχη του «ΑΜΦ» και άλλα περιοδικά και υπήρξε ανεξάντλητη πηγή γνώσεων, ιστοριών και ανεκδότων από την πλούσια και μακρόχρονη ακτιβιστική του δράση. Στον Δημήτρη Παπανικολάου, που μοιράστηκε μαζί μας γενναϊόδωρα προβληματισμούς και παρατηρήσεις, οι οποίες διαμόρφωσαν το τεύχος με τρόπο άλλοτε εμφανή και άλλοτε υπόρρητο. Είναι αυτονόητο ότι η ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις βαραίνει εμάς, όπως και ότι τα κείμενα φέρουν τις απόψεις των αρθρογράφων.

Οι συναντήσεις μας για το τεύχος έγιναν υπό τη βαριά σκιά του λιντσαρίσματος μέχρι θανάτου του Ζακ Κωστόπουλου και της σκύλευσής του στον δημόσιο λόγο. Η δουλειά μας αφιερώνεται στη μνήμη του.

Δημήτρης Αγγελίδης, Νάνσυ Παπαθανασίου, Ελενα-Ολγα Χρηστίδη

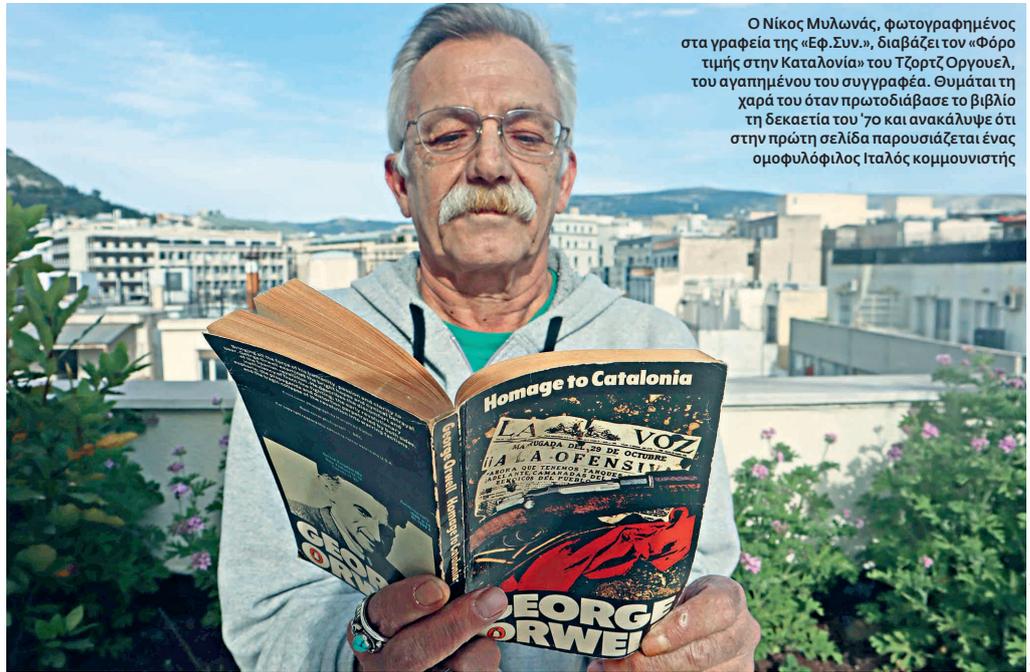
Ιεννήθηκα το 1958 τον Δεκέμβριο στην Αλεξανδρούπολη. Από το 1975 μέχρι σήμερα μένω στην Αθήνα. Από νήπιο αισθανόμουν μια έλξη για τα αγοράκια και όχι για τα κοριτσάκια. Αισθανόμουν ότι ήμουν ένα άτομο που ξέφυγε από τα συνηθισμένα, από το κυρίαρχο ρεύμα των αγοριών και των ανδρών, αλλά δεν μπορούσα ακριβώς να τοποθετηθώ το τι είναι αυτό που με κάνει να διαφέρω. Ημουν το ήσυχο, ευγενικό παιδί, το οποίο όμως μέσα του έβραζε. Μεγαλώνοντας ζήλευα και σκεφτόμουνά ποτέ θα μεγαλώσω για να πάω μαζί με τους χιπίδες εκδρομές τεράστιες και πολύ μακρινές. Ονειρευόμουνά, μάλλον αδημονούσα ποτέ θα μεγαλώσω για να φύγω μαζί τους στην Ινδία. Στο μεταξύ, διάβαζα, άκουγα, σκεφτόμουν.

Με τον κολλητό μου, λόγω χάρη, είχαμε κάνει ανάλυση του «Goodbye yellow brick road» του Έλτον Τζον και λέμε «αυτό αναφέρεται σε σχέση μεταξύ αντρών σε αυτό το τραγούδι». «Δε μπορείς να με κρατήσεις στο ρετιρέ σου». Είναι από τα αγαπημένα μου το «Goodbye yellow brick road», με έκανε να σκεφτώ ότι δεν είμαι μόνος μου σε αυτόν τον κόσμο! Υπάρχει και ο Έλτον Τζον! Αργότερα έμαθα ότι στην Αγγλία οι γκέι μεταξύ τους αποκαλούνται «φίλοι της Ντόροθ», από τον κεντρικό χαρακτήρα του Μάγου του ΟΖ. Στην ίδια ταινία αναφερόταν και ο κίτρινος δρόμος με τα τούβλα, για τον οποίο τραγουδούσε ο Έλτον Τζον, φορώντας κόκκινα παπούτσια, όπως η Ντόροθ.

Στη Γ' Λυκείου ήρθα στην Αθήνα. «Α! Είσαι ο καινούργιος; Να μην αισθανθείς μόνος σου, είμαστε όλοι φίλοι!». Αυτή ήταν η πρώτη δήλωση των παιδιών στην τάξη και η δεύτερη ήταν: «Προς τα πού κινείσαι πολιτικά;» Εγώ τους είπα προς την ΕΔΑ του Ηλία Ηλίου – εκείνη την εποχή. «Α, εντάξει», μου λένε, «μας κάνεις. Εμείς είμαστε στην ΚΝΕ, αλλά μας κάνεις! Αριστοτέρες είσαι, δημοκράτης είσαι».

Ουσιαστικά στα 18 μου αρχίζω και καταλαβαίνω τον εαυτό μου, οπότε για πρώτη φορά με έναν καλό μου φίλο πηγαίνουμε στο κρεβάτι και εκεί τελειώνει η μηπεδεμένη μου εφηβεία που δεν ήξερα αν είμαι μπάι ή γκέι, γιατί αυτό ήταν το δίλημμα το δικό μου. Ε, στα 18 μου, που έκανα έρωτα για πρώτη φορά στη ζωή μου, αποφάσισα ότι δεν με νοιάζει τι είμαι ακριβώς, επιλέγω, και το τονίζω, από εδώ και στο εξής να είμαι αποκλειστικά γκέι – γιατί αν δεν το κάνω αυτό μάλλον θα τρελαθώ.

Με τον πρώτο μου φίλο και εραστή πήραμε χαμπάρι, φυσικά, την ίδρυση του ΑΚΟΕ και θυμάμαι ότι είχα αγοράσει το τρίτο κατά σειρά τεύχος της πρώτης περιόδου του «ΑΜΦ», το οποίο το είχαμε αγοράσει και οι δύο μάλλον, και το ξεκοκαλίσαμε, το συζητήσαμε, είπαμε θα κατεβούμε στο ΑΚΟΕ μαζί. Τελικά κατέβηκα μόνος μου εγώ και εκεί κόλλησα για λίγο. Έκανα τον γύρο του τετραγώνου 2-3 φορές πριν να τολμηώ να κατεβώ τα σκαλάκια. Αχ, ήταν εκείνες οι υπέροχες συναντήσεις του ΑΚΟΕ. Καταρχήν, μιλάγαμε με τη σειρά, ένας ένας και μία μία. Αν νομίζεις ότι δεν έχεις κάτι να πεις, συνεχίζε το επόμενο άτομο. Διακοπές από φο-

Ο Νίκος Μυλωνάς, φωτογραφημένος στα γραφεία της «Εφ.Συν.», διαβάζει τον «Φόρο τιμής στην Καταλονία» του Τζορτζ Οργουελ, του αγαπημένου του συγγραφέα. Θυμάται τη χαρά του όταν πρωτοδιάβασε το βιβλίο τη δεκαετία του '70 και ανακάλυψε ότι στην πρώτη σελίδα παρουσιάζεται ένας ομοφυλόφιλος Ιταλός κομμουνιστής

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΜΑΡΙΟΣ ΒΑΣΙΛΟΣΠΟΥΛΟΣ

Ενας «φίλος της Ντόροθ» στην Ελλάδα

Συνέντευξη του **Νίκου Μυλωνά*** στον **Θεοδόση Γκελίτ**

βερές εκρήξεις χιούμορ που ελάφρηναν κάθε βαριά συζήτηση. Στα 20 μου πρότειναν να μπω στη συντακτική ομάδα του «ΑΜΦ». Εγώ έπαθα... δέος. Μα τι δουλειά έχω εγώ εκεί; Δεν τα ξέρω εγώ αυτά. Τους Φουκό και τους Γκουαταρί και όλα αυτά τα ωραία. Τελικά, έκανα κάποιες μεταφράσεις ειδήσεων ή κάποιες σύντομες βιβλιοπαρουσιάσεις, μέχρι το 1983 που έφυγα στη Γαλλία. Μια βασική σύγκρουση ήταν με τις λεσβίες, οι οποίες είχαν ζητήσει τις μισές σελίδες του περιοδικού, του «ΑΜΦ». Εγώ ήμουν αλληλέγγυος μαζί τους, κάποιος φίλος μου όμως λέγανε ότι δεν έχουν και τόσα πολλά πράγματα να πούνε, και στο κάτω κάτω όλο το περιοδικό μιλάει για την ομοφυλόφιλη επιθυμία. Ο σεξισμός, η λεσφοβία και η τρανφοβία ίσχυαν και τότε, και μάλιστα πολύ πιο έντονα από σήμερα.

Η «Απογευματινή» είχε κάνει ένα αφιέρωμα τη δεκαετία του '70 στην άνοιξη των γκέι μαγαζιών στη Μύκονο, με φωτογραφίες κτλ. Το είδωλό της στην Αθήνα βρισκόταν στην Πλάκα, στην οδό Θόλου, που την έγραφε «Λώλου», από τη λωλή, δηλαδή την τρελή αδελφή. Εγώ δεν θυμάμαι ποτέ είχα πάει. Ολομόναχος, πάντως, για να δω τι παίζει.

Θυμάμαι στα «Ζώδια», στην Πλάκα, είχε συμβεί το εξής περιστατικό: Είναι κάποιες φίλες τρανς δίπλα και μπαίνουν οι αστυνομικοί και κάνουν έλεγχο ταυτότητων. Και έρχονται σε εμάς, εμείς έχουμε τις ταυτότητες γιατί ξέραμε εκείνη την εποχή ότι έπρεπε να τις κουβαλάμε οπωσδήποτε μαζί μας μήπως και αποφύγουμε τη διανυκτέρευση στο τμήμα. Ε, οπότε δίνουμε τις ταυτότητες.

-Τι επαγγελμα κάνειε;
-Φοιτητής, και εγώ, στα ΤΕΙ –τότε ΚΑΤΕΕ.

Και λείπει ο σύντροφός μου «φοιτητής Θεολογίας». Εκεί έπεσε ειρωνεία από τους αστυνομικούς.
-Μπα, και το ξέρουν οι γονείς σας ότι είστε εδώ;

Και γυρνάμε εμείς με αύθαδες ύφος και τους λέμε:

-Το ξέρουμε και το εγκρίνουμε!
Που δεν ξέρανε τίποτα! Τη δε φίλη, η οποία ήταν επίσης από το ΑΚΟΕ, τη ρωτάνε τι επαγγελμα κάνει και τους λέει με

Το εξώφυλλο του άλμπουμ «Goodbye Yellow Brick Road» του Έλτον Τζον (1973), που έκανε τον Νίκο Μυλωνά να σκεφτεί στην εφηβεία του ότι δεν είναι μόνος του στον κόσμο, «υπάρχει και ο Έλτον Τζον!»

ύφος: «Ηθοποιά! Όποτε το ακούνε οι δίπλα τρανς και της λένε: «Καλέ! Εσύ δικιά μας είσαι!». «Φυσικά», γυρνάει και τους λέει. Μετά από λίγο σηκωθήκανε και φύγανε, δεν μπορούσαν να τα βάλουνε με μας.

* Ακτιβιστής, μέλος της οργάνωσης Οικογένειες Ουράνιο Τόξο

Λεσβίωμα

Της **Σόνιας**

ΠΩΣ ΞΕΚΙΝΗΣΑ: με πανικό. Τι μου συμβαίνει; Είναι φυσιολογικό; είμαι ακόμα καλή κόρη; Καλό παιδί που ήθελα τόσο να είμαι;

Αφού άρχισα να ξεφλουδίζω με τα χρόνια τα λεπτά ατελείωτα στρώματα ντροπής και ενοχής για την επιθυμία μου, οι πλατωνικοί έρωτες για τις φίλες μου και δασκάλες μου άρχισαν να ρωτούν: Πότε θα φιλήσω το πρώτο κορίτσι;

Ήμουν σίγουρη πως είμαι η μόνη λεσβία στην Ελλάδα. Η λέξη ακουγόταν σαν βόμβα και όποτε τη διάβαζα -σπάνια βέβαια-μ' έπιανε ταχυκαρδία. Δεν μπορούσα ακόμα να πω τη λέξη λεσβία, ούτε να τη σκεφτώ καλά καλά. Για κάποιο λόγο αποφάσισα να πάω στην Αγγλία πεπεισμένη ότι εκεί θα βρω λεσβίες. Η ασαρτότητα μ' έκανε να αγνοήσω όλες τις λεσβίες που είχα γύρω μου. Κάποια στιγμή τις βρήκα, στην Αθήνα, στην Ερεσσό και η αίσθηση συνύπαρξης μαζί τους στον ίδιο χώρο, την ίδια στιγμή, ήταν από τις πιο δυνατές και καθοριστικές εμπειρίες της ζωής μου.

Ναι, είμαστε, υπάρχουμε και η σκέψη, το συναίσθημα, η φωνή μας, το άγγιγμά μας, ο έρωτάς μας, το γέλιο μας και το δάκρυ μας είναι αληθινά, υπαρκτά και πέρα για πέρα ζωντανά.

Τι είναι το λεσβίωμα; Το νοηματικό απόσταγμα είναι ο έρωτας, η καύλα, ένα εσωτερικό άνοιγμα σε λιβάδια πράσινα και ανθισμένα, μια λιακάδα και μια φουρτούνα, πάθος, καύλα, βλέμματα και ηδονή. Και χωρίς την καύλα και την ηδονή δεν υπάρχει.

Ερωτική εξομολόγηση

Τα μάτια σου, τα χείλια σου, τα μάγουλα σου, τα απαλά μάγουλα σου, η μυρωδιά σου, τα φιλά σου, η αγκαλιά σου, ο αιμός σου, η καρδιά σου, το μουνί σου, οι πατούσες σου, οι καύλα γάμπες σου, τα γόνατά σου, οι αστραγάλοι σου, τα δακτυλάκια των ποδιών σου, ο κώλος σου τόσο απαλός, η κοιλιά σου, τα βυζιά σου φυλακισμένα στο σουτιέν κι άλλοτε ελεύθερα κι ωραία. Το βλέμμα σου, η φροντίδα σου, τα χέρια σου, τα δάκτυλά σου, τα απαλά δάκτυλά σου, το χαμόγέλό σου όταν με βλέπεις, οι αγκώνες σου, ο τρόπος που κόβεις πιπεριές φλωρίνης, ο τρόπος που κοιμάσαι ήσυχα. Η ειλικρίνεια σου, η εμπιστοσύνη σου, η διάθεσή σου να με ακούσεις. Με ακούς, Με βλέπεις. Με βλέπεις τόσο καθαρά, με ξέρεις όσο κανείς άλλος ποτέ.

Το ζητούμενο είναι το τέλος της ντροπής

Της **Ι.Κ.**

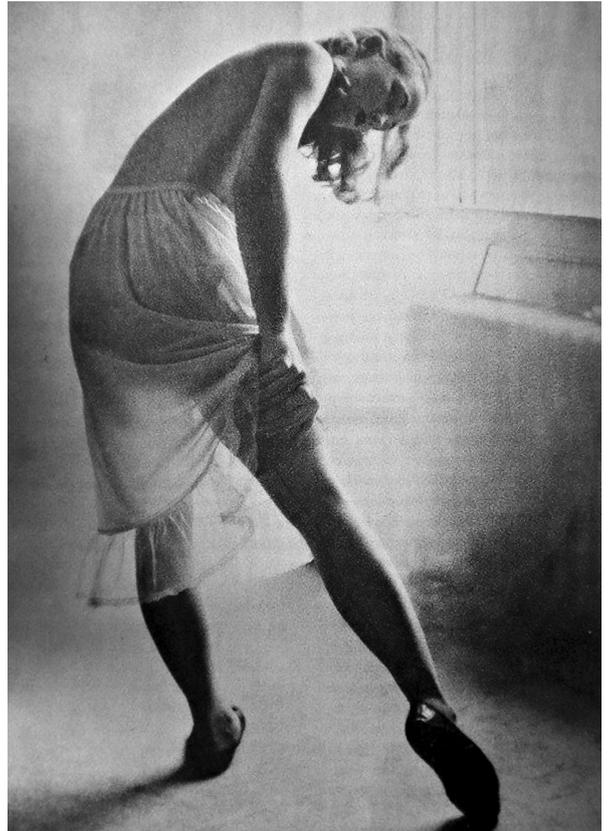
Τα πράγματα έχουν φτιάξει βέβαια αρκετά. Μεγαλώνουμε κιόλας και δεν σηκώνουμε μύγες στα σπαθιά μας. Εχουμε και την έκρηξη του νέου φεμινιστικού λόγου τα τελευταία χρόνια, που έχει ονοματίσει κάθε μισογύνικη κίνηση γι' αυτό ακριβώς που είναι, την έχει αναλύσει, ξέφτι την έχει κάνει και έχει βγάλει από μέσα μας και έχει δώσει λόγια και δίοδο έκφρασης στις αντιδράσεις μας που παλιά ήταν συγκεχυμένες, πνιγμένες και στραμπουληγμένες.

Για μας, τις μεγαλύτερες λεσβίες, δεν ξεχνιέται πώς ήταν να μεγαλώνεις στην Αθήνα τις παλιότερες δεκαετίες, κορίτσι, γυναίκα, λεσβία: μια εμπειρία τρομακτική, ανελέητη. Δεν το αξιολογείς βέβαια έτσι στις νεαρές ηλικίες. Στην αρχή ζεις μια απορία όταν το «όχι» σου, όταν σου την πέφτουν κάθε στιγμή στον δρόμο, στο σχολείο, στο περίπτερο, στο λεωφορείο, όχι απλώς δεν μετράει αλλά ξεκλειδώνει και έναν χείμαρρο μίσους απέναντί σου. Αντε βγάλ' τα πέρα μετά με την εαυτή σου.

Επειδή όμως κάπως αναπτύσσουμε κακήν κακώς τις άμυνές μας, μετά μάθαμε να αποφεύγουμε τις κακοτοπιές, να περνάμε στα απέναντι πεζοδρόμια και, όταν δεν ήταν δυνατό, τότε εμπλεκόμασταν σε καβγάδες που δεν είχαν τελειωμό, ούτε λύση και ούτε βέβαια καμία αίσθηση ότι καταφέραμε κάτι. Γιατί εννοείται ότι το τέρας του μισογυνισμού και της λεσβοφοβίας, της πατριαρχίας και της ματοσίλας, το βιώναμε ως σχεδόν ανίκητο.

Είπα παραπάνω ότι έχουν φτιάξει κάπως τα πράματα. Ναι, αλλά ακόμα μιλάμε με χαμηλούς τόνους όταν πρόκειται να συζητήσουμε τη λεσβιακότητά μας. Πολλές βοηθιούνται με την ενδυνάμωση του κοιού και καλώς χρησιμοποιείται αυτό επειδή κολλάει κάπως ανώδυνα και το λεσβιακό στο πλάι. Αλλά έχουμε πολύ δρόμο μπροστά μας για να νιώσουμε βαθιά την περηφάνια της λεσβιακής μας ύπαρξης.

Η ασαρτότητα των λεσβιών είναι πανταχού παρούσα. Ακόμα και μέσα στο ΛΟΑΤΚΙ κίνημα. Σε σημείο που τα ζυγνοπούλια της παρερμηνεύσης των θεωριών του φύλου, να γυρνάνε και να σου λένε ότι λεσβίες δεν υπάρχουν πια. Λες και θα το έλεγαν αυτό ποτέ για τους γκέι άντρες. Αλλά ο

Φωτογραφίες που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό «Η νταλικά» της Λεσβιακής Ομάδας Αθήνας, Ιούνιος 2013 (πάνω) και Ιούνιος 2011 (κάτω)

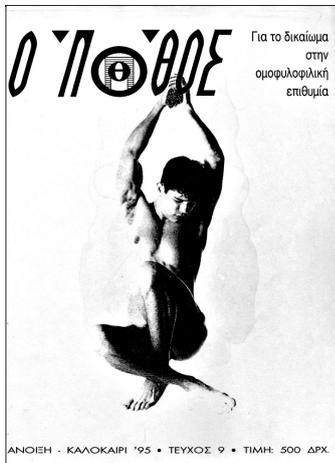
μισογυνισμός στην κοινωνία μας είναι ο αέρας που αναπνέουμε. Σαν να μην μπορεί να πάει από τη μια μέρα στην άλλη χωρίς να μας υποτιμήσει ανά πάσα στιγμή. Βάλε στη σαλάτα και τη λεσβιακότητα και η ύπαρξή σου πάει πολύ για τις τοπικές ευαισθησίες.

Ευτυχώς που έχουμε προσβάσεις σε κοινωνίες με λεσβίες με μικρότερη αίσθηση ντροπής για τις εαυτές τους και αυτό το ρουφάμε. Γιατί αυτό είναι το ζητούμενο: το τέλος της ντροπής ώστε όλες αυτές τις μισογύνικες, λεσβοφοβικές καταστάσεις, να φτάσουμε κάποτε να τις αγνοούμε πραγματικά, καθώς θα είναι πολύ πιο ντροπιαστικές και ισοπεδωτικές για τους ίδιους που τις παράγουν.

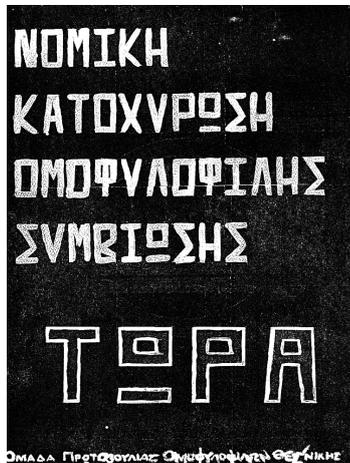
Του **Αρη Μπατιούλα***

Στα καινούργια πάρκα της παραλίας Θεσσαλονίκης έχουν απομείνει δυο γέρικα δέντρα, σκυφτά, από τον καιρό που εκεί ήταν το Πάρκο των Σκύλων. Το Πάρκο, με τα δέντρα και τους θάμνους του, ήταν μέρος συνάντησης αντρικών επιθυμιών και σωμάτων. Το βράδυ της 26ης Ιουνίου 1991, δύο μέλη της ΟΠΟΘ (Ομάδα Πρωτοβουλίας Ομοφυλόφιλων Θεσσαλονίκης) κατέβηκαν στο πάρκο με ένα ραδιοκασετόφωνο και αρκετό κρασί. Και σε εκείνα τα δύο δέντρα, η μουσική και το τζετζέλο προσέλκυσαν αρκετές από τις σκιές στους θάμνους που πλησίασαν να δουν τι γίνεται. «Σήμερα, 26 Ιουνίου, είναι η Παγκόσμια Ημέρα Ομοφυλοφιλικής Περηφάνιας, στην υγεία σου». Δηλώνση σημαίνουσα και με βάρος, μια κι ως τα 19 μου δεν ήξερα για την Παγκόσμια Ημέρα, πόσο μάλλον ότι, μαζί με άλλους, δικαιούμαι να αισθάνομαι περήφανος. Αυτό ήταν το πρώτο υπόγειο γκέι πράντ της Θεσσαλονίκης.

Επρέπε να περιμένει κανείς αρκετά χρόνια για να ξαναδεί την ΟΠΟΘ να έχει ένα δυναμικό εργαλείο στα χέρια της. Έχοντας σταματήσει τη μακρόβια εκπομπή στο Ράδιο Κιβωτός, τον έναν από τους δύο αντεξουσιαστικούς σταθμούς της πόλης, η συνέλευση έθεσε με σώμα και ψυχή πάνω στον «Πόθο», ένα μηνιαίο free press που κυκλοφορούσε ελεύθερα σε χιλιάδες αντίτυπα στο κέντρο της πόλης. Συνέπρεσε η έναρξή του με τη δειλή εμφάνιση του ίντερνετ στην Ελλάδα. Για παράδειγμα, φοιτητές, όπως εγώ, είχαν πρόσβαση στον παγκόσμιο ιστό και σε κάθε είδους πληροφορία που βρισκόταν εκεί. Σύντομα, μαζί με τα δικά μας χάλια, άρχισαν οι επίμονες ανταποκρίσεις και από γειτονικές χώρες, οι οποίες ήταν μια ποικιλία ανθρωποκνηγών, φυλακίσεων, βασανιστηρίων, εμπρησμών και δολοφονιών.

Αριστερά: εξώφυλλο του περιοδικού «Ο Πόθος» της Ομάδας Πρωτοβουλίας Ομοφυλόφιλων Θεσσαλονίκης (ΟΠΟΘ), τεύχος 9, άνοιξη - καλοκαίρι 1995. Κέντρο: αφίσα της ΟΠΟΘ. Δεξιά: αφιέρωμα του Ιού της Κυριακής με τη συνεργασία της ΟΠΟΘ στους ΛΟΑΤΚΙ+ στα Βαλκάνια (Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 11 Μαΐου 1997) [πηγή: <http://athanatiellinikileventia.gr/>]

20th Century Boy

Μείναμε πιστοί στις ανταποκρίσεις αυτές μέχρι τέλους, παρακολουθήσαμε τα γεγονότα που συνόδεψαν την αποικιοποίηση της ομοφυλοφιλίας στην Κύπρο και την τροποποίηση του Π.Κ. στη Ρουμανία που έστειλε ομοφυλόφιλους στη φυλακή. Θα έλεγε κανείς ότι είχαμε διεθνή αύρα, αν δεν πρόκειτο περισσότερο για σαπίλα.

Βέβαιος ότι μπορούσαμε να του προμηθεύσουμε τις πληροφορίες που ζητούσε, ο «Ιός της Κυριακής», στην «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία», μας ζήτησε στοιχεία για ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα στα Βαλκάνια. Του ταχυδρομήσαμε έναν τόμο 200 σελίδων συμπυκνωμένης πίκρας, ο οποίος κατέληξε να γίνει ένα από τα επόμενα αφιερώματά του, «σε συνεργασία με την ΟΠΟΘ» όπως έλεγε ο τίτλος. Λοιπόν, είχα καιρό

να ακούσω τόσο πολλές και χυδαίες αντιδράσεις εμπρός σε αυτή την απρόσμενη ορατότητα των ομοφυλόφιλων στην «Ελευθεροτυπία». Ήταν φανερό ότι δεν ήθελαν να ξέρουν, να διαβάζουν, να ακούν για μας έστω και σαν μια παρέλαση κακοποιημένων θυμάτων.

Παρά τις αντιξοότητες, δεν χάσαμε ποτέ το χιούμορ μας και παραμείναμε μια σφιχτά δεμένη ομάδα. Ασχοληθήκαμε πολύ έντονα με ακτιβισμό για HIV/AIDS, βιβλία, θεατρικά, μεταφράσεις, βιωματικά κείμενα, τις απαραίτητες ζίστες με τις ημερομηνίες των ευρωπαϊκών γκέι πράντ κάθε Μάιο, συνεντεύξεις και ό,τι άλλο μπορεί κανείς να φανταστεί - πολλών γυμνών αγοριών συμπεριλαμβανομένων. Μέχρι που κατέφθασε η Θεσσαλονίκη Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 1997 και εκεί το χιούμορ έγινε πικρή τρολιά.

Η Πολιτιστική είχε ένα μηνιαίο έντυπο που λεγόταν «Τάμαριξ» (είναι η επίσημη ονομασία από έναν θάμνο στις αμμώδεις παραλίες) και κάλυπτε ιστορικές εποχές και σημεία της πόλης - τα κάστρα, το λιμάνι κ.ο.κ. Επειδή πλησίαζε πάλι η καταραμένη 26η Ιουνίου και δεν προβλεπόταν χώρος για μας, αποφασίσαμε να το αντιγράψουμε χιλιοστό προς χιλιοστό ως προς το στήσιό του, και τον Ιούνιο, δίπλα στο «Τάμαριξ» και μάρωνε το «Πούστριξ», μια επική αναφορά και ύμνος στο ξεκίνημα του ομοφυλοφιλικού κινήματος στη χώρα από τη δεκαετία του '70. Εξώφυλλο, το σκίτσο μιας ξεφλουδισμένης μπανάνας (από το

περιοδικό «Μπανάνες», 1980) και μέσα αποκόμματα εφημερίδων εποχής, ένα κείμενο-αφιέρωμα για το «Κράξιμο» και ένα ιστορικό κείμενο που μας εμπιστευθήκε ο Λουκάς Θεοδωρακόπουλος. Αυτή είναι η ιστορία μας, σκεφτόμασταν, αγνοώντας ότι κι εμείς με τη σειρά μας ιστορία θα γινόμασταν.

Εκείνη τη χρονιά αποφασίσαμε να διοργανώσουμε το πρώτο μεγάλο Gay Pride (Party). Το βάζω σε παρένθεση γιατί πάντα ελπίζαμε ότι κάποτε θα εξέλειπε αυτή η λέξη, κι επίσης τη βάζαμε με μικρά γράμματα στις αφίσες, σαν να ντρέπομασταν, και για έξτρα περηφάνια όταν κολλούσαμε για πρώτη φορά γκέι αφίσες πάνω στην Εγνατία. Εγιναν τρία τέτοια πάρτι. Θα σταθώ στο τελευταίο, του 1999.

Τον καιρό εκείνο είχα δει το «Velvet Goldmine» του Todd Haynes και είχα χαθεί μεθυσμένος σε μια θάλασσα από μπαϊσέξουαλ γκλίτερ και οργαντζες με τον Ιγκι Ποπ να βάζει, κυριολεκτικά, φωτιά στη σκηνή. Ζούσα υπνωτισμένος σε ένα αστραφτερό ροζ όνειρο. Εξυπακούεται ότι η αφίσα της χρονιάς ήταν corycat της αφίσας του V.G. και μάλιστα το πάρτι το παρουσίαζε ουδείς άλλος πέραν του 20th Century Boy του ίδιου. Ήταν μια συναρπαστική βραδιά με τον κόσμο να προσέρχεται στο μοναδικό γκέι μπαρ της πόλης από όλες τις κατευθύνσεις. Σύντομα ο μικρός ισόγειος χώρος του γέμιζε και υπερχείλιζε στην αυλή και στα γύρω τετράγωνα. Οπου κι αν κοιτούσες ή πήγαινες η περιοχή

ήταν αδερφοκρατούμενη. Αυτή η ξαφνική έκθεση και ορατότητα μου έφερε μεγάλη ανάταση αλλά και μεγάλη οργή. Ετσι, όταν βγήκα στη λεωφόρο Ολγας για να πάρω τσιγάρα, η οργή με κατέκλυσε: ημίγυμος, με μια αλυσίδα από λυκόσκυλο στον λαιμό, περπατούσα με το χέρι υψωμένο κόντρα στα αυτοκίνητα που έρχονταν. Βρισκόμουν κάτω από την προστασία από κάτι εξωανθρώπινο, ίσως του βρακιού του Ντέιβιντ Μπάουι, κι έτσι έφτασα ασφαλώς στο περίπτερο με τα τσιγάρα. Αυτή η αποκοτιά ενός νέου ανθρώπου, η οργή ενός μεθυμένου, το πρώτο ανεπίσημο πράντ της Θεσσαλονίκης, δεν πρέπει να ιδωθεί μεμονωμένα. Φήμες οργιάζαν τις μέρες εκείνες ότι οργανώνεται συγκέντρωση στον Λευκό Πύργο και μετά πορεία σε μια δαιδαλώδη διαδρομή που θα έπιανε όλες τις πρεσβείες των χωρών που βασιάνιζαν ομοφυλόφιλος. Μια φέμψη μπορεί να είναι επιθυμία ή δοκιμή των υδάτων, μια φέμψη μπορεί πολύ εύκολα να γίνει πραγματικότητα. Κι αν γινόταν πραγματικότητα, θα ήταν όντως ο ξεσηκωμός των από κάτω, κινούμενος από την αγανάκτηση και το «φτάνει πια» - όπως περίπου στο παλιό καλό Stonewall δηλαδή. Δυστυχώς, και αναλαμβάνω κάποιες ευθύνες εδώ, η φέμψη δεν έγινε ποτέ πραγματικότητα. Θες η έλλειψη οργανωτικού δακτύλου, θες η απείρεια, θες χίλιοι άλλοι λόγοι, η Θεσσαλονίκη έχασε την ευκαιρία για ένα όμορφο γκέι πράντ.

Την επόμενη χρονιά ζημώριωε 2000. Ο «πόθος» είχε σταματήσει, η ομάδα μας έβρισχε και χρειάστηκε πάνω από μία δεκαετία για να δούμε πράντ στην πόλη.

* Πρώην μέλος ΟΠΟΘ

Κάλισμα του περιοδικού «Ο Πόθος» για το γκέι πράντ της Θεσσαλονίκης, στις 26 Ιουνίου 1997, στο μπαρ Ahududu

Κάθε φορά που γίνεσαι γονιός μαθαίνεις τον κόσμο ξανά από την αρχή... Δέκα χρόνια πριν νομίζαμε, όπως ο περισσότερος κόσμος που δεν χρειάστηκε να το ψάξει, πως όλοι οι άνθρωποι γεννιόμαστε ή «κορίτσια» ή «αγόρια» (δηλαδή χρωμοσωμικά ΧΧ ή ΧΥ). Η πληροφορία πως το μωρό που περιμέναμε ήταν ΧΧΥ ήταν κάτι πέρα από το γνωστό μας σύμπα, ένα αναπάντεχο και γερό πολιτισμικό σοκ: οι άνθρωποι δεν γεννιούνται μόνο θηλυκοί και αρσενικοί, αλλά και οπουδήποτε ενδιάμεσα, βιολογικά μιλώντας.

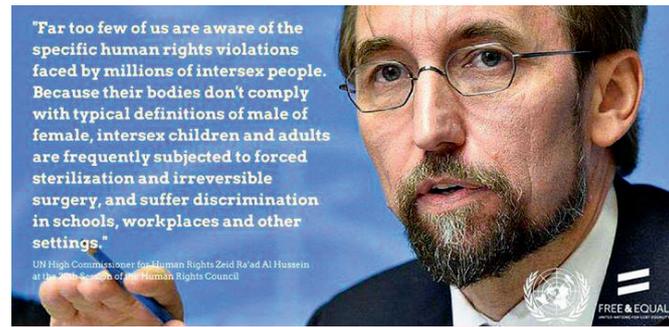
Εκτιμάται ότι το 1,7% των παιδιών στον κόσμο γεννιούνται κάθε χρόνο με ποικίλες διαφοροποιήσεις των χαρακτηριστικών φύλου, δηλαδή ίντερσεξ. Για παράδειγμα, μερικά παιδιά έχουν γεννητικά όργανα διαφορετικά από τα συνηθισμένα πρότυπα για αγόρια και κορίτσια, άλλα παιδιά έχουν θηλυκά σώματα, αλλά ΧΥ (αρσενικά) χρωμοσώματα ή αρρενωπά σώματα και ΧΧ (θηλυκά) χρωμοσώματα. Παρ' όλο που το παγκόσμιο κίνημα για την αναγνώριση και τα δικαιώματα των ίντερσεξ ανθρώπων ήταν ήδη 2-3 δεκαετίες ενεργό στο εξωτερικό, ο όρος «intersex» (διαφυλικό) τότε ήταν ακόμα εντελώς άγνωστος στην Ελλάδα. Ki ενώ ο γιατρός στην Αθήνα μάς διαβεβαίωσε πως το μωρό μας ήταν υγιέστατο και μας συνέστησε να ενημερωθούμε από σύγχρονες και έγκυρες πηγές, δύο τοπικοί γιατροί μάς αρνήθηκαν να συνεχίσουμε, πιέζοντάς μας να το τερματίσουμε ως «λάθος» και «τέρας της φύσης»... Αυτός ήταν ο πρώτος «τοίχος», πριν καν γεννηθεί. Σήμερα ξέρουμε πως παραπάνω από το 80% των ίντερσεξ κυήσεων τερματίζεται αναίτια, με ιατρική προτροπή ή πίεση και την τρομαγμένη συναίνεση ανενήμερων ή φοβικών γονιών, καθαρά λόγω προκαταλήψεων. Αντ' αυτού επιλέξαμε να ερευνησουμε στον παγκόσμιο ιστό, όπου βρήκαμε επικαιροποιημένη πληροφορία, δεκάδες υπέροχους ΧΧΥ ανθρώπους και γονείς ΧΧΥ παιδιών και βεβαιωθήκαμε πως δεν υπήρχε λόγος τερματισμού. Αναζητήσαμε άλλο μαιευτήριο, όλα πήγαν καλά και το παιδί γεννήθηκε και καταγράφηκε σαν «αγόρι», ένα χαμογελαστό και καλόβολο πλάσματάκι, που άρχισε να μαθαίνει τον κόσμο, κι εμείς μαζί του.

Ο δεύτερος «τοίχος» για κάποια ίντερσεξ μωρά που γεννιούνται με διαφορετική εξωτερική ανατομία είναι οι επίπονες, ιατρικώς αναίτιες, αισθητικές και μη αναστρέψιμες χειρουργικές επεμβάσεις «κανονικοποίησης» φύλου, που προτείνονται στους σοκαρισμένους γονείς «για να γίνει το παιδί πιο εύκολα κοινωνικά αποδεκτό» από γονείς, συνομήλικους και μέλλοντες συντρόφους. Ερήμην των παιδιών, με την μυστικότητα και την ντροπή του ταμπού, το δικαίωμα των παιδιών στη σωματική τους ακεραιότητα απλώς αποσιωπάται και παραβιάζεται κατάφωρα «για το καλό τους». Ωστόσο από το 1990 πολλοί ίντερσεξ άνθρωποι που υπέμειναν τέτοιες επεμβάσεις ως μωρά, μεγάλωσαν και άρχισαν να μιλούν για το τραύμα τους. Οι επεμβάσεις αυτές συχνά αποδεικνύονται λανθασμένες ως προς την επιλογή φύλου, χαρακτηρίζονται από τον ΟΗΕ ανθρώπινα βασανιστήρια, δεν υποστηρίζονται από μακρόχρονες έρευνες

ΤΟ ΥΠΕΡΟΧΑ ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΟ ΦΑΣΜΑ ΤΟΥ ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΦΥΛΟΥ

Ίντερσεξ παιδιά και άνευ όρων αγάπη

Της **Ρηνιώς Συμεωνίδου***

Πάνω: αναμνηστική φωτογραφία από το Ευρωπαϊκό Συνέδριο της Κοινότητας των Ίντερσεξ το 2018, στην Κοπεγχάγη της Δανίας. Κάτω: δήλωση του ύπατου αρμοστή του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, Ζαΐντ Ρααντ αλ Χουσεΐν: «Πολύ λίγοι από μας γνωρίζουν για τις συγκεκριμένες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που υφίστανται εκατομμύρια ίντερσεξ άνθρωποι. Επειδή το σώμα τους δεν συμμορφώνεται με τους τυπικούς ορισμούς του αρσενικού και του θηλυκού, τα ίντερσεξ παιδιά και οι ίντερσεξ ενήλικοι υπόκεινται συχνά σε εξαναγκαστική στέρηση και μη αναστρέψιμη χειρουργική επέμβαση και υφίστανται διακρίσεις στο σχολείο, τον χώρο εργασίας και άλλα περιβάλλοντα»

και οι ίντερσεξ οργανώσεις καλούν παγκόσμια στην απαγόρευσή τους μέχρι το άτομο να είναι σε ηλικία κατάλληλη να δώσει την ενημερωμένη του συναίνεση. Παρά τα προστατευτικά παγκόσμια και ευρωπαϊκά ψηφίσματα και οδηγίες, μόνο η Μάλτα (2014) απαγορεύει τις αισθητικές επεμβάσεις στα ίντερσεξ βρέφη και παιδιά και πρόσφατα ακολούθησαν η Καλιφόρνια και η Ινδία.

Ένας τρίτος παραβιαστικός «τοίχος» για τα ίντερσεξ παιδιά και ενήλικες είναι τα απόλυτα έμφυλα κοινωνικά στερεότυπα, στα οποία δεν μπορούν πάντα να ανταποκριθούν. Πολλοί ίντερσεξ άνθρωποι τυχαίνει να συμφωνούν με το φύλο που τους αποδόθηκε στη γέννηση (κατά προσέγγιση πάντα), ωστόσο κάποιοι μπορεί να αναπτύξουν οποιαδήποτε ταυτότητα φύλου ή να μην

ταυτίζονται με τα άκρα του διπόλου αρσενικό-θηλυκό ή να αισθάνονται κάπου ενδιάμεσα (όπως το παιδί μας) ή και να μην ταυτίζονται με κανένα φύλο, να δηλώνουν απλά «ο εαυτός τους». Η αδυναμία αποδοχής των διαφορετικών έμφυλων χαρακτηριστικών και της διαφορετικής έμφυλης ταυτότητας ή έκφρασή τους ξεκινάει από τα πρώτα χρόνια της εκπαίδευσης: στα αναλυτικά προγράμματα κάθε εκπαιδευτικής βαθμίδας τα ίντερσεξ παιδιά παραμένουν αόρατα ή -στην καλύτερη περίπτωση- χαρακτηρίζονται «εκκεντρικά». Έτσι είτε μαθαίνουν να κρύβονται και να απομονώνονται, είτε αν νιώθουν/εκφράζουν μια μη δυαδική ή τριαν ταυτότητα στοχοποιούνται από ωρίες, υφίστανται εκφοβισμό, αμφισβήτηση και ενίοτε εγκαταλείπουν το σχολείο. Στο μικρό επαρχιακό μας σχολείο χρειάστηκε από την αρχή η παρέμβαση του ύπατου αρμοστή Παιδιού (σε δασκάλο, γονείς, μαθητές), ώστε να καλλιεργηθεί η βασική γνώση και αποδοχή που θα εξασφάλιζε στο παιδί το ελάχιστο πλαίσιο συμπεριλήψης και ασφάλειας. Ωστόσο δεν είναι αρκετές οι αποσπασματικές προσπάθειες (γονιών, δασκάλων ή φορέων), ούτε καλύπτουν το δικαίωμα των παιδιών στην ελεύθερη έκφραση και ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους.

Είναι απόλυτα αναγκαίο, όχι μόνο για τα ίντερσεξ, αλλά για όλα τα ΛΟΑΤΚΙ+ παιδιά και για κάθε παιδί τελικά, να υπάρξει επιτέλους η θεσμική παρέμβαση και ορατότητα: το υπουργείο Παιδείας οφείλει να εκδώσει κατευθυντήριες οδηγίες συμπεριλήψης (χθες!) και να αναθέσει σε επιμορφωμένους δασκάλους ένα συμπεριληπτικό, σύγχρονο, επικαιροποιημένο και υποχρεωτικό μάθημα Αγωγής Ζωής και Υγείας, ενσωματωμένο κατάλληλα στο αναλυτικό πρόγραμμα κάθε εκπαιδευτικής βαθμίδας, από το Νηπιαγωγείο μέχρι τις ανώτατες παιδαγωγικές σχολές. Γιατί αλλιώς οι «τοίχοι» μπροστά στα ίντερσεξ νεαρά άτομα θα συνεχίζουν να ορθώνονται σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής τους: στην εργασία, στην υγεία, στο δικαίωμά τους στην ελεύθερη έκφραση, την ταυτότητα, την οικογένεια, την τεκνοθεσία.

Οι ίντερσεξ άνθρωποι υπήρχαν πάντα και θα συνεχίσουν να υπάρχουν όσο υπάρχει το ανθρώπινο είδος με το υπέροχο ποικίλομορφο φάσμα του βιολογικού αλλά και του κοινωνικού φύλου. Τα ίντερσεξ παιδιά χρειάζονται ό,τι και κάθε παιδί: άνευ όρων αγάπη, ορατότητα, συμπεριλήψη και υποστήριξη της ψυχοσωματικής τους ακεραιότητας. Για έναν κόσμο που θα μας περιέχει όλους, χωρίς διακρίσεις και έμφυλα βία.

* Γονέας και ακτιβίστρια, μέλος των οργανώσεων *Intersex Greece, ΣΥΔ, Πολύχρωμο Σχολείο*

■ ■ ■ ■

Οι ίντερσεξ άνθρωποι υπήρχαν πάντα και θα συνεχίσουν να υπάρχουν όσο υπάρχει το ανθρώπινο είδος

Ηταν 1992, ήμουν 4 χρόνων. Στο νηπιαγωγείο ετοιμαζόμαστε για τη σχολική γιορτή πριν το καλοκαίρι. Έρχονται οι οικογένειες των παιδιών, με την απαραίτητη συγκίνηση, για φωτογραφίες του πρώτου ποιήματος και του πρώτου τραγουδιού στο σχολείο. Κοιτάζω τις θέσεις στο ανοιχτό θεατράκι που γεμίζουν. Γυρνάω προς τη μεριά των δικών μου, ενώ φτιάχνω την κορδέλα στα μαλλιά. Τους βλέπω και τους τρεις, μαμά, μπαμπά, νονά. Πρόλαβαν να έρθουν πριν ξεκινήσουμε. Κοιτάζω τις οικογένειες των φίλων μου. Κάθε παιδί δικαιούται δυο - τρεις θέσεις για τους οικειούς του. Βλέπω πολλά ζευγάρια, μαμά-μπαμπά. Καμιά φορά και μια γιαγιά ή έναν παππού. Μαμά χωρίς μπαμπά και μπαμπά χωρίς μαμά, ενός φίλου μου. Ρωτάω τη συμμαθήτριά μου που κάθεται δίπλα μου και χαζεύει: «Εσένα ήρθαν οι δικοί σου;» Ναι, ννέφει. Μου τεντώνει το δάχτυλο. «Αυτοί οι δύο;», λέω με θλίψη για τη φίλη μου, που μόνο η μαμά και ο μπαμπάς της έκαναν τον κόπο να έρθουν. «Ναι», ξαναλέει. «Η νονά σου δεν ήρθε;» Με κοιτάει με απορία. «Ποια; Πατί, Πάσχα είναι;».

Εντυπωσιάζομαι αρνητικά. Η φίλη μου η Χριστίνα προφανώς περνάει δύσκολα, άκου να βλέπει τη νονά της μόνο το Πάσχα! Πλησιάζω 2-3 ακόμα. Ρωτάω ποιοι ήρθαν να τους δουν και παίρνω πάνω κάτω τις ίδιες απαντήσεις: μαμάδες, μπαμπάδες, μέχρι και μια προγιαγιά... Νονά πουθενά. Έχω μείνει άφωνη, κάτι δεν πάει καθόλου καλά εδώ. Τι κατάρα έχει πέσει στις οικογένειες των συμμαθητών μου;

Παίρνω αυθόρμητα τη νονά μου από το χέρι και τη συστήνω σε όλους. Από 'δώ η νονά μου. Νονά, από 'δώ η φίλη μου η Ανδριάνα που σου έλεγα. Συνεχίζω με μπόλικά παιδάκια που γυρνάνε γύρω γύρω. Η νονά με βλέπει στεναχωρημένη και ρωτάει τι έγινε. Δεν μπορώ να κρυφτώ άλλο, την κοιτάω με απελπισία για το δράμα που εκτυλίσσεται στη ζωή των φίλων μου: «Νονά... οι συμμαθητές μου... δεν έχουνε νονές!» και ξεσπάω σε κλάματα. Βάζει τα γέλια.

Πολλά χρόνια μετά, σε θεατρική παράσταση στο σχολείο, κοντεύω Λύκειο. Κοιτάζω από την κουίντα. Είχα ζητήσει να μου δώσουν πέντε - έξι θέσεις για τους δικούς μου που θα έρχονταν να δουν την παράσταση, δεν φτάνουν δύο. Μερικοί από τη θεατρική ομάδα χαχάνισαν, «καλά, εσένα έρχεται όλο το σόι σου να σε δει». Κοιτάζω για να σιγουρευτώ πως δεν πήρε κάποιος άλλος τις θέσεις, που είναι και αργούν τόση ώρα, με το ζόρι τις κέρδισα 6 καρτέλες στη δεύτερη σειρά!

Ηρθαν. Η μαμά μου με τη νονά μου κοιτάζουν τη σκηνή.

Από όταν αγαπήθηκαν και αποφάσισαν ότι θα με μεγαλώσουν από κοινού, ό,τι διαφωνία κι αν προέκυψε η υποχώρηση κρατήθηκε. Στην πράξη ο πατέρας μου συνηγόρησε, μετά τον χωρισμό τους με τη μητέρα μου, κατανοώντας μάλλον ότι όση περισσότερη αγάπη και ευθύνη κατευθύνεται προς το παιδί, τόσο το καλύτερο, αφήνοντας τελικά στην άκρη ομοφοβία και τα σχετικά. Εκείνος και η πατριарχία ήταν σε μεγάλο ποσοστό τσακωμένοι, ευτυχώς.

Ξανακοιτάζω τις θέσεις: η μαμά μου,

Μεγαλώνοντας σε μια κουίρ οικογένεια τη δεκαετία του '90

Της **Ελενας - Ολγας Χρησιτίδης**

Η δικαστής **Μαίρη Μόργκαν** και η **επίτροπος του Σαν Φρανσίσκο, Ρομπέρτα Αχτενμπεργκ**, με το **μωρό τους, το 1986**. Από το βιβλίο «*Gay Pride: photographs from Stonewall to today*», Fred W. McDarrah, Timothy S. McDarrah, a capella books, 1994

δίπλα η τότε σύντροφος της νονάς μου. Η νονά ετοιμάζει τη φωτογραφική, πάντα έβγαζε τις καλύτερες φωτογραφίες και το αφήνουν πάνω της. Πρόλαβε και ο μπαμπάς μου, και δίπλα η γυναικά του. Κι αυτή με φωτογραφική μηχανή, «από το σημείο που κάθομαι εγώ πάνω άλλες γωνίες από τη νονά». Ανακούφιση.

Χρειάστηκαν πολλά χρόνια για να εξηγηθώ πιο ρητά τη δομή της οικογένειάς μου. Για μένα ήταν ένα αυτονόητο κουκούλι αγάπης, επίλυσης συγκρούσεων, αποδοχής και ευφάνταστων λύσεων -όπως ο ρόλος της νονάς και η βράφτισή ως ένας έμμεσος τρόπος αναγνώρισης συγγενικής σχέσης μεταξύ μας. Κάπως δεν έφταναν οι εύκαιρες κοινω-

νικές αναπαραστάσεις για να μας χωρέσουν όλες και όλους. Δεν έφταναν για να πω ότι η ρίζα μου είναι ο τόπος καταγωγής της νονάς μου, στον οποίο πέρασα όλα τα καλοκαίρια και τις πασχαλινές διακοπές της ζωής μου, και πως δεν κατάγομαι από ένα άγνωστο σε μένα χωριό ενός παππού του μπαμπά μου από την Πελοπόννησο στο οποίο δεν έχω πάει ποτέ, μόνο και μόνο επειδή «κατάγεσαι από εκεί που είναι ο πατέρας σου».

Χρειάστηκαν πολλά χρόνια για να είναι και οι δικοί μου έτοιμοι να το συζητήσουν ανοιχτά, με όλες του τις εκφάνσεις. (Ακόμα πιο) άγρια χρόνια εκείνα για τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, με κρυφή -ή όχι αναγνωρισμένη- ζωή στην ευρύτερη οικογένεια, τη δουλειά, το κοινωνικό πλαίσιο. Φοβόντουσαν μην κάνουν κάτι στραβά, μην πουν παραπάνω ή λιγότερα από όσα πρέπει «στο παιδί». Και τότε ούτε λόγος για ενδυνάμωση και συμπεριληπτικές πρακτικές από ψυχολόγους.

Αλλά τα καταφέραμε, με τον γραφικό όσο και αληθινό χρυσό κανόνα: αγάπη.

Δεδομένου ότι σήμερα τα παιδιά που έχουν (αποκλειστικά ή μη) ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς αντιμετωπίζουν ακραίες θεσμικές και άλλες διακρίσεις και αορατότητα, τις δεκαετίες του '80 και του '90 ήμασαν εντελώς ανυπαρκτα. Και η δομή της διευρυμένης οικογένειάς μας, που δεν ορίστηκε ούτε έσπασε με έναν χωρισμό, έναν γάμο, ένα διαζύγιο, απόλυτα άφρατη.

Χαζεύω στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και βλέπω το άρθρο μιας συναδέλφου, ειδικού ψυχικής υγείας, να μιλά για τα ομόφυλα ζευγάρια, παρατηρώντας ότι πλέον έχουν αρχίσει να δημιουργούν οικογένειες με παιδιά, που είναι ήδη μωρά ή νήπια, και πρέπει να τους δώσουμε τον χώρο που τους αναλογεί στο σχολείο και το κοινωνικό πλαίσιο. Αυτές τις μέρες γίνεται ολοκλήρος σαματάς για τους όρους «Γονέας 1, Γονέας 2».

Χαμογελάω.

Πέφτω πάνω σε μια ανάρτηση της νονάς μου σε κοινωνικό δίκτυο. Έχει ξεθάψει μια παλιά φωτογραφία μας, εγώ γύρω στα δέκα. Γράφει, περιπαίζοντας όσους ακόμα συζητούν τα αυτονόητα: «Γονέας 3.» Η μάνα μου κάνει like με μια καρδιά.

Όταν τηλεφωνούνται (συχνότερα από ό,τι μιλάνε μαζί μου είν' η αλήθεια), ανταλλάσσουν παράπονα για τα τηλέφωνα που -δεν- τις παίρνω, για το ποια έμαθε πρώτη τα νέα μου, τι έγινε στη δουλειά μου, πώς πάει η σχέση μου.

Κάποια πράγματα δεν είναι σε καμιά οικογένεια «διαφορετικά».

Τα κατάφεραν.

Χρειάστηκαν πολλά χρόνια για να εξηγήσω πιο ρητά τη δομή της οικογένειάς μου. Για μένα ήταν ένα αυτονόητο κουκούλι αγάπης

Της **Αννας Κουρουπού***

Σταματά το ταξί κάπου απέναντι από το Φ.Ε. Δυο λεπτά πόδια πατούν στην ασφάλτο, όχι με πολλή σιγουριά, ισορροπώντας σε 12 πόντους. Ήταν η πρώτη φορά που θα έκανα έρωτα και θα έπαιρνα χρήματα. Δεν μπορούσε να διανοηθεί το 17χρονο μυαλό μου ότι δεν θα ήταν και τόσο εύκολο όσο μου το παρουσίαζαν πιο παλιές «τραβεστί».

Η φράση «πόσο πάει;» αντηχεί ακόμη στ' αυτιά μου κάποιες νύχτες. Τα νιάτα, η ομορφιά, η αγριότητα, η κάρφα του Αυγούστου να καίει ψυχή και σώμα, το κρύο, το χιόνι, ο ήχος των τακουινιών στο πλακόστρωτο, το ξύλο, οι κλούβες, η αποθέωση της χρυσής δεκαετίας του '80, η βία σε όλες της τις μορφές, απρόσκλητη και από παντού.

Τα όμορφα κορμιά που είχα την πολυτέλεια να διαλέγω, τα βρόμικα σώματα που είχαν την πολυτέλεια να πληρώνουν αδρά, το αγό που έσκαγε στο άψογο μακιγιάζ με δύναμη, σαν πέτρα. Με μίσος.

Κι όμως. Είχα ακούσει ιστορίες ακόμη πιο άγριες.

Οι πρώτες τραβεστί βρήκαν τη λεωφόρο Συγγρού ως πιάτσα· ήταν ήδη στρωμένη από γυναίκες «ιερόδουλες», τη δεκαετία του 1970. Με το θράσος που διέπει έναν άνθρωπο, όταν ψηφά ολόκληρο κοινωνικό ιστό, αρκεί να νιώσει ο εαυτός του, με το ίδιο θράσος κατέβηκαν στη «λεωφόρο της αμαρτίας» (όπως έγινε αργότερα γνωστή), προσποιούμενες τις «αυθεντικές» γυναίκες με χίλια δυο τερτίπια και κόλπα, σε έναν κόσμο που δεν είχε βάλει καν στη φαντασία του ότι ένας άντρας μπορεί να φορέσει γυναικεία ρούχα και μάλιστα να πείσει ότι είναι γυναίκα.

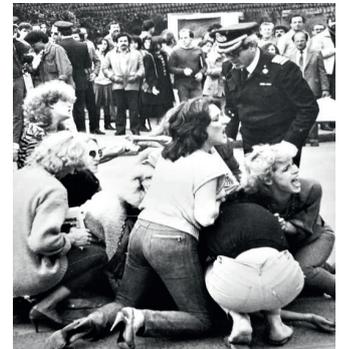
(Κάτι που έκανε και ο Ταχτσής λίγα χρόνια αργότερα, αποποιούμενος τον όρο τραβεστί απ' το πεσίο του, ως τον θάνατό του -ή την εικαζόμενη δολοφονία του).

Επιβλήθηκαν στις γυναίκες και τις ανάγκασαν να φύγουν. Ενας λόγος, αυτό το «περίεργα όμορφη γυναίκα» -δεν πήγαινε καν ο νους. Όταν κάποιος πελάτης ανακάλυπτε την απάτη, τις περισσότερες φορές η κατάληξη ήταν στο νοσοκομείο.

Υπήρχαν βέβαια και οι υπόλοιποι που έδιναν τα διπλάσια χρήματα όταν η υποψία γινόταν πραγματικότητα. Ήταν ήδη οι πρώτοι πελάτες των τραβεστί. Απλά δεν το ήξεραν ακόμη όλοι.

Ο φόβος της αποκάλυψης, παρά με την απάνθρωπη συμπεριφορά της χουντικής Αστυνομίας, μόνο θαυμασμό μπορεί να μου φέρει ως σκέψη. Ήταν -και είναι και πάντα θα είναι- τέτοια η ανάγκη να εκφραστεί η θαμμένη ταυτότητα, που όλα τα υπόλοιπα ωχριούσαν με πείσμα σε όλη αυτή την αγριότητα. Για την επόμενη φουρνιά δεν άλλαξαν και πολλά πράγματα εκτός του πολύ βασικού, ότι δεν χρειαζόταν πια να προσποιούνται κάτι άλλο. Η πελατεία ήταν ενημερωμένη και η ζήτηση είχε τεράστια αύξηση. Πρώτες πιάτσες πίσω από την Interamerican και απέναντι, πίσω από το ξενοδοχείο «Χανδρής».

Η Γενική Ασφάλεια Αθηνών στεγαζόταν επί της οδού Μεσογείων και οι

Πάνω: Η Άννα Κουρουπού (δεξιά στη φωτό) και άλλες τρανς στα γραφεία της Απογευματινής, στις αρχές της δεκαετίας του '80, όπου πήγαν να καταγγείλουν τις αστυνομικές διώξεις των τρανς. Κάτω: διαμαρτυρία νωρίτερα την ίδια ημέρα, στο κέντρο της Αθήνας, κατά των αστυνομικών διώξεων

βραδιές των αστυνομικών, που είχαν υπηρεσία, έπαιρναν άλλο νόημα όταν τα τεράστια κελιά γέμιζαν από παράξενα πλάσματα που μόνο γέλιο τους προκαλούσαν, άντε και κάποιο σιμπούκι ανάμεσα από τα κάγκελα μήπως και αφήσουν κάποια να χρησιμοποιήσει το ουρητήριο.

Τη δεκαετία του '80, μαζί με τον αέρα αλλαγής που έφερε ο Αντρέας έφερε και τις διμοιρίες των ΜΑΤ -παρόλο που είχε δηλώσει αντιπολιτευτικά πως η διαφορετικότητα έχει θέση στην κοινωνία και δεν τιμωρείται- με πανοπλίες, λες και παν σε πόλεμο, πάντα ένα κλομπ στο χέρι έτοιμο να ανοίξει κεφάλια και κλούβες, επιχειρώντας την «Αρετή». Έτσι ονομάστηκε η επιχείρηση επί χούντας και συνέχισε στη Μεταπολίτευση, υπερασπιζόμενη

τη νομοθεσία που θεωρούσε την ομοφυλοφιλία αδικήμα, πόσο μάλλον «τους τραβεστί» που εκδίδονταν.

Ενα ανελέητο κυνηγητό σε υπόγειες στοές, σε σοκάκια, τακούνια στα χέρια, καλσόν σκισμένα σε ματωμένες πατούσες και ο ήχος του ποδοβολητού από πίσω ακόμη τρομάζει τις νύχτες μου.

Με τη σπάθα ενός νόμου παρωχημένου από τον 19ο αιώνα, βγαλμένου και δοσμένου για τη δημόσια υγεία.

«Άγρα πελατών... Προσβολή της δημοσίας αιδούς...» Ενα κατεβαστό παραλογισμού που γέμιζε τις δικαστικές αίθουσες και τις τσέπες δικηγόρων και κρατικού μηχανισμού.

Στις αρχές αυτής της δεκαετίας η Αλόμα -από τις πρώτες τραβεστί που βίωσαν όλο

αυτό- μπήκε μπροστάρης και ξεσήκωσε μια μεγάλη μερίδα συναδέλφων της -δεν θέλαμε και πολύ- τολμώντας το αδιανόητο.

Είχαν προηγηθεί κάποιες προσπάθειες σύμπλευσης με το ΑΚΟΕ, έγιναν συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας, αλλά το φουστάνι σε «αντρικό» σώμα δεν χωνεύεται εύκολα.

Πορείες διαμαρτυρίας στο κέντρο της Αθήνας -έξω από τα δικαστήρια στη Σανταρόζα, στο υπουργείο Δημόσιας Τάξης, έξω από το Γ' Αστυνομικό Τμήμα, ψηλά στις απαρχές της λεωφόρου.

Στο Καστρί, στο σπίτι του Ανδρέα Παπανδρέου, μια βροχερή νύχτα φτάσαμε με πούλμαν. Μείναμε ως το πρωί εκεί. Τίποτα. Ξύλο ανελέητο, αδικαιολόγητο, μπρο-

στά στα έκπληκτα μάτια περαστικών, που έβλεπαν αλλόκοτα πλάσματα μπροστά τους με ματωμένα κεφάλια, ημιλιπόθυμα κι όμως να ουρλιάζουν με ανεξάντλητο σθένος απ' την αγανάκτηση. Προσαγωγές – η Γενική Ασφάλεια είχε μεταφερθεί στην Αλεξάνδρα – πρωτοσέλιδα σε εφημερίδες. Αγρίμια κάτω από κλούβες, αρνούμενες να βγούμε, έτοιμες για θάνατο.

Κάπου εκεί έρχεται σαν κερασάκι ο ιός που «τιμωρούσε τους ανώμαλους», κάνοντας την κατάσταση ακόμη πιο αφόρητη.

Δεν άλλαξε τίποτα στη στάση της Αστυνομίας. Το αντίθετο. Εκδικούνταν με εντονότερο μίσος. Πώς τολμήσαμε να εναντιωθούμε.

Τα κελιά άλλαξαν, μα όχι οι κουβέρτες γεμάτες ψείρες και μπόχα, ούτε η συμπεριφορά των μπάτσων. Πολλές φορές μας κατέβαζαν στον κάτω όροφο, τραβώντας μας απ' τα μαλλιά. Σα σακιά άδεια... γεμάτα τίποτα.

Κατ'εφεύρο, αν μη τι άλλο, να δείξουμε ότι υπάρχουμε.

Τα επόμενα χρόνια σχεδόν σε κάθε γωνία υπήρχε και μια τραβεστί να «εκδίδεται». Ενα πανηγύρι η λεωφόρος. Ουρές στον παράδρομο, σημειωτών τα αυτοκίνητα που, εκτός από πελατεία, είχε και θεατές κάθε είδους και φύλου, στο παράδοξο τσίρκο, που γοήτευε και αηδίαζε ταυτόχρονα μία αγράμματη, συντηρητική, φρεσκοπληγωμένη κοινωνία.

Τα ιδιωτικά κανάλια γέμισαν εκπομπές με τραβεστί ως καλεσμένες, οι οποίες από τη μία έδιναν μια ορατότητα κι από την άλλη εδραίωναν το στοιχείο της πρόκλησης και της χυδαιότητας, κάτι που δεν αποκολλήθηκε ποτέ από οτιδήποτε μας αφορούσε. Πολλές φορές δικαιολογημένα. Αν αυτός είναι ένας τρόπος να επιβιώσεις και να πλάσσεις τον ρόλο που σου έδωσαν, θέλοντας και μη.

Ηρθαν τα Pride, πάλι μπροστά εμείς, ωδή στο Stonewall Inn, κι άλλες εκπομπές, καταγγελίες, μαρτυρίες, δικαιωματικές οργανώσεις, σωματεία, μια Ευρώπη αρωγός-οδηγός, κάποια αιτήματα δικαιώθηκαν, έστω και λιειψά.

Αλλάξαμε κακοποιητικές ορολογίες, όπως τραβεστί, πορνεία, εκδιδόμενη κ.λπ. Ο όρος τρανς ήρθε αργοπορημένος αλλά στρογγυλοκάθησε πλέον για τα καλά στη δημόσια κουβέντα. Το ίδιο γίνεται και με την πορνεία. Εργασία στο σεξ γιατί αν μη τι άλλο, διάσολε, εργασία είναι. Μόνο που διαφέρει κατά πολύ από άλλες κατηγορίες εργασίας. Οι τρανς άνθρωποι, κατά ένα μεγάλο ποσοστό, εξαναγκάζονται λόγω των αποκλεισμών να βιοποριστούν μέσα από αυτή τη δουλειά.

Όπως και τότε, στις αρχές του '70. Απλά τώρα, δηλώνεις απερίφραστα και με παρηρησία τα είσαι, χωρίς να χρειάζεται απαραίτητα να στήνεσαι βόρα στον κάθε περιέργο και, τώρα τελευταία, μισαλλόδοξο περαστικό με τους ίδιους κινδύνους, αλλά για άλλους λόγους!

Τώρα, όπως πολλά κομμάτια της ζωής μας, είναι ένα κλικ σε κάποιο πληκτρολόγιο...

* Τρανς ακτιβίστρια, διευθύντρια της Οργάνωσης Red Umbrella Athens

Καμία ομοφοβική στολή, καμία τρανσοφοβική εντολή, καμία ρατσιστική εξουσία

Των **PASSPORT***

Ιάβασα ότι τριάντα χρόνια πριν εφορμούσαμε ως «υπερασπιστές της αρετής» με προτεταμένα τα κλομπ στις πιάτσες της Συγγρού, κυνηγώντας «περίεργα πλάσματα» που αναζητούσαν ταυτότητα και μεροκάματο. Ακουσα για τις απεγνωσμένες τους κραυγές και τα ποδοβολητά τους για να αποφύγουν τη βαρβαρότητα των χτυπημάτων, τον εξευτελισμό που ακολουθούσε στο Τμήμα και τη δημόσια διαπόμπευση.

Κι έπειτα, πλατεία Συντάγματος, Πεδίο του Αρεως, Κουμουνδούρου, για να καθαρίσουμε και την τελευταία σπιθαμή γης που είχε απομείνει στους «βδελυρούς», που αναζητούσαν λίγη συντροφιά, λίγη αποδοχή, λίγη ελευθερία έκφρασης.

Και στα διαλείμματα να καυχιόμαστε μεταξύ μας που είχαμε αποσπάσει ως λάφυρο περούκες, ψεύτικα στήθη, τακούνια, και να διηγούμαστε με έπαρση πώς τρέπαμε σε φυγή τα «παλιοτραβέλια».

Εξήσα την εισβολή σ' ένα γκέι κλαμπ «πουστρόπαρο», όπως το λέγαμε για να το εκκενώσουμε, «προστατεύοντας τα χρηστή ήθη».

Ανακαλώ στη μνήμη μου δέκα χρόνια πριν, σε κάποιο Τμήμα του Κέντρου, την Τζωρτζίνα και την Ολγα, που είχαν έρθει με εμφανή τραύματα από επίθεση που δέχτηκαν επειδή τόλμησαν να περπατάνε πιασμένες χέρι χέρι. Τους είπαμε ότι δεν έπρεπε να προκαλούν κι αυτές και τις συμβολέψαμε να προσέχουν.

Δεν έχουν περάσει πέντε χρόνια, σ' ένα μικρό διάλειμμα από τη δουλειά, είχαμε μαζευτεί σε πηγαδάκι και εξαντλήσαμε τον κατάλογο από ανέκδοτα για ομοφυλόφιλους που είχαμε ακουστά. Παραδίπλα ο Πάννης, που ήταν και λιγίο «θηλυπρεπής», όπως λέγαμε μεταξύ μας, χαμογελούσε αμήχανα.

Είναι πολύ νωπή στη μνήμη μου η περσινή εικόνα «συναδέλφων» να κραδαίνουν αυτάρεσκα ένα μπλουζάκι με στάμπα «Δεν είμαι ένας από αυτούς», που είχαν τη φαινή ιδέα να τυπώσουν για να αποστομώσουν τάχα όσους ισχυρίζονται ότι υπάρχουν ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα στην Ελληνική Αστυνομία.

Με θυμάμαι να πράττω, να ανέχομαι, να δικαιολογώ, να σιωπώ, να αδιαφορώ. Από τη μία η υποχρέωση εκτέλεσης διαταγών, το καθήκον, οι κανονισμοί, η υποταγή στην εξουσία, από την άλλη η κοινωνική συμμόρφωση, η ανυπαρξία θεσμικού πλαισίου, η αδιαφορία, η ατομικιστική λογική, η αποποίηση της ευθύνης, η ενδοομαδική εύνοια, η συντεχνιακή αντίληψη.

Στο μεταξύ, έτυχε ν' ακούσω ότι βρήκαν απαγχονισμένη την Ανδριάνα, που ήταν διεμφυλική, ότι η Ελένη, που συνελήφθη στις επιχειρήσεις «Αρετή», πέθανε πάμπωχη και περιθωριοποιημένη, ότι η

Αστυνομικοί συλλαμβάνουν διαδηλωτές της «Συμμαχίας Γκέι Ακτιβιστών» στη Νέα Υόρκη, τη δεκαετία του '70. Από το βιβλίο «Stonewall», Martin Duberman, εκδ. Plume, 1993

Τζωρτζίνα αποφεύγει πια να κυκλοφορεί, η Ολγα αντιμετωπίζει ψυχολογικά προβλήματα και ο Πάννης επιδεικνύει όλο και συχνότερα ομοφοβική συμπεριφορά για να γίνει αποδεκτός.

Αντιλαμβάνομαι ότι έχανα τον εαυτό μου μέρα με τη μέρα, καθώς βυθιζόμουν στον κυνισμό και την αναλγησία. Οι κινήσεις μου, μηχανιστικές, είχαν χάσει τη ζωτικότητα, που ορίζει η κυρίαρχη ιδεολογία και τις επιβάλλει μέσω κατασταλτικών μηχανισμών.

Καταλάβαινα ότι οι φρικαλεότητες στις οποίες επιδόθηκε η ανθρωπότητα δεν έπεσαν από τον ουρανό, αλλά ήταν αποτέλεσμα παγιωμένων διαδικασιών αποκλεισμού, ρητορικής μίσους, διακρίσεων εναντίον φυλετικών, έμφυλων, εθνικών, θρησκευτικών, κοινωνικών και πολιτικών ομάδων, από τις αναπαραστάσεις των οποίων αφαιρούνταν σταδιακά τα ανθρώπινα χαρακτηριστικά, με αποτέλεσμα να θεωρηθεί εύλογη η εξόντωσή τους και να νομιμοποιηθεί ο αφανισμός τους.

Μάθαινα μέσα από εμπειριστатуμένες έρευνες και αναλύσεις για την ποικιλομορφία των έμφυλων παραλλαγών, για την ταυτότητα, την έκφραση και τα χαρακτηριστικά φύλου, για τον σεξουαλικό προσανατολισμό.

Συνειδητοποιούσα ότι ο στιγματισμός μέσω της υπεραστυνόμενης περιθωριοποιημένης ομάδας, οξύνει τις κοινωνικές αντιπαράθεσεις, δυναμιτίζει την κοινωνική ειρήνη και ευνοεί αντί να περιορίζει την πιθανότητα ανάπτυξης παραβατικότητας. Οτι η ισονομία αποτελεί θεμέλιο της κοινωνικής συνύπαρξης και της κοινωνικής ειρήνης, ότι το αγαθό της ασφάλειας πρέπει να παρέχεται σε όλους ανεξαιρέτως, ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι αδιαπραγμάτευτη κατάκτηση του πολιτισμού μας και ότι οι συμπεριλή-

πτικές κοινωνίες είναι πιο ασφαλείς και δίνουν τη δυνατότητα μιας καλύτερης ζωής σε όλους.

Η αιματοβαμμένη Γλάδστωνος, η αιματοβαμμένη Μεσολογίου, οι άλλοι σκοτεινοί και αιματοβαμμένοι δρόμοι, οι δρόμοι της «Αρετής», του «Ξένιου Δία», της διαπόμπευσης των οροθετικών γυναικών, των τυφλών χτυπημάτων σε άοπλους διαδηλωτές, πάντα θα καταλήγουν στις ερεβώδεις λεωφόρους του φασισμού.

Με άλλα λόγια, διαπίστωνα τα αυτονόητα. Αλλά αυτά τα αυτονόητα εξακολουθούν να συζητούνται σε ορισμένους χώρους, όπως τα Σώματα Ασφαλείας, ως μια απλή άποψη, και μάλιστα περιθωριακή, και όχι ως αξιωματική αρχή κάθε κράτους δικαίου.

Δηλώνω πια χωρίς περιστροφές ότι είναι καταδικαστέα κάθε ομοφοβική και τρανσοφοβική συμπεριφορά, κάθε ρατσισμός, και αντιπαλεύω τις δομές, τις πρακτικές, τις πολιτικές και τις πεποιθήσεις που υψώνουν και συντηρούν φράκτες κανονικότητας.

Δεν είμαι μόνος, είμαστε κι άλλοι. Λίγοι όμως αποφασισμένοι. Ο αγώνας συνεχίζεται μέχρι να γίνουμε πολλοί, όλοι, μέχρι να εξαλειφθούν οι διακρίσεις, μέχρι να μην υπάρξει άλλο θύμα αστυνομικής βίας, μέχρι να λογοδοτήσει και ο τελευταίος θύτης. Δεν είναι επιλογή, είναι υποχρέωση και οφειλή στα θύματα της αστυνομικής βίας. Γιατί ο άδικος θάνατος κάθε ανθρώπου λιγοστεύει εμάς τους ίδιους. Αν δεν αναγνωρίσουμε αυτή την οφειλή, παίρνουμε το μέρος του θύτη, γινόμαστε εμείς ο θύτης. Καμία στολή, καμία εντολή, καμία εξουσία δεν μπορεί να σταθεί εμπόδιο σ' αυτή την υποχρέωση.

*Police Activists for Solidarity Societies against POverty and Racis Threat – Ακτιβιστές Αστυνομικοί για Κοινωνικές Αλληλεγγύης εναντίον της Φτώχειας και της Ρατσιστικής Απειλής

Το τρανς κίνημα όπως το έζησα

Της **Μπέττυς Βακαλίδου***

Ολα ξεκίνησαν από ένα τσούρμιο τρανς που ήταν πεσμένες η μία πάνω στην άλλη και τσίριζαν.

Οι φωνές τους ενώνονταν σε ένα παράδοξο και παράτονο άκουσμα, ό,τι κοντινότερο σ' αυτό που σήμερα θα περιγράψαμε σαν συλλογική, σπαρτακτική, υπαρξιακή κραυγή. Ήταν το 1977 και αιτία το διαβόητο νομοσχέδιο «περί αφροδισίων νοσημάτων» που απειλούσε να επαναφέρει εξορίες -να ξαναγεμίσουν τα νησιά, που είχαν αδειάσει από πολιτικούς κρατούμενους. Ημασταν πέντ'-έξι αυτές που θορυβήθηκαμε πρώτες και συναντηθήκαμε με κάποια γκέι παιδιά, που ο πυρήνας τους αποτελούνταν από τον Νίκο Μουρατίδη και τους αείμνηστους Ανδρέα Βελισσαρόπουλο και Λουκά Θεοδωρακόπουλο. Σύντομα βρέθηκαν γύρω τους κι άλλοι δυο-τρεις. Ωστόσο κανείς δεν ήθελε να καταγγείλει δημόσια το νομοσχέδιο και να διεκδικήσει δικαιώματα ομοφυλόφιλων. Για τον λόγο αυτό κατέληξα να τολμήσω να το κάνω μόνη μου.

Τελικά τα παιδιά εκείνα ίδρυσαν το ΑΚΟΕ και άρχισαν να εκδίδουν το περιοδικό ΑΜΦΙ. Και γενικότερα παρέμεναν κοντά μας με συμμαχικές διαθέσεις. Πολύ σύντομα έφτασε το 1981 που έφερε το ΠΑΣΟΚ μαζί με το σύνθημα για Αλλαγή, η οποία ποτέ δεν ήρθε -για μας τουλάχιστον. Μέχρι τότε όλες οι τρανς βιώναμε τις χειρότερες συνθήκες επισφάλειας, ανυποληψίας και ατίμωσης, κυρίως σε ό,τι αφορά την αντιμετώπισή μας από την πολιτεία και ειδικότερα από την αστυνομία. Ημασταν τα πιο εύκολα και μπανάλ θύματά της.

Σύμφωνα με τον τελικό απολογισμό, η δεκαετία του '80 αποδεκάτισε τις τρανς κυρίως λόγω της διάδοσης της χρήσης ναρκωτικών ουσιών. Αυτό με τη σειρά του έφερε μια άρνηση για ίδρυση σωματείων διεκδίκησης δικαιωμάτων. Με τον καιρό όσο λιγότερο απειλούνταν από τις επιδρομές της εξουσίας, τόσο περισσότερο αλλοτριώνονταν και δεν ήθελαν να συμμετάσχουν σε τίποτα. Κι επειδή επικρατούσε

Πάνω: η Αλόμα αριστερά στη φωτό και η Μπέττυ δεξιά στην κινητοποίηση του ΑΚΟΕ, στα Προπύλαια στις 26 Ιανουαρίου 1981, κατά του νομοσχεδίου για τα αφροδίσια. Κάτω: η Μπέττυ σε πλάνο από τη βραβευμένη ταινία «Μπέττυ» του Δημήτρη Σταύρακα (1979)

Ολες οι τρανς βιώναμε τις χειρότερες συνθήκες επισφάλειας, ανυποληψίας και ατίμωσης

αυτή η τάση εγώ προσωπικά θαυμάζω τη Μαρίνα Γαλανού για την ίδρυση του Σωματίου Υποστήριξης Διεμφυλικών (ΣΥΔ) και τους πετυχημένους αγώνες της για την αναγνώριση ταυτότητας φύλου. Τη θαυμάζω επίσης για τα συσσίτια και τη στέγη που εξασφαλίζει σε τρανς που ζουν στην εξαθλίωση λόγω της οικονομικής κρίσης. Και δε χωρά αμφιβολία ότι η κοινωνική ομάδα που χτυπήθηκε πιο βάνουσα ήταν αυτή των τρανς, επειδή είναι η λιγότερο αποδεκτή από την κοινωνία. Ας μην ξεχνάμε ότι ακόμα και σήμερα πιο εύκολα ένας ιδιοκτήτης ακινήτου νοικιάζει το σπιτάκι του σε άστεγο ή μετανάστη απ' ό,τι σε τρανς. Αν είναι μάλιστα και τα δύο, για παράδειγμα τρανς πρόσφυγας, ακόμα χειρότερα.

Αλλά και πέρα απ' αυτά το ΣΥΔ κατάφερε να εξασφαλίζει νοσηλεία σε όσες αρρώσταιαν και που μέχρι τότε το συνηθέστερο ήταν να πεθαίνουν σε παγκάκια μόνες τους από τα ναρκωτικά ή απλώς από τις κακουχίες της ζωής.

Δεν ξέρω αν έχω το δικαίωμα να συμπεριλάβω κι εμένα στις θετικές όψεις του τρανς ακτιβισμού. Εννών ότι εγώ από το 1984 που έκανα την εγχείρηση αλλαγής φύλου και ανήκω επισήμως στο «γυναικείο φύλο» δεν ασχολήθηκα ιδιαίτερα με τις συνηθισμένες φόρμες ακτιβισμού. Θεωρώ όμως ότι θα μπορούσε κάποιος να αναγνωρίσει στον από τότε βίο μου μέχρι σήμερα μια διαφορετική και μάλλον απρόσμενη μορφή ακτιβιστικής πρόθεσης, να ζω μια ζωή έντιμη και σταθερή, ενταγμένη στην «κανονικότητα» του κοινωνικού μου περιγύρου, ο οποίος απαρτίζεται από ανθρώπους όλων των στρωμάτων μόρφωσης και οικονομικής ισχύος.

Πραγματικά δεν ξέρω αν το να ζεις ήρεμα, όπως ζω εγώ σήμερα αφού διάνυσα όλο το φάσμα της πολυτάραχης προσωπικής ιστορίας μου, και να ασχολείσαι με το ποιοτικό σινεμά και το θέατρο ρεπερτορίου συνιστά μια μέγιστη ακτιβιστική πράξη, επειδή δεν με καταβρόχθισε το πιο αμείλικτο πεπρωμένο για το είδος μου: η παγίδα των αυτοκαταστροφικών έξεων.

*Συγγραφέας, ηθοποιός

Του **Θωμά Ξωμερήτη***

Ηρωική έξοδος, δύσκολη ελευθερία

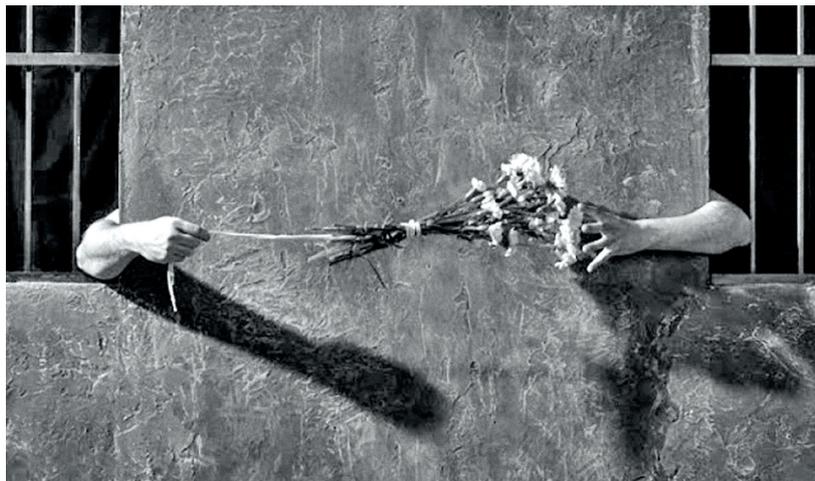
Αρχές της δεκαετίας του '80. Πρωτοετής στο Πολυτεχνείο γνώρισα μια συμφοιτήτρια με την οποία γίναμε αχώριστοι. Βγαίναμε μαζί, διαβάζαμε μαζί. Όλοι μάς νόμιζαν ζευγάρι, αλλά αυτό που βιώναμε ήταν φιλία. Περνούσαμε ωραία, αν και αποφεύγαμε να συζητήσουμε οτιδήποτε σχετικό με θέματα καρδιάς. Βόλευε η σιγουριά ότι αυτή δεν είχε καταλάβει τίποτα για μένα και αντίστροφα. Μέχρι που σε γράμμα μου αποκάλυψε ότι ήταν λεσβία. Ακολούθησε το δικό μου τηλεφώνημα με το «κύλησε ο τέντζερης και βρήκε το καπάκι».

Ο ένας μια μοναξιά, οι δυο δύναμη. Δώσαμε θάρρος ο ένας στον άλλο και με νεανική ορμή αποφασίσαμε να αποκτήσουμε έλεγχο στη ζωή μας. Αγοράσαμε τεύχη του «Αμφί» από το βιβλιοπωλείο, πήγαμε σε εκδήλωση του ΑΚΟΕ στο Γαλλικό Ινστιτούτο. Κατεβήκαμε τα σκαλιά στο υπόγειο όπου ήταν τότε τα γραφεία του ΑΚΟΕ.

Εκεί στη Ζαλόγγου βρήκα αρχικό κουράγιο να είμαι αυτό που είμαι. Γνώρισα σημαντικούς ανθρώπους από το ξεκίνημα του κινήματος. Γνώρισα ανθρώπους όπως εγώ, κόντρα σε στερεότυπα τα οποία δεν είχα βάση ως τότε να αμφισβητήσω πλην της ξεκάθαρης εικόνας που είχα για τον εαυτό μου. Είδα ότι τελικά δεν ήμουν ο μόνος καλός της εξάιρεσης.

Παγίδευσα το σπίτι με βόμβες. Ξεχασμένα, τάχα, τεύχη του «Αμφί» σε εμφανή σημεία. Οι βόμβες έσκασαν, άρχισε αναγκαστική συζήτηση που διαφορετικά θα ένωθα άβολα να ξεκινήσω. Τα τεύχη έπεσαν. Ηρωική έξοδος, αλλά δύσκολη η ελευθερία. Αρχικά συνεχής αντιπαράθεση με την οικογένεια: εφόσον ο γιος δεν είχε τίποτα από τα στερεότυπα του ομοφυλόφιλου πρέπει να είχε παρυσυρθεί. Εξω, λίγα τα στέκια που μου άρεσε να συχνάζω. Και δύσκολο να μάθεις τι γινόταν στον κόσμο, πλην όσων σου έλεγαν φίλοι που ταξίδευαν και έφεραν κανένα περιοδικό με γυμνασμένους γυμνούς. Το πρακτορείο του Σαμούχου είχε το Scientific American, αλλά ήταν αφιλόξενο για το Advocate ή άλλες αντίστοιχες εκδόσεις. Κι ένα βράδυ στο μπαρ του Αλέκου μουύκαραν αστυνομικοί για έλεγχο και όταν, αφού τους έδειξα ταυτότητα, ρώτησα ποιος ο λόγος, μ' έδειραν μπροστά σε όλους, με έβαλαν να σκύψω με τα χέρια στον τοίχο για έλεγχο και με κράτησαν στο τμήμα όλη νύχτα.

Ηρωική έξοδος σε κairούς που ξεσπούσε η πανδημία πάνω από τα κεφάλια όλων, ετοιμάζοντας να

Πάνω: πλάνο από την ταινία μικρού μήκους του Ζαν Ζενέ «Un chant d'amour» (1950). Κάτω: Εξώφυλλο του περιοδικού «Αμφί», τεύχος 16-17, άνοιξη – καλοκαίρι 1984

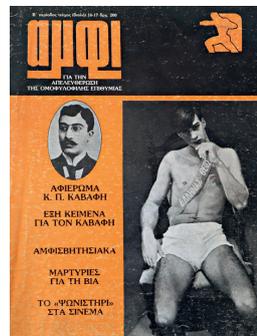
θερίσει φίλους και συντρόφους. Ήταν τα καλύτερα χρόνια, ήταν τα χειρότερα χρόνια. Και πέρασαν. Τώρα η σκυτάλη στα χέρια νεότερων γενιών που έχουν χρόνο μπροστά τους ζώντας σε ανεκτικότερο κοινωνικό περιβάλλον ώστε να είναι αυτό που είναι και να το χαιρόνται.

2019, γιορτή περηφάνιας λοιπόν. Από το προσωπικό και τη θύμηση στο συλλογικό και στο μέλλον. Σαράντα τρία χρόνια μετά απ' το εμβρυακό ξεκίνημα του ελληνικού κινήματος, μέσω του

ΑΚΟΕ. Ελληνική πραγματικότητα, κατακτήσεις, καθυστερήσεις και πιασινύρια, πάλη με τις εδώ προκαταλήψεις. Πολλά κερδίσαμε, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια με την ωρίμανση των αιτημάτων και την πολιτική βούληση. Πολλά απομένουν αναφορικά με την ισονομία, το αποκρυσταλλωμένο αίτημα πλέον στη συνείδηση των νέων ομοφυλόφιλων.

Στο κατώφλι του 2020, μερικές σκέψεις για αυτές τις νεότερες γενιές από έναν ομοφυλόφιλο άντρα, λίγα χρόνια πριν εξηγηταρίσει. Σκέψεις που αφορούν στο «Ο» του ΛΟΑΤΚΙ δίχως απαξίωση αιτημάτων του συνόλου του κινήματος.

Σημαντικά όσα κατακτήθηκαν, χαιρόμαι, τ' απολαμβάνω. Με προβληματίζει όμως η αυξανόμενη επικέντρωση στη νομική προσέγγιση των ζητημάτων. Ενώ η δι-αμόρφωση συνειδήσεων κατά της ομοφοβίας παραμένει αναγκαία, βλέπω να καλλιεργείται, σε συνέχεια των κατακτήσεων, μια αντίληψη αγώνων, πειθαναγκασμού και εκφοβισμού. Η άγνοια, όταν αντιμετωπίζεται ως μισαλλοδοξία, δεν εξαλείφεται, αλλά παραμένει. Η άγνοια δεν διαγράφεται στιγμιαία, ποτέ δεν έγινε αυτό, ο δρόμος μακρύς κι όχι μόνο αναφορικά με τους ομοφυλόφιλους. Η υπομονή και η επιμονή είναι αρετές. Ας εξαντλήσουμε τις εναλλακτικές.

Ας εξακολουθούμε να δίνουμε την πρόποσα σημασία σε όσους πασχίζουν για ενημέρωση και παιδεία.

Πλάνη να πιστεύουμε ότι όσα κατακτήθηκαν είναι οριστικά. Η πιθανότητα πιασινύριων πάντα υφίσταται. Βλέπουμε αλλού στην Ε.Ε., ύστερα από τους μεταναστεύστες να στοχοποιούνται από τη Ακροδεξιά οι ομοφυλόφιλοι, με όπλο παλιά ομοφοβικά επιχειρήματα όπως της ταύτισης της ομοφυλοφιλίας με την παιδεραστία. Και με λύπη είδα ότι στην Ελλάδα κάποιοι δεν δίστασαν να επιστρατεύσουν την ίδια φοβία στην υπόθεση Γεωργιάδη, προκειμένου να κερδίσουν μάχη μικροπολιτικής. Και αυτό πιασινύρισμα. Πολλά τα

τέρατα που ακούγονται ακόμα στον δημόσιο πολιτικό λόγο όταν αναφέρεται σε ΛΟΑΤΚΙ δικαιώματα. Ας θυμηθούμε στη Βουλή εκείνο το ανεπανόληπτο με τον «εξωγήινο» με αφορμή τη συζήτηση για την ταυτότητα φύλου, απόπειρα ψυχιατρικοποίησης των τρανς ατόμων.

Αναφορικά με τον συντηρητισμό, βρίσκω αντιπαραγωγική τη συνεχή αντιπαράθεση με την Εκκλησία, θεσμό χιλιετιών. Δικαιολογημένος ο θυμός και φορές αναγκαία η προσφυγή στη Δικαιοσύνη, όπως στην υπόθεση Αμβρόσιου. Όμως, οι συμμαχίες με την Εκκλησία μπορούν να τη φέρουν αμήχανα αντιμετώπιη με τη μισαλλοδοξία στους κόλπους της. Η συζήτηση με εκπροσώπους της Εκκλησίας εστιάζει σε αδικίες που εξακολουθούμε να βιώνουμε ως μειονότητα.

Είμαστε μειονότητα που ο προσδιορισμός της είναι αναπόσπαστος από τη σεξουαλικότητα. Όσα ταμπού κι αν πέσουν, όσες προκαταλήψεις κι αν χαθούν, η σεξουαλικότητα παραμένει το δύσκολο θέμα. Ο καθένας τη μάχη να κερδίσει τη σεξουαλικότητά του συχνά τη δίνει μόνος. Στην τελική, η ολοκλήρωση και αποδοχή της σεξουαλικής ταυτότητας σε ισορροπία με τον υπόλοιπο εαυτό μας είναι δική μας υπόθεση. Δεν χρειαζόμαστε την υπαγόρευση κανενός, αλλά ένα υποστηρικτικό πλαίσιο για να μπορέσουμε να το κάνουμε.

Τέλος, δεν θεωρώ αναγκαίοτητα τη διαρκή ρήξη της ταυτότητάς μου με το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο. Αλλά αρνούμαι την περαιτέρω διαπραγμάτευσή της, την αποδέσμευσή της από την επιθυμία, ανταλλάσσοντας με εικόνα κανονικότητας. Είμαστε αυτό που είμαστε, επιλέγουμε να ζήσουμε αυτό που είμαστε, ισότιμα, προκειμένου να ευτυχήσουμε. Το δικαίωμά μας δεν είναι θέμα Εκκλησίας ή βιολογίας... τίποτα άλλο παρά ζήτημα ελευθερίας. Δημοκρατικό δικαίωμα η έκφραση του έρωτα στον άνθρωπο. Πριν χιλιετίες έσπασε τις βιολογικές αλυσίδες και με υπέρβαση έγινε αναπόσπαστο στοιχείο πολιτισμού.

* Συνεργάτης του ιστοχώρου The Greek Cloud

Είμαστε μειονότητα που ο προσδιορισμός της είναι αναπόσπαστος από τη σεξουαλικότητα

Της **Δήμητρας Τζανάκη***

Στον νόμο της «παρά φύσιν ασελγείας» το 1834 το άρθρο 274 κατέληγε: «Ο ένοχος της παρά φύσιν ασελγείας, αν δεν επισύρη εις αυτόν μεγαλύτεραν ποινήν κατά το άρ. 274 τιμωρείται με φυλάκισιν τουλάχιστον ενός έτους και υποβάλλεται εις αστυνομικήν επιτήρησιν π.ν. 35-37». Το παραπάνω απόσπασμα από το άρθρο 274 (1834) είναι αυτό στο οποίο ανατρέχει κάποιος στην ελληνική Ιστορία ως ημερομηνία έναρξης της ποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας στην Ελλάδα. Στην πραγματικότητα, όμως, μέχρι το 1871 δεν υπήρχε πραγματικά δίωξη χαρακτηριστικά μόνο να σημειωθεί ότι η «σοδομία» σήμαινε κάθε σεξουαλική πράξη που δεν γινόταν με στόχο την αναπαραγωγή. Η Παρισινή Κομμούνια (1871) είναι το συμβάν με αφορμή το οποίο το άρθρο 274 μπήκε σταδιακά σε εφαρμογή και αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, μιας και το ζητούμενο δεν ήταν αν υπήρχε δίωξη της ομοφυλοφιλίας και ευρύτερα της «αναστροφής» φύλου/σεξουαλικότητας προ-νεωτερικά, αλλά με ποιον τρόπο καθιερώθηκε αυτή η δίωξη στη νεωτερικότητα.

Για πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστορία, «ο σοδομισμός» ταυτιζόταν με κάθε είδους παθολογία, βία και εγκληματικότητα, με βάση την επιστημονική μεθοδολογία/έρευνα και ταξινόμηση της Επιστήμης. Ως εκ τούτου, η αναφορά στην Παρισινή Κομμούνια δεν είναι τυχαία. Είναι η περίοδος στην οποία η αστική τάξη θέλει να αντιστρέψει την κριτική και να αποδείξει ότι, σε αντίθεση με την άνοδο της μαρξιστικής και αναρχικής φιλοσοφίας που κατέληγε ότι αιτία των πολέμων, της βίας, της ασθένειας και της φτώχειας είναι η ταξική ιεράρχηση, ο σοδομισμός είναι μια ανθρώπινη, εγκληματική, «ηθικά εκφυλιστική» φύση. Οχι τυχαία έτσι, η επιστήμη κάνει λόγο για την εγκληματικότητα ή/και «παράνοια» του σοδομισμού ως ασθένεια του εκφυλισμού, παρέχοντας για πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστορία μέσω του Γάλλου ιατροδικαστή Ογκίστ Ταρντιέ τα διακριτά στοιχεία, τόσο ψυχικά όσο και ανατομικά, αναγνώρισης του εγκληματία-σοδομιστή για τη διαχείριση του πληθυσμού, ανοίγοντας ως εκ τούτου την πόρτα στη δίωξη.

Πριν το 1871 ο Ελβετός ιατροδικαστής Πόχαν Λούντβιχ Κασπέρ έκανε λόγο για την «παιδεραστία», την οποία ερμηνεύει ως τη σχέση ανάμεσα σε άτομα του ίδιου φύλου, επισημαίνοντας όμως ότι το κράτος δεν είχε κανένα δικαίωμα να επέμβει. Ωστόσο, αυτό αλλάζει μετά τις δημοσιεύσεις του Ταρντιέ, ο οποίος επισημαίνει ότι το λεγόμενο τρίτο φύλο ως «ηθικά ανδρόγυνη/γύναδρη υπόσταση» δεν υπάρχει, αλλά είναι μια εγκληματική, ευνοημένη ύπαρξη, επικίνδυνη για την κοινωνία.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η σεξουαλική σχέση ανάμεσα σε άτομα του ίδιου φύλου, ακόμα και όταν προσπαθεί να ερμηνευτεί ως κάτι φυσιολογικό, όπως θα διατυπωθεί ακόμη και από το 1864 (1865, 1879) από τον Γερμανό συγγραφέα και νομικό Καρλ Χάινριχ Ουρλινς ως μια «ηθικά ερμαφρόδιτη ψυχή» θα κατηγοριοποιηθεί εφ' εξής στον κατάλογο των ψυχικών νοσημάτων της εκφυλισμέ-

ΑΠΟ ΤΟ 1871 ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1950

Γενεαλογία φύλου και

νης/εγκληματικής υποκειμενικότητας.

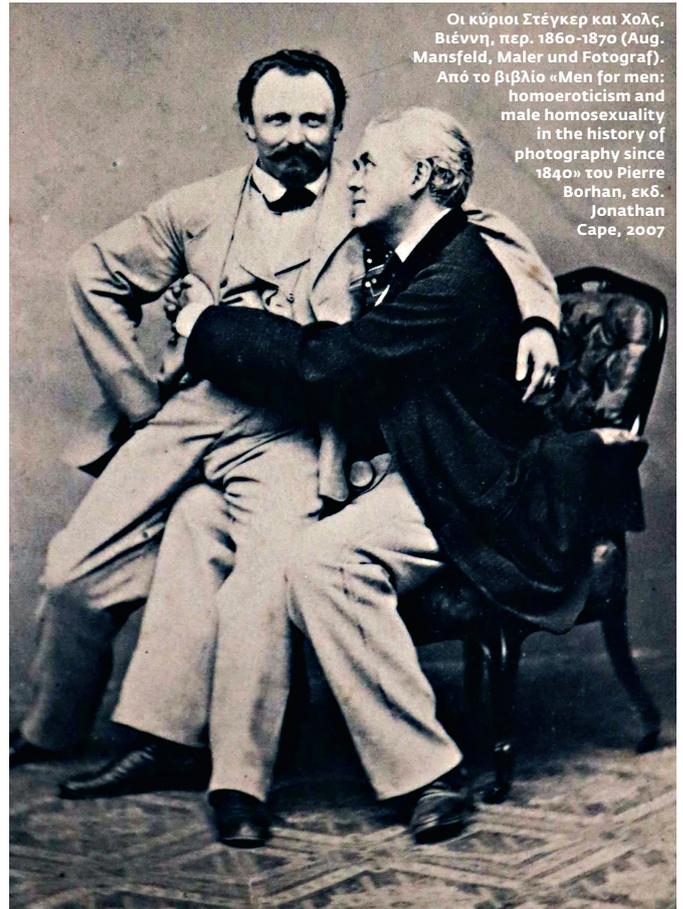
Το «τρίτο φύλο», οι πόρνες, οι έμφυλα, σεξουαλικά και πολιτικά παρεκκλίνοντες από τη νόρμα εκπροσωπούσαν αυτή την «ψυχικά ερμαφρόδιτη υπόσταση», σύμφωνα με τον Ταρντιέ, που προκαλούσε αναταραχές, όπως την Παρισινή Κομμούνια.

Το άρθρο του Γερμανού ψυχιάτρου Καρλ Φρίντριχ Οτο Βέστφαλ με τίτλο «Die Konträre Sexualempfindung: Symptom eines neuropathologischen (psychopathischen) Zustandes» («Ανάστροφα Σεξουαλικά Αισθήματα») (1869-1870), λειτουργεί προσθετικά με τη δημοσίευση του Ταρντιέ, αφού στην ουσία προσέδιδε το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της παθογένειας, σε μια ζωή που, ενώ έχει συνειδηση, δεν αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα λόγω έλλειψης βούλησης – απόρροια του ηθικού εκφυλισμού της.

Παράλληλα, την ίδια περίοδο, ο Ζαν-Μαρτέν Σαρκό και ο Βαλεντίν Μανιάν, σε κοινή τους δημοσίευση το 1882 με το άρθρο «Inversion du sens génital» στο Archives de Neurologie προσδιόριζαν λεπτομερώς την ταυτότητα του «παρά φύσιν» σεξουαλικά ατόμου/υποκειμένου και μιλούσαν επίσημα για τη σεξουαλικότητα που είναι ενάντια στην ανθρώπινη φύση, αναφερόμενοι στην αναστροφή των σεξουαλικών αισθημάτων που είχε περιγράψει ο Βέστφαλ ως «παρά φύσιν».

Στο πλαίσιο αυτό, ο Γερμανός ψυχίατρος Κραφτ Εμπινγκ, στο έργο του Psychopathia sexualis το 1886, επεκτείνει την προβληματική περί αναστροφής φύλου/σεξουαλικότητας κατ' εξοχήν στους άνδρες ασθενείς, αφού οι γυναίκες ήταν εκ φύσεως εκφυλισμένες, δεν είχαν βούληση-συνειδηση και κατέληγαν σε αναστροφή της αλήθειας. Με δυο λόγια ήταν μια «μηδενική ζωή» που, αν αφηνόταν στην ψυχοπάθεια του φύλου-σεξουαλικότητας, θα κατέληγε στον θάνατο. Σε αυτό το πλαίσιο ο Εμπινγκ διαφέρει και από τον πρώτο ψυχίατρο που αναφέρθηκε στον ίδιο όρο (psychopathia sexualis, 1844), τον Χέρμαν Καν, αφού μιλά πλέον για ζωή χωρίς συνείδηση. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι ο όρος της ομοφυλοφιλίας εισήχθη από τον Ούγγρο δημοσιογράφο και ακτιβιστή Καρλ Μαρία Κέρτμπενι το 1860, αλλά διαδόθηκε από τον Χάβελοκ Ελις το 1901 με το έργο Studies in the Psychology of Sex, ενώ τον ίδιο όρο εντοπίζω για πρώτη φορά στα ελληνικά το 1925 στη μετάφραση του Σίγκμουντ Φρόιντ, «Τρεις μελέτες για τη σεξουαλική θεωρία», (1905) από τον Α. Ξηβέριο («Τρεις Φυλετικά περιπτώσεις», 1925). Επίσης, ο Ελις στο ίδιο έργο εισάγει για πρώτη φορά τον όρο λεσβιαικός έρωτας –έναντι του τριβοδισμού και του σαπφισμού, που ως τότε χρησιμοποιούνταν για τη σεξουαλική σχέση ανάμεσα σε δυο γυναίκες– παρουσιάζοντάς τον ως ψυχικό νόσημα.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι Έλληνες ειδικοί, ιατροδικαστές και ψυχιάτροι, υπό-

Οι κύριοι Στέγκερ και Χολς, Βιέννη, περ. 1860-1870 (Aug. Mansfeld, Maler und Fotograf). Από το βιβλίο «Men for men: homoeroticism and male homosexuality in the history of photography since 1840» του Pierre Borhan, εκδ. Jonathan Cape, 2007

■ ■ ■ ■ ■

Η σεξουαλική σχέση ανάμεσα σε άτομα του ίδιου φύλου θα κατηγοριοποιηθεί στον κατάλογο των ψυχικών νοσημάτων της εκφυλισμένης/εγκληματικής υποκειμενικότητας

τροφοί του ελληνικού κράτους, που σπουδάζουν κατά κυριότητα στο Παρίσι (Γενικό Νοσοκομείο), Αχιλλέας Γεωργαντάς και Σίμων Αποστολίδης, επιστρέφοντας στην Αθήνα καλούν την Πολιτεία, μετά το 1871, να λάβει μέτρα ενάντια στη «διαστροφή των ερωτικών διαθέσεων», εξηγώντας πως αυτοί οι όροι συνθέτουν την ανθρώπινη εγκληματικότητα και αφορούν τους «γεννητικούς (sexuels) εκφυλισμένους, αναρχικούς, καλλιτέχνες, πόρνες, σεξουαλικά παρεκκλίνοντες». Αντίστοιχα, επιφανείς εγκληματολόγοι, ψυχίατροι και ιατροδικαστές, καθηγητές στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, όπως ο Γεώργιος Βάφας, μετά τον Ελις, καταλήγουν στο εγκληματικό πορτρέτο της εκφυλισμένης «Νέας Γυναίκας», όπως ο όρος κυριαρχεί τη δεκαετία του 1890. Ο Βάφας, μάλιστα, αφιερώνοντας ένα ολόκληρο εξάμηνο διδασκαλίας στο Πανεπιστήμιο

σεξουαλικότητας

Φωτογραφία από το περιοδικό «Αμφί», τεύχος 3-4, φθινόπωρο – χειμώνας 1979, με λεζάντα «Κρητικοί του 1900»

Πάνω: Το εξώφυλλο του βιβλίου της Ντόρας Ροζέττη «Η ερωμένη της» (γράφηκε το 1929), εκδ. Μεταίχμιο, 2005. Κάτω: το εξώφυλλο του διηγήματος «Όταν σκάνε τα λουλούδια» του Δημοσθένη Βουτυρά (από τα «Γράμματα της Αλεξάνδρειας» το 1913), επιμ. Βάσιας Τσοκόπουλος, εκδ. Πολύχρωμος Πλανήτης, 2010

Νεαροί ναύτες, ανώνυμο, περίπου 1895 - 1900. Από το βιβλίο «Men for men: homoeroticism and male homosexuality in the history of photography since 1840» του Pierre Borhan, εκδ. Jonathan Cape, 2007

Όταν τα στρατόπεδα συγκέντρωσης έκλεισαν, οι ομοφυλόφιλοι ακολούθησαν τον δρόμο προς τις φυλακές

Αθηνών, θ' αναφερθεί στην εκμάθηση των εργαλείων αναγνώρισης της σεξουαλικής παρέκκλισης της επικίνδυνης τριβιάδας (που περιγράφεται ως πόρνη, θεατρίνα, εργάτρια, υπηρέτρια, νυμφομανής, υστερική). Ο ίδιος θα αναφερθεί επίσης στο μυθιστόρημα του Νικόλαου Σπανδωνή, «Η Αθήνα μας, σκηναί εκ του αθηναϊκού βίου» (1893) με εκτενείς αναφορές για τον έρωτα ανάμεσα

στα κορίτσια, στα Παρθεναγωγεία της εποχής, όσο και για τη δίκη του Οσκαρ Ουάιλντ. Αναφορά της δίκης του Ουάιλντ (1895) βρίσκουμε και στις δημοσιεύσεις του Σπύρου Μελά, στην εφημερίδα «Εστία», το 1910. Την ίδια περίοδο πληθαίνουν οι δημοσιεύσεις για τη θεραπεία αυτής της εκφυλισμένης, επαναστατικής, ηθικά αμφίφυλης «Νέας Γυναίκας», είτε μέσω της αφαίρεσης των υγιών ωοθηκών και τον καυτηριασμό της κλειτορίδας, είτε μέσω της ύπνωσης στην Ευρώπη. Το 1900, η ανακάλυψη των σεξουαλικών ορμονών από τον Βιενέζο φυσικό Οίγκεν Στάιναχ προσέθετε στη «διόρθωση» του φύλου/σεξουαλικότητας νέες επιστημονικές δυνατότητες παρέμβασης, ενώ η επιστημονική νόρμα φύλου/σεξουαλικότητας, θα διαπεράσει τον κοινωνικό ιστό της κοινωνίας τα επόμενα χρόνια, προκαλώντας αντιδράσεις.

Ο Ναπολέων Λαπαθιώτης, ιδιαίτερα γνώστης των ψυχιατρικών κειμένων, θα αντισταθεί, καταλήγοντας ότι η ομοφυλοφιλία ήταν ο πλούτος του να μένει έξω από τη μικροαστική τυποποίηση. Η Γαλιάτα Καζαντζάκη αντίστοιχα θα τονίσει σε δημοσιεύσεις της στον «Νουμά» (1909-1910) την αστική υποκρισία. Την ίδια περίοδο ο

Λαπαθιώτης, η Λίλη Μπέτσεικα και ο Κωνσταντίνος Καβάφης υιοθετούν όρους όπως αμαρτωλός, έκφυλος, άνομος, για να αποδομήσουν την αναπαράσταση του έκφυλου ως κάτι κακό. Εξάλλου ο Καβάφης ξεκινά να γράφει τα ηδονιστικά ποιήματα στο περιοδικό «Τα Γράμματα», που κυκλοφορεί στην Αλεξάνδρεια. Το ίδιο περιοδικό δημοσιεύει και το πρώτο λεσβιακό ποίημα, «Στον Πύργο μου» (1914), της ποιήτριας Θεώνης Δρακοπούλου (Μυρτιώτισσα). Μία δεκαετία αργότερα, θα βρούμε πάλι στο περιοδικό, από τη Μυρτιώτισσα, τη «Γλυκιά Ερανά», με αντικείμενο τη σεξουαλική σχέση ανάμεσα σε δυο γυναίκες (1925). Το 1929, η Ελένη-Νέλλη Καλογιωπούλου (Ντόρα Ρωζέττη) δημοσιεύει το μυθιστόρημα «Η Ερωμένη της». Εκεί παρακολουθούμε την ιστορία της πόλης, όπως αυτή ξετυλιγόταν από την Τέταρτη Διεθνή ως την Ακρα Δεξιά μέσα από τη ματιά της λεσβιακής υπόστασης της συγγραφέως. Το 1929, η Μαρίκα Κοτοπούλη ανέβασε στο θέατρο το γνωστό έργο του Βίκτορ Μαργκερίτ «Η Γκαρσόν», όπου μια γυναίκα αποφάσισε να κόψει τα μαλλιά της και να ζησει σαν άνδρας, ενώ ανέβασε και το θεατρικό έργο «Η Αχιμάλωτος», που αναφερόταν στη γυναίκα ομοφυλοφιλία. Εναν χρόνο αργότερα, η Ρίτα Μπούμη στο «Τα Τραγούδια στην Αγάπη» βρίσκει καθαρές αναφορές στις σεξουαλικές σχέσεις δύο γυναικών. Το σκηνικό αυτής της ελευθερίας αλλάζει σαφέστατα δραματικά, όσον αφορά την ελληνική πραγματικότητα, μετά το 1924, την μπολσεβικοποίηση του ελληνικού σοσιαλιστικού κόμματος και τη συσπείρωση των αστικών δυνάμεων για την αντιμετώπιση του κομμουνιστικού κινδύνου. Στο

πλαίσιο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι το 1931 εντοπίζεται η πρώτη δίωξη ζευγαριού ομοφυλόφιλων γυναικών, μιας Ισραηλίτισσας και μιας Χριστιανής στη Θεσσαλονίκη, ενώ δημοσιεύσεις περιγράφουν τη (δήθεν) σωστή ανθρώπινη σεξουαλικότητα.

Από την άλλη, η πολιτική και κοινωνική θανάτωση της «ανδρόγυνης-γύνανδρης» ζωής δεν θα κλονιστεί τα επόμενα χρόνια από τις δημοσιεύσεις του Σίγκμουντ Φρόιντ, κάτι που επισημαίνεται και από το ψυχαναλυτικό περιοδικό «Σταθμός». Στην έκδοσή του «Τρεις Φυλετικές Περιπτώσεις», το 1905, ο Φρόιντ, θα κάνει λόγο για την υγιή ανάπτυξη από την παιδική ηλικία και την αμφιφυλία στην ενηλικίωση και τη μονοφυλία. Η νόρμα αυτή δεν θα αμφισβητηθεί ούτε από το σεξουαλικό κίνημα υπό την ηγεσία του Μάγκνους Χίρσφελντ, ενώ η διδασκαλία του θα εισαχθεί στα ελληνικά γράμματα από τον μαθητή του, Γεώργιο Ζουράρι, το 1929, αλλά και την επίσκεψη του ίδιου στην Αθήνα το 1932. Ο Χίρσφελντ θα αμφισβητήσει τη φροϊδική θεωρία της libido, με τη θεωρία του περί ψυχοβιολογίας και δεν θα τολμήσει ν' αμφισβητήσει τη νόρμα της μονοφυλίας. Ο ίδιος θα παλέψει για να αποδομηθεί η εγκληματικότητα που προσοδιδόταν της συγκεκριμένης περιόδου στους ομοφυλόφιλους και τους inverts, εισάγοντας τον όρο του transvestitisme και κάνοντας για πρώτη φορά αναφορά σε cross-dressers και τρανς άτομα. Υπερασπίστηκε την επονομαζόμενη «ανδρόγυνη/γύνανδρη» υπόσταση ως αναμφισβήτητη πραγματικότητα, αλλά κατώτερη εξελικτικά σε σχέση με την «ψυχικά υγιή» νόρμα του φύλου/σεξουαλικότητας. Στην ελληνική πραγματικότητα, την ίδια περίοδο, η Άννα Κατσιόρα, δημοσιεύει το Γενετήσια Αγωγή για τ' Αγόρι» (1935). Στο συγκεκριμένο σύγγραμμα προτείνεται η μετεμφύτευση του «αδένος άρρενος ή θήλεος», ως μέσο για τη «θεραπεία» της ομοφυλοφιλίας. Τα επόμενα χρόνια, ο εγκλεισμός ομοφυλόφιλων ανδρών (ροζ τρίγωνο) και λεσβίων (μαύρα τρίγωνο), μαζί με Εβραίους, εργαζόμενους στο σεξ και κομμουνιστές/ριες, στα στρατόπεδα συγκέντρωσης και η καταστροφή του Ινστιτούτου Σεξολογίας του Χίρσφελντ από τους ναζί (1933) θα είναι η μετατροπή της βιοεξουσίας σε θανατοπολιτική.

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν τα στρατόπεδα συγκέντρωσης έκλεισαν, οι ομοφυλόφιλοι θ' ακολουθήσουν τον δρόμο προς τις φυλακές της νέας Γερμανικής Δημοκρατίας. Το 1949, ο Ντέιβιντ Κάλντγουελ, με το άρθρο του «Psychopathia Transsexualis», εισηγάει την «ψυχοπάθεια του transsexual». Αντίστοιχα, τη δεκαετία του 1950 ο ψυχολόγος-σεξολόγος Τζον Γουίλιαμ Μάνι και ο Ρόμπερτ Στόλερ, μέσω επεμβάσεων, χορήγησης ορμονών, ψυχιατρικής/ψυχαναλυτικής παρακολούθησης, θα προσπαθήσουν να «διορθώσουν» μέσω της επιστήμης τα άτομα με «προβληματικό φύλο/σεξουαλικότητα», εντάσσοντάς τα στη νόρμα του ετεροκανονικού, ετεροφυλόφιλου διπόλου, και εισέρχεται το «κοινωνικό φύλο» ως όρος της ψυχιατρικής.

* Δρ Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Οξφόρδης, μεταδιδασκαρική ερευνήτρια, τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Εθνική και Καποδιστριακή Πανεπιστήμιο Αθηνών

Μια διάχυτη ομοφυλοφιλία

Του **Κώστα Γιαννακόπουλου***

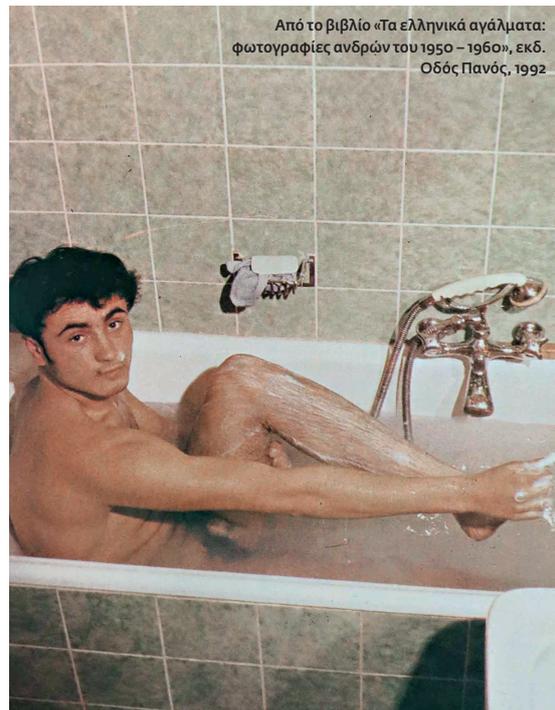
Στην Ελλάδα τις δεκαετίες 1950-1970 δεν υπήρχε κίνημα ομοφυλόφιλων και πολιτικές της ταυτότητας όπως αυτές αναπτύχθηκαν από τα μέσα και τέλη της δεκαετίας του '70 με την ίδρυση του ΑΚΟΕ και την έκδοση του περιοδικού ΑΜΦΙ. Ομως, στις ΗΠΑ και σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης εκείνες τις δεκαετίες υπήρξαν οργανώσεις, οι οποίες είχαν ιδρυθεί από μεσοαστούς γκέι και μεσοαστές λεσβίες. Αυτές οι οργανώσεις αυτοπροσδιορίζονταν ως τμήματα ενός διεθνούς «ομοφυλικού ή φιλομόφουλου» (homophile) κινήματος. Για τις οργανώσεις αυτές ξέραμε λίγα αφού μέχρι σχετικά πρόσφατα υπήρχε απουσία σχετικών ιστορικών μελετών. Στη μελέτη του για τη γαλλική οργάνωση Arcadie, ο Βρετανός ιστορικός Τζούλιαν Τζάκσον επισημαίνει ότι αυτή η απουσία μελετών οφείλεται, ανάμεσα σε άλλους λόγους, στο γεγονός ότι οι ερευνητές και οι ερευνητριες της ομοφυλοφιλίας στη Γαλλία προέρχονται από εκείνη τη γενιά των γκέι και των λεσβιών της «γκέι» απελευθέρωσης, οι οποίοι και οι οποίες υπήρξαν ιδεολογικά αντίθετοι και αντίθετες με την Arcadie. Η ιδεολογική διαφώνια είχε πάρει τη μορφή βίαιης σύγκρουσης μεταξύ των ακτιβιστών της γκέι απελευθέρωσης του Ομοφυλοφιλικού Μετώπου για την Επαναστατική Δράση (FHAR - Front homosexuel d'action révolutionnaire) και εκείνων του ομόφουλοφιλομόφουλου κινήματος.

Η αντίθεση αυτή μεταξύ ακτιβιστών της γκέι απελευθέρωσης και ομοφυλόφιλων ανδρών παλαιότερων γενιών υπήρξε και στην Ελλάδα (θα αναφερθώ μόνο σε άνδρες, διότι η αρχαική και εθνογραφική έρευνά μου αφορά την ανδρική ομοφυλοφιλία στη μεταπολεμική Ελλάδα). Απ' όσο έχει δείξει η έρευνά μου μέχρι τώρα, δεν υπήρξε στη μεταπολεμική Ελλάδα οργάνωση αντίστοιχη της Arcadie και των άλλων ομοφυλικών/φιλομόφουλων οργανώσεων. Ωστόσο ένας αριθμός καταξιωμένων λογοτεχνών, όπως ο Ντίνος Χριστιανόπουλος, ο Πύργος Ιωάννου και ο Κώστας Ταχτσής, έγραψαν έργα με ομοφυλοφιλικό περιεχόμενο και ήταν γνωστοί για την ομοφυλοφιλία τους. Από αυτούς, ο Κώστας Ταχτσής στη διαμάχη του με την ομάδα του περιοδικού ΑΜΦΙ και κυρίως τον βασικό ιδρυτή της, τον σκηνοθέτη Ανδρέα Βελισσαρόπουλο, ξεδίπλωσε μια ολόκληρη θεωρία για την ομοφυλοφιλία και τον ανδρισμό. Τα βασικά σημεία αυτής της θεωρίας ήταν η κανονικοποίηση, η «διακριτικότητα» και η ενσωμάτωση της ομοφυλοφιλίας στην ετεροφυλοφιλική κοινωνία και η αποστροφή, η φοβία προς τη θηλυπρέπεια, θέσεις που χαρακτηρίζαν και το ομοφυλικό/φιλομόφουλο δυτικό κίνημα. Επιπλέον, ο Ταχτσής χρησιμοποίησε τον όρο «φιλομόφιλια», ο οποίος αποτελεί μετάφραση του όρου *homophile/homophilia*. Από την άλλη πλευρά, εκείνη

του ΑΚΟΕ, ο Βελισσαρόπουλος, ζώντας πολλά χρόνια στο Παρίσι, είχε στενές σχέσεις με τα μέλη του FHAR και τη γαλλική διανοήση. Όπως το FHAR απέναντι στην Arcadie, ο Βελισσαρόπουλος έκφραζε έντονα την ιδεολογική αντίθεση του απέναντι στον Ταχτσή, αλλά και παλιότερους ομοφυλόφιλους διανοούμενους, ιδιαίτερα μετά την άρνηση των περισσότερων να συνδράμουν το ΑΚΟΕ αλλά και την εκφρασμένη κυρίως από τον Ταχτσή ιδεολογική αντίθεσή τους προς το αυτό. Η αντίθεση αυτή των ακτιβιστών της «γκέι» απελευθέρωσης προς τους ομοφυλόφιλους των παλιότερων γενιών αποτελεί την αιτία όχι μόνον της απουσίας ιστορικών μελετών για την ομοφυλοφιλική ζωή των δεκαετιών 1950-1970, αλλά και μιας γενικότερης απαξίωσης αυτής της ζωής, η οποία εκφράζεται και σήμερα από τις νεότερες γενιές των γκέι, οι οποίοι δείχνουν μια έντονη αποστροφή για την «παλιά» ομοφυλοφιλία του Ταχτσή και του Ντίνου Χριστιανόπουλου, που ταυτίζεται με τη θεωρούμενη θλιβερή φιγούρα του καταπιεσμένου θηλυπρεπή παθητικού. Σύμφωνα με την ελληνική αλλά και γενικότερα την ευρωπαϊκή ηγεμονική αντίληψη, τα μέσα της δεκαετίας του '70 και η δεκαετία του '80 στην Ελλάδα καθώς και η δεκαετία του '70 στη Βόρεια Αμερική και στη Δυτική Ευρώπη αποτέλεσαν το κρίσιμο σημείο μιας γραμμικής εξέλιξης από μια «σκοτεινή» εποχή καταπίεσης και ντροπής στα φωτεινά χρόνια της «γκέι» περηφάνιας και απελευθέρωσης. Ωστόσο, όπως έχει δείξει η έρευνά μου, υπήρξε στη μεταπολεμική Αθήνα και γενικότερα στην Ελλάδα ένας σημαντικός κόσμος ανδρικών ομόφιλων ερωτικών σχέσεων. Η «απουσία» ομοφυλοφιλικού κινήματος στις δεκαετίες '50-'70 και η αρνητική στάση του Ταχτσή και των παλιότερων ομοφυλόφιλων διανοούμενων απέναντι στο ΑΚΟΕ/ΑΜΦΙ οφείλονται στις κοινωνικές και πολιτισμικές αντιλήψεις της εποχής για τις ομόφυλες ερωτικές σχέσεις, αλλά και γενικότερα για τις ετεροφυλόφιλες -προγαμιαίες και γαμήλιες- ερωτικές σχέσεις και τον ανδρισμό. Επιπλέον, οι αλλαγές στις αντιλήψεις αυτές τη δεκαετία του '70 θα καταστήσουν δυνατή τη μετέπειτα ανάπτυξη ενός γκέι ομοφυλοφιλικού κινήματος και συνακόλουθα μιας γκέι ταυτότητας και κοινότητας και ταυτόχρονα μιας ετεροφυλοφιλικής/στρέιτ ταυτότητας διακριτής από την ομοφυλοφιλία.

«Ανδρες», «αδελφές» και «πονηροί»

Στην ελληνική κοινωνία των δεκαετιών '50-'70, στο καθημερινό, το λαϊκό λεξιλόγιο, η σεξουαλική συμπεριφορά και η σεξουαλική ταυτότητα ενός άνδρα εννοιολογείται με βάση την κατηγορία του φύλου στο οποίο θεωρείται ότι ανήκει και όχι εκείνη του φύλου του σεξουαλικού εταίρου. Πιο συγκεκριμένα, οι άνδρες δεν διακρίνονται σε «ετεροφυλόφιλους» και «ομοφυλόφιλους», αλλά σε «αρρενωπούς» («άνδρες»)

Από το βιβλίο «Τα ελληνικά αγάλματα: φωτογραφίες ανδρών του 1950-1960», εκδ. Οδός Πανός, 1992

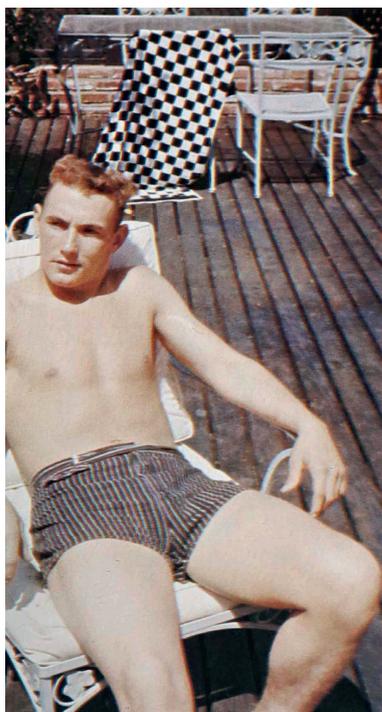
και «θηλυπρεπείς» («πούστηδες/αδερφές»). Ένας «αρρενωπός» μπορεί να έχει σεξουαλικές πρακτικές είτε με έναν «θηλυπρεπή» είτε με έναν άλλον «αρρενωπό». Ομως, παρά τις πρακτικές αυτές, ο «άνδρας» δεν αυτοπροσδιορίζεται και δεν στιγματίζεται «ομοφυλόφιλος». Επιπλέον, οι «αρρενωποί» έχουν σχέσεις και με γυναίκες. Οι έμφυλες ταυτότητες προσδιορίζονται με βάση την «αρρενωπή» ή τη «θηλυκή» σωματική εμφάνιση και παράσταση και με βάση τους σεξουαλικούς ρόλους κατά τη διάρκεια της σεξουαλικής συνύφεσης: αυτός που «διδασκεί» θεωρείται «άνδρας», ενώ εκείνος που σαν γυναίκα «υφίσταται» τη διδασκαλία είναι «πούστης/αδελφή». Η πρόσβαση των «αρρενωπών» σε σεξουαλικές σχέσεις με άλλους άνδρες συνδέεται με την ανδρική σεξουαλική επιθυμία. Αυτή γίνεται αντιληπτή ως «φυσική» σεξουαλική ανάγκη, η οποία θεωρείται χαρακτηριστική της ανδρικής φυσιολογίας. Πιο συγκεκριμένα, το ανδρικό σεξουαλικό όργανο εκλαμβάνεται ως η έδρα ενός σεξουαλικού ενστίκτου, «κάβλας» στην ανδρική αρχή, που θεωρείται ότι είναι πιο έντονη σε περιόδους σεξουαλικής στέρησης.

Γενικότερα, στον αγροτικό αλλά και στον αστικό ελληνικό χώρο, η σεξουαλικότητα γίνεται αντιληπτή ως μία φυσική πράξη που αποσκοπεί είτε στην αναπαραγωγή είτε στην ικανοποίηση των θεωρούμενων «βιο-

■ ■ ■ ■ ■
Η «απουσία» ομοφυλοφιλικού κινήματος στις δεκαετίες '50-'70 οφείλεται στις κοινωνικές και πολιτισμικές αντιλήψεις της εποχής

λογικών» αναγκών των ανδρών. Αλλωστε, η τρυφερότητα και ο έρωτας δεν θεωρούνται ουσιώδη συστατικά χαρακτηριστικά του ετεροφυλοφιλικού ζευγαριού ή του γάμου. Αντιθέτως, άνδρες στις ομοκοινωνικές σχέσεις τους εξέφραζαν δημόσια μια έντονη τρυφερότητα και αισθησιακότητα μέσω εναγκαλισμών, αμφίσημων βλεμμάτων και λεκτικών εκφράσεων, χωρίς αυτές οι σχέσεις να χαρακτηρίζονται (ομο)σεξουαλικές ή ερωτικές με τη σύγχρονη δυτική

στη μεταπολεμική Ελλάδα

συχνά παθιασμένη αφοσίωση μεταξύ ανδρών. Παρά το γεγονός ότι αυτές οι σχέσεις περιλάμβαναν ομόφυλο σεξ, ωστόσο δεν γίνονταν αντιληπτές ως ερωτικές ή ομοφυλοφιλικές. Επίσης, οι «αρρενωποί» άνδρες αυτοπροσδιορίζονταν ως «πονηροί». Ο «πονηρός», όρος που χρησιμοποιούνταν γενικά για τους άνδρες που έκαναν ομόφυλο σεξ, ήταν ο «αρρενωπός» που διαισθάνεται τον υπόρρητο ερωτικό χαρακτήρα μιας ρητά μη-σεξουαλικής επικοινωνίας μεταξύ δύο ανδρών.

Επιπλέον, αναφέρεται μόνο σε «αρρενωπούς», αφού η εμφάνιση ενός «θηλυπρεπή» θα σηματοδοτούσε αυτή την ανδρική επικοινωνία ως σεξουαλική. Πάντως, ο όρος περιλαμβάνει και «αδελφές», όταν είχαν μια συμβατική ανδρική εμφάνιση. Αλλιώς, μόνο ένα μικρό ποσοστό θαρραλέων κουίρ ανδρών ήταν «θηλυπρεπείς» στην εμφάνιση, γιατί αυτοστιγμεί αποτελούσαν τον αποδοπομπαίο τράγο που επέσυρε τον κοινωνικό στιγματισμό και τη συνεχή και βίαιη αστυνομική καταστολή.

Ερωτική επιθυμία, ταξική και ηλικιακή διαφορά

Μεταπολεμικά, η Αθήνα γνώρισε τη μεγαλύτερη αύξηση του πληθυσμού της λόγω της εσωτερικής μετανάστευσης εργατών από τις αγροτικές περιοχές. Γενικότερα, ο μισός πληθυσμός στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη ανήκε στην εργατική τάξη. Αυτοί οι αγροτικής προέλευσης εργάτες ζούσαν σε συνθήκες φτώχειας.

Άνδρες της εργατικής τάξης, αγρότες, άνδρες που έκαναν το στρατιωτικό τους στην Αθήνα ή Αθηναίοι φαντάροι αποτελούσαν σημαντικό ποσοστό των ανδρών που συμμετείχαν στις ερωτικές συναντήσεις με άλλους άνδρες. Αυτή η συμμετοχή νομιμοποιούνταν κοινωνικά μέσω της έμφυλης και σεξουαλικής παραστασιακής επιτέλεσής τους ως «ανδρών» και μέσω του γεγονότος ότι ήταν σε κατάσταση «κάβλας». Οι «φυσικές» σεξουαλικές ανάγκες τους μπορούσαν να ικανοποιηθούν, ή καλύτερα να ανακουφιστούν, μόνο από τις «αδελφές» λόγω της κοινωνικής απαγόρευσης των προγαμιαίων σεξουαλικών επαφών με γυναίκες και του ταμπού της παρθενίας.

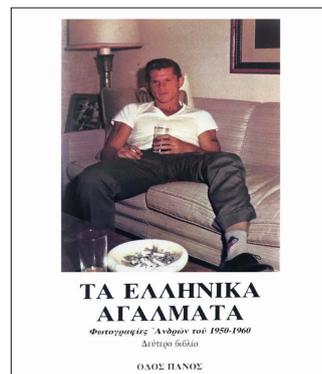
Οι «αδελφές» ήταν συνήθως άνδρες που εργάζονταν σε καθιστικές δουλειές γραφείου (λευκά κολάρα). Αυτή η ταξική διαφορά γινόταν αντιληπτή και ως έμφυλη επειδή οι δουλειές γραφείου θεωρούνταν γυναικείες, συγκρινόμενες με τη σωματική εργασία. Τα σκληραγωγημένα σώματα των εργατών ήταν στο επίκεντρο της ερωτικής επιθυμίας των μεσοαστών κουίρ ανδρών. Τα λογοτεχνικά κείμενα των συγγραφέων που έζησαν την ομοφυλοφιλία τους από το 1950 έως το 1970, αλλά και οι μεσοαστοί ηλικιωμένοι ομοφυλόφιλοι αυτομλητές μου περιγράφουν και εξιμούν τον ανδρισμό των εργατών και αγροτών ανδρών ως φυσικό, αυθόρμητο, σκληρό. Επιπλέον,

εκτός από την ταξική διαφορά, η ηλικιακή διαφορά αποτελούσε δομικό στοιχείο των ανδρικών ομόφυλων ερωτικών σχέσεων. Ετσι, πολύ διαδεδομένες ήταν οι σχέσεις μεταξύ ανδρών και νεαρών, αρκετές φορές ανήλικων, αγοριών. Οι πρώτοι ήταν γνωστοί ως «κωλομπαράδες» και θεωρούνταν ότι είχαν τον ενεργητικό ρόλο στη σεξουαλική συνύφευση.

Χώροι

Ένας άνδρας μπορούσε να συναντήσει έναν άνδρα ερωτικό εταίρο σχεδόν σε όλα τα δημόσια μέρη. Ακόμη και οι πιο κεντρικοί δρόμοι της Αθήνας, όπως η Σταδίου, αποτελούσαν ιδανικά μέρη για ερωτικές συναντήσεις μεταξύ ανδρών. Κάνοντας βόλτες στη Σταδίου, ανταλλάσσοντας βλέμματα με άλλους άνδρες, ένας «πονηρός» μπορούσε εύκολα ν' αρχίσει μια ερωτική επαφή, επειδή πολλοί, κυρίως λαϊκοί άνδρες, ανταποκρίνονταν στην ερωτική του προσέγγιση. Το ίδιο συνέβαινε στις κεντρικές πλατείες, όπως το Σύνταγμα και η Ομόνοια, αλλά και στα λεωφορεία και σε πολιτικές δημόσιες συγκεντρώσεις. Αυτή η διάχυση στον χώρο συνδεόταν με το γεγονός ότι οι δημόσιοι χώροι ήταν σχεδόν μόνο ανδρικοί, λόγω του περιορισμού της κυκλοφορίας των γυναικών, ιδιαίτερα των ανύπαντρων, εκτός από μεγαλοαστικές γειτονιές όπως το Κολωνάκι. Αυτοί οι χώροι ήταν κυρίως τα ανδρικά δημόσια ουρητήρια σε διάφορα κεντρικά σημεία της Αθήνας (Σύνταγμα, Ομόνοια, Κοτζιά, Κάνιγγος), τα μεγάλα πάρκα της Αθήνας, όπως ο Εθνικός Κήπος, το Ζάππειο και το Πεδίον του Αρεως κατά τη διάρκεια της νύχτας, και οι κινηματογράφοι, πολλοί κοντά στην Ομόνοια όπου κατεχορήγη σύναζαν λαϊκοί άνδρες. Τις δεκαετίες '50 και '60, οι κινηματογράφοι ήταν πολύ δημοφιλείς και θεωρούνταν χώροι διαφθοράς και ηθικά επικίνδυνος για τη νεολαία, η οποία πήγαινε να δει έργα «ακατάλληλα δι' ανήλικους». Αυτός ο κίνδυνος για την ηθική συμπεριλάμβανε και την ομοφυλοφιλία. Τη δεκαετία του '50 πολλοί «κωλομπαράδες» προσεγγίζαν και είχαν σεξουαλικές επαφές με ανήλικους. Επίσης, τα ανδρικά καφενεία και οι ταβέρνες, ειδικά περίεξ της Ομόνοιας, αλλά και εκείνα που ήταν κοντά σε στρατόπεδα στα οποία σύχναζαν φαντάροι, αποτελούσαν χώρους ερωτικής συνάντησης των «πονηρών». Ένα σημαντικό μέρος αυτών των συναντήσεων έπαιρναν τη μορφή σεξουαλικών οικονομικών συναλλαγών. Οι «αρρενωποί» προσέφεραν τις σεξουαλικές υπηρεσίες τους, όχι τόσο για χρήματα, αλλά συνήθως για υλικά, καταναλωτικά αγαθά, τα οποία αντιπροσέφεραν από τις μεσοαστές «αδελφές».

Πάντως, φαίνεται ότι οι προσφορές υλικών αγαθών από τις «αδελφές» δεν ήταν, τουλάχιστον σε όλες τις περιπτώσεις, η αναγκαία προϋπόθεση προκειμένου να έχουν ερωτική σχέση με έναν νέο άνδρα της εργατικής τάξης. Ο τελευταίος συχνά ανταπέδιδε

Το εξώφυλλο του βιβλίου «Τα ελληνικά αγάλματα: φωτογραφίες ανδρών του 1950 – 1960 – Δεύτερο βιβλίο», εκδ. Οδός Πανός, 1995

δε την προσφορά στον βαθμό που μπορούσε οικονομικά, ιδίως στις περιπτώσεις που η σχέση δεν ήταν αποκλειστικά σεξουαλική, αλλά είχε συναισθηματικές διαστάσεις. Όπως προαναφέρθηκε, η σεξουαλική συνάντηση ανάμεσα σε έναν «αρρενωπό» και μια «αδελφή» μπορούσε να μετεξελιχθεί σε μια συναισθηματική σχέση με τη μορφή της ανδρικής φιλίας. Με άλλα λόγια, οι πονηροί της μεσοαστικής, αλλά και της εργατικής τάξης, διέυρναν, επανεπεξεργάζονταν τους συναισθηματικούς δεσμούς που διαχέονταν στην ανδρική δημόσια σφαίρα.

Παράλληλα, με την παροχή αμοιβής έναντι σεξουαλικών υπηρεσιών από τις «αδελφές» προς τους «αρρενωπούς» υπήρχε τη δεκαετία του '50 και το αντίστροφο, δηλαδή παροχή χρηματικής αμοιβής από «κωλομπαράδες» προς «αδελφές», οι οποίες παρείχαν παθητικό σεξ. Η οικονομικοσεξουαλική αυτή συναλλαγή έπαιρνε τη μορφή μιας πιο ρητής «πορνείας», όπως αποκαλούνταν, αφού συνέβαινε σε ειδικούς οίκους ανοχής, τα λεγόμενα «κωλοχανεία».

Η ύπαρξη μιας διάχυτης αρρενωπής «ομοφυλοφιλίας» και η ταύτιση του ομοφυλόφιλου με τη φιγούρα του «θηλυπρεπούς», της «αδελφής», είχε οδηγήσει τον Κώστα Ταχτσής να διαβλέπει τον «κίνδυνο» ότι η ανάληψη μιας ομοφυλόφιλης ταυτότητας από τους αρρενωπούς «πονηρούς» θα οδηγούσε στην αποσύνθεσή και τελική διάλυση της ομοφυλοφιλίας, αφού θα είχε αποτέλεσμα τον στιγματισμό αυτών των ανδρών ως «ομοφυλόφιλων», με συνέπεια την απόσυρσή τους από τις ομοσεξουαλικές σχέσεις για την αποφυγή του στίγματος.

* Αναπληρωτής καθηγητής - διευθυντής του μεταπτυχιακού «Φύλο, Πολιτισμός και Κοινωνία», Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Άνδρες σε ουρητήρια, φωτογραφία από το περιοδικό «Αμφί», τεύχος 9-10, καλοκαίρι – φθινόπωρο 1981

έννοια των όρων αυτών, αλλά φιλικές και μη-σεξουαλικές. Ετσι, περιορίζοντας τις (ετερο)σεξουαλικές τους σχέσεις σε απλώς σεξουαλικές δραστηριότητες, άνδρες μπορούσαν να ζήσουν μια έντονη συναισθηματικότητα και αισθησιακότητα με άτομα του ίδιου φύλου.

Για αρκετούς άνδρες, αυτή η αισθησιακότητα επεκτεινόταν σε ερωτικές, σεξουαλικές σχέσεις οι οποίες ήταν ενίοτε μακροχρόνιες και χαρακτηρίζονταν από έντονη,

Του **Θεοδόση Γκελιτή***

Οι ιστορικοί αρέσκονται να σκέφτονται με όρους συνέχειας και ασυνέχειας και να τοποθετούν το προς εξέταση αντικείμενο σε ένα συμφραζόμενο. Οι ιστορικοί των σεξουαλικότητων δεν ξεφεύγουν από τον κανόνα αυτό. Τι άλλαξε άραγε από το προηγούμενο μοντέλο της «αρρενωπής ομοφυλοφιλίας» που περιέγραψε ο Κώστας Γιαννακόπουλος στις προηγούμενες σελίδες; Πώς περάσαμε από άκαμπτους έμφυλους μηχανισμούς σε πιο εύπλαστους; Τις αλλαγές αυτές πρέπει να τις αναζητήσουμε σε πολιτισμικές, κοινωνικές και οικονομικές διεργασίες που άρχισαν τουλάχιστον στη δεκαετία του 1960, αποκρυσταλλώθηκαν προς τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και κορυφώθηκαν στη δεκαετία του 1980. Η ιστορική έρευνα έχει δώσει ορισμένες κατευθύνσεις στους μετασχηματισμούς που υπέστησαν οι πρακτικές της καθημερινότητας, αλλά και οι θεσμοί στην Γ' Ελληνική Δημοκρατία.

Οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές δυνάμεις που διασπείρονται στο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, αλλάζουν τις σχέσεις του ατόμου με τις παλιές πολιτικές διαίρεσεις, εντείνουν τους εξατομικευμένους τρόπους ζωής, δημιουργούν φυγόκεντρες της πυρηνικής οικογένειας δυνάμεις. Μετακινήσεις πληθυσμών, πολιτισμικών κειμένων, διεθνοποίηση της νομοθεσίας, καταναλωτικά μότιβα επιδρούν ουσιαστικά στον τρόπο νοηματοδότησης του σεξουαλικού εαυτού. Λαϊφστάιλ περιοδικά, ταινίες, μουσική, βιβλία μεταφράζονται και διακινούνται ήδη μέσα στη δικτατορία. Η Μύκονος και η Ερεσός προσελκύουν ομοφυλόφιλους και λεσβίες αντίστοιχα από χώρες του λεγόμενου «δυτικού» κόσμου. Η αστικοποίηση γιγαντώνεται και η μετάβαση στην ανωνυμία της πολυκατοικίας διανοίγει νέα ενδεχόμενα στην οργάνωση της προσωπικής ζωής. Η αύξηση του φοιτητικού πληθυσμού, το ταξικό και έμφυλό του ανακάτεμα, η οικονομική μεγέθυνση της μεταπολιτευτικής περιόδου συνιστούν μεταπολίσεις και κανείς πλέον δεν μπορεί να αγνοήσει τις αλλαγές στην εκπαίδευση, την κατανάλωση και τον ελεύθερο χρόνο.

Σε αυτό το υπόβαθρο που αδρομερώς χαρτογραφήθηκε αναδύεται το 1976 το κομβικό βιβλίο «Ο Καιάδας» του Λουκά Θεοδωρακόπουλου, ηγετικής μορφής του κινήματος. Πρόκειται για ένα χρονικό της σύλληψης και διαπόμπευσης «ομοφυλόφιλων» αντρών από τον χουντικό υπουργό Δημόσιας Τάξης Ιωάννη Λαδά. Οι συλληφθέντες, «30 ανώμαλοι τύποι», σύμφωνα με τα λόγια του Τύπου το 1968, συγκεντρώθηκαν σε κάποιο σπίτι στην Καλογρέζα πίστηκαν τη στιγμή «που θα προέβαιναν σε όργια». Τα ονόματά τους, η ηλικία τους και το επάγγελμά τους διέρρευσαν στις εφημερίδες. Η κίνηση του Καιάδα υπερβαίνει τα όρια μιας αφήγησης βίας και καταπίεσης. Δημιουργεί μια σύνδεση με τα υπόλοιπα συλλογικά υποκείμενα της Μεταπολίτευσης, μια πλατφόρμα από όπου μπορούν να αρθρώσουν αίτημα, να βρεθούν συμμαχίες, να επέλθει ορατότητα και να κατοικηθεί η δημόσια σφαίρα από φωνές κριτικής στην

ΑΠΟ ΤΟ 1976 ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1990

Το κίνημα για την απ της ομοφυλόφιλης επ

Η προκήρυξη του ΑΚΟΕ για την 7η επέτειο του Πολυτεχνείου το 1980. Το ΑΚΟΕ συμμετέχει με τραπεζάκι στις εκδηλώσεις για το Πολυτεχνείο, στην οδό Στουρνάρη. Τα μέλη της ΕΦΕΕ επιχειρούν να τους διώξουν, αλλά τους υπερασπίζονται οι αριστεριστικές ομάδες και τελικά παραμένουν, όπως γράφει ο Λουκάς Θεοδωρακόπουλος («Αμφί και Απελευθέρωση», εκδ. Πολύχρωμοι Πλανήτης, 2005

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

**«Αμφισβήτηση»,
«αυτονομία»
«απελευθέρωση»
μπάνουν
στον δημόσιο
λόγο**

ετεροκανονικότητα.

Λίγους μήνες μετά, κυκλοφορεί χέρι με χέρι μια διακήρυξη που υπογράφεται από την επιτροπή για την ίδρυση του Απελευθερωτικού Κινήματος Ομοφυλόφιλων Ελλάδας (ΑΚΟΕ). Ενα κείμενο διάτρητο από αφηγήσεις οδύνης και αιτήματα. Ενα κείμενο που αποπειράται να μιλήσει εξ ονόματος των ομοφυλόφιλων, να συγκροτήσει ένα συλλογικό υποκείμενο, να πολιτικοποιήσει τη σεξουαλικότητα. Επινοεί μια γενεαλογία της βίας που ξεκινά από τον Μεσαίωνα και φτάνει στον ανεπτυγμένο καπιταλισμό. Η

Η μεγάλη συγκέντρωση του ΑΚΟΕ στα Προπύλαια, στις 26 Ιανουαρίου 1981, κατά του νομοσχεδίου για τα Αφροδίσια της κυβέρνησης Καραμανλή

υλική συνθήκη που συσπειρώνει τα άτομα και γεννά αντιστάσεις είναι το νομοσχέδιο «περί της εξ αφροδισίων νόσων προστασίας» που σχεδίαζε η κυβέρνηση Καραμανλή. Σύμφωνα με αυτό προβλεπόταν ποινή φυλάκισης μέχρι ενός έτους σε άντρες που έψαχναν δημόσια να συννευρευθούν ερωτικά με άλλους άντρες («τέλεσιν παρά φύσιν ασέλγεια»). Ο εξοστρακισμός από τον δημόσιο χώρο θα ήταν τρομερή οπισθοχώρηση, αφού ήταν ζωτικής σημασίας για την κοινωνικοποίηση των ομοφυλόφιλων. Οι συζητήσεις αυτές μεταφέρονται στο θέατρο «Λουζιτάνια» όπου οι τρανς γυναίκες («οι τραβεστί» με τα λόγια της εποχής) πρωτοστατούν. Για τις γυναίκες αυτές, εξ ορισμού πιο ορατές, η ελεύθερη παρουσία στον δημόσιο χώρο, η κοινωνική και οικονομική τους επιβίωση έκαναν ακόμη πιο επιτακτική τη συμμετοχή τους στον αγώνα που ξεκινούσε. Το θέμα συνεχίζεται στο ΑΜΦΙ, το περιοδικό που εκδίδει το ΑΚΟΕ από το 1978 μέχρι το 1990.

Αντανάκλαση του Μάη '68

Το ΑΜΦΙ συναίρει διάφορες τάσεις. Ο ίδιος ο τίτλος (ΑΜΦΙ, από την αμφισβήτηση) είναι αντανάκλαση του πολιτισμικού κλίματος του γαλλικού Μάη. Αντλεί από την Αριστερά και παράλληλα τοποθετείται κρι-

τικά απέναντί της. Συνομιλεί με το κλίμα της ελληνικής Μεταπολίτευσης, αλλά είναι την ίδια στιγμή διεθνικό. Απαντά στην αλληγορία του κοιού, σχολιάζει τον κυρίαρχο Τύπο, κάνει διαφορετικές επιλογές για το τι αξίζει να διαβαστεί ως είδηση.

«Αμφισβήτηση», «αυτονομία» «απελευθέρωση» μπάνουν στον δημόσιο λόγο. «Απελευθέρωση του ομοφυλόφιλου», όπως προτείνει ο υπότιτλος των πρώτων «ΑΜΦΙ», ή της «ομοφυλόφιλης επιθυμίας», σύμφωνα με τα επόμενα τεύχη. Το πρώτο υπαινίσσεται την ύπαρξη κάποιου είδους ταυτότητας, ενώ το δεύτερο μιλάει για πρακτικές και επιθυμίες. Μολοντί και τα δύο μοντέλα (επιθυμία και ταυτότητα, «αρρενωπή» και δυτικού τύπου γκέι ταυτότητα) συνυπάρχουν και εν πολλοίς ανταγωνίζονται προτείνω πως σιγά σιγά ο «ομοφυλόφιλος» συγκροτείται ως ταυτότητα. Τα νέα άτομα δεν ξεγλιστρούν πλέον από αυτή, η οποία αυτονομείται από τον σεξουαλικό ρόλο (ενεργητικός και παθητικός), την έκφραση φύλου («αρρενωπός» και «θηλυπηγής»), την ηλικία και την τάξη. Είναι μια νέα γενιά ομοφυλόφιλων αντρών και λεσβιών με «συνείδηση» ταυτότητας, όπως φαίνεται από τον λόγο τους. Ας δούμε, για παράδειγμα, τον Γρηγόρη Βαλλιανάτο που αποτιμά στο περιοδικό ποικιλής ύλης «Ενα»

ελευθέρωση ιθυμίας

Αριστερά: το εξώφυλλο του «Αμφί» τεύχος 9 – 10, 1981, με απόσπασμα από συνέντευξη του Ανδρέα Παπανδρέου, στις 13 Οκτωβρίου 1981, στην Ελευθεροτυπία και τον Γιώργο Βότση: «Θα καταργηθούν οι διακρίσεις σε βάρος των μειονοτήτων». Το οπισθόφυλλο παραθέτει την πρώτη ιστορική απόφαση του Συμβουλίου της Ευρώπης (1 Οκτωβρίου 1981) που συστήνει στα κράτη - μέλη την κατάργηση των διακρίσεων κατά των ομοφυλόφιλων. Δεξιά, το εξώφυλλο του γαλλικού «Gai Pied», με δήλωση του Φρανσουά Μιτεράν, στις 9 Απριλίου 1981: «Η ομοφυλοφιλία πρέπει να σταματήσει να αποτελεί αδίκημα»

στο γύρισμα προς τη δεκαετία του '90 ότι: «Η "δυστικοποίηση" της ζωής των Ελλήνων έχει δυσκολέψει λίγο τα πράγματα, γιατί ήδη οι νέοι ομοφυλόφιλοι δεν θεωρούν ότι τους κάνουν "χάρη" οι "ετεροφυλόφιλοι" που κάνουν έρωτα μαζί τους και είναι αρκετά πιο σαφείς στις ερωτικές τους προτιμήσεις».

Η αυτονομία και η απελευθέρωση, η πάλη ενάντια στην καταπίεση είναι συμβολικοί τόποι και για τις λεσβίες φεμινίστριες. Η Αυτόνομη Ομάδα Ομοφυλόφιλων Γυναικών συγκροτείται το 1979 με σκοπό «τη διεκδίκηση της ελεύθερης έκφρασης της σεξουαλικότητας των λεσβιών, καθώς και την κατάργηση της ιδιαίτερης καταπίεσης που υφίστανται από μέρους της δεδομένης κοινωνίας».

Το ΑΜΦΙ, θεωρητικό, καλά διαβασμένο, διεθνικό, θα λογοκριθεί ως άσεμνο αλλά και θα υποστηριχτεί από μια ετερόκλητη συμμαχία, θα εκπαιδεύσει τους αυτοπροσδιοριζόμενους ως προσδευτικούς της εποχής –ομοφυλόφιλους ή μη–, θα ξεκοκαλιστεί ως ιερό ευαγγέλιο από κάποιους ομοφυλόφιλους. Θα οργανώσει τον αντιρρητικό λόγο προς το νομοσχέδιο για τα αφροδίσια, σημαντική στιγμή του οποίου είναι η διοργάνωση της πρώτης δημόσιας διαμαρτυρίας στα Προπύλαια το 1981. Οι περισσότεροι με μάσκες, κάποιοι νεότεροι άντρες και κά-

ποιες τρανς γυναίκες χωρίς μάσκες, θα διαμαρτυρηθούν τότε έντονα για τις αναίτιες συλλήψεις και τον αστυνομικό εκφοβισμό.

Μια νησίδα ελευθερίας έχει ανοιχτεί, στην οποία θα κατοικήσουν οι φωνές του Αντρέα Βελισσαρόπουλου, του Λουκά Θεοδωρακόπουλου, της αυτοβιογραφούμενης Μπέττυς Βακαλίδου, αλλά και του Κώστα Ταχτσής, που βλέπει τη σεξουαλική οικονομία του κρυφού, μη ταυτοτικού, να απειλείται. Ο γνωστός μάλιστα λογοτέχνης όχι μόνο αρνήθηκε να συνταχτεί στο πλευρό του ΑΚΟΕ αλλά και δημόσια εκφράστηκε εναντίον οποιουδήποτε είδους πολιτικοποίησης της σεξουαλικότητας, δημιουργώντας πολλούς εχθρούς μέσα στην κοινότητα, με πιο γνωστή τη διαμάχη του με την Μπέττυ Βακαλίδου.

Η πρώτη κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ το 1981 συνιστά μια μετατόπιση στη θεσμικού επιπέδου αντιμετώπιση των έμφυλων ζητημάτων: υπογραφή της σύμβασης για την εξάλειψη όλων των μορφών των διακρίσεων ενάντια στις γυναίκες (1981) και νομική επικύρωση της (1983), αναθεώρηση οικογενειακού κώδικα (1983), αποπαινωποίηση της μοιχείας και των εκτρώσεων, πολιτικός γάμος, διαζύγιο, απαγόρευση των διακρίσεων ενάντια στις γυναίκες στις εργασιακές σχέσεις (1984). Η στρατηγική επίκληση στους «μη προνομιούχους» θα συμπεριλάβει και το ΑΚΟΕ που συμμετέχει στον σχεδιασμό νέου νομοσχεδίου για τα «αφροδίσια» νοσήματα. Την ίδια χρονιά (1981) κυκλοφορεί το πρώτο «Κράξιμο», «περιοδικό επαναστατικής ομοφυλόφιλης έκφρασης» που εκδίδει

η «εκδιδόμενη τραβεστί Πάολα» (Ρεβενιώτη), όπως αναγράφεται στο εξώφυλλο του περιοδικού. Μότο του: «κάθε εργασία με σκοπό το κέρδος είναι πορνεία». Το «Κράξιμο» είναι καυστικό, αστειό, διαθεματικό, με θέματα όπως σωφρονιστικό σύστημα, ναρκωτικά, εργασία στο σεξ, στρατιωτική θητεία. Μια αλλαγή σε επίπεδο λόγων έχει ήδη επισυμβεί. Ο «ομοφυλόφιλος» αντικαθιστά τον «ανώμαλο» και τον «διεστραμμένο».

Η ταινία «Αγγελος» (1982), σε σενάριο και σκηνοθεσία Γιώργου Κατακουζηνού, με τον Μιχάλη Μανιάτη στον πρωταγωνιστικό ρόλο, κόβει σχεδόν 300.000 εισιτήρια την πρώτη εβδομάδα. Η ταινία μεταφέρει την πολύκροτη υπόθεση της ανθρωποκτονίας του Ανέστη Παπαδόπουλου από τον δεκαοχτάχρονο σύντροφό του Χρήστο Ρούσσο (1976). Το 1982 επίσης κυκλοφορεί το πρώτο τεύχος του περιοδικού «Λάβρυς», που φιλοξενεί έναν ριζοσπαστικό, λεσβιακό, φεμινιστικό λόγο. Ενα χρόνο αργότερα (1983), το ΑΜΦΙ διοργανώνει συνέδριο για τις σεξουαλικότητες και την πολιτική. Από το κατάμεστο αμφιθέατρο του Γαλλικού Ινστιτούτου θα περάσουν γνωστά ονόματα της ελληνικής και ξένης διανόησης και της πολιτικής, όπως ο Φελίξ Γκουαταρί.

Στρατηγική του σοκ

Το 1981 στην Ελλάδα έχουμε το πρώτο επιβεβαιωμένο περιστατικό της HIV λοίμωξης. Το 1985 ο Γρηγόρης Βαλλιαντάς, ανοιχτά γκέι άντρας, δημοσιογράφος και ακτιβιστής, που αργότερα θα γίνει εκδότης του ΑΜΦΙ, θα ξεκινήσει την επικοινωνιακή στρατηγική του σοκ. Σε εκπομπή για το AIDS θα αποτολμήσει να μιλήσει για «χύσιμο». Τη χρονιά εκείνη μόλις είχε ξεκινήσει ο έλεγχος του αίματος για αντισώματα του ιού ως διαγνωστική εξέταση. Προς τα μέσα της δεκαετίας, η συζήτηση για το HIV/AIDS εμφανίζεται με αντιφατικές συνέπειες για το νεότευκτο κίνημα. Θέτει πιεστικά στο τραπέζι το ζήτημα της σεξουαλικότητας, νομιμοποιεί τη μελέτη της σε ακαδημαϊκό περιβάλλον πλάι στις ιατρικές έρευνες και καθιστά μέρος των ομοφυλόφιλων ακτιβιστών συνομιλητές στη χάραξη της κοινω-

νικής πολιτικής. ΑΜΦΙ και «Κράξιμο» αμφιταλαντεύονται. Από τη μία αποπειρώνται –εύλογα– να το αποσυσχετίσουν από τους ομοφυλόφιλους, από την άλλη παρέχουν ιατρική συμβουλευτική. Από τη μία φιλοξενούν άρθρα αρνητών του ιού και από την άλλη απευθύνουν αιτήματα προς την πολιτεία. Ο θάνατος το 1987 από AIDS του σχεδιαστή μόδας Βασίλη Κουρκουμέλη, γνωστού ως Μπίλι Μπο, συνεργάτη του Μάκη Τσέλιου, κατακτά τα μέσα ενημέρωσης λόγω του νεαρού της ηλικίας του, της αναγνωρισιμότητάς του, της εργατικής του καταγωγής και της ομορφιάς του.

Στη δεκαετία του '80 βλέπουμε μια υπερπαραγωγή λόγων για τις σεξουαλικότητες. Τα βλέμματα στρέφονται στο σεξ, ίσως με μια αδηφάγο διάθεση. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι η έρευνα του δημοσιογράφου Βασίλη Αποστολίδη για την ερωτική ζωή στην Ελλάδα: μεταξύ '80 και '82 συντάχθηκαν, διανεμήθηκαν και συμπληρώθηκαν περίπου 3.000 ερωτηματολόγια που έβραζαν στο μικροσκοπικό κάθε ερωτική πρακτική, επιθυμία, φαντασίωση. Οι πολιτισμικές αυτές αλλαγές φυσικά συνυπάρχουν με ποικίλες άλλες προκλήσεις. Την ίδια στιγμή που το σεξ αρχίζει να πουλάει δημοσιογραφικά, οι τρανς γυναίκες διώνονται άγρια από την Αστυνομία. Η Μπέττυ Βακαλίδου, η Πάολα Ρεβενιώτη, η Αλόδα, η Άννα Κουρουπού καταγγέλλουν την αστυνομική αυθαιρεσία που απανθρωποποιεί τις τρανς γυναίκες που εργάζονται στο σεξ. Συλλήψεις Παρασκευή Βρόδου για να περάσουν το Σαββατοκύριακο στο κρατητήριο και να έχουν να αντιπάλουν το μούσι που αρχίζει να βγαίνει στο πρόσωπο κάτω από το μακιγιάζ. Εφοδοί στο Ζάππειο και στα ψωινιττήρια, αναίτιες συλλήψεις. Καταστολή, αλλά και αντίσταση. Διαμαρτυρίες έξω από τα αστυνομικά τμήματα, κλείσιμο της Συγγρού με ανθρωπίνη αλυσίδα, ακόμα και διαμαρτυρία έξω από το σπίτι του Ανδρέα Παπανδρέου. Φαίνεται πως είχαμε και εμείς τα δικά μας Stonewall – αποκεντρωμένα, αποσιωπημένα και λιγότερο συμβολοποιημένα.

Ας επιστρέψουμε στο τέλος της δεκαετίας. 1988. Πού να κοιτάξει κανείς; Σε πιο →

Αριστερά: το πρώτο τεύχος του περιοδικού «Η Λάβρυς». Δεξιά: το τρίτο τεύχος του περιοδικού «Το Κράξιμο»

Το κατάμεστο αμφιθέατρο του Γαλλικού Ινστιτούτου για το συνέδριο «Σεξουαλικότητες και Πολιτική», που οργάνωσε το «Αμφί». Στην ενθετη φωτογραφία ο Λουκάς Θεοδωρακόπουλος (φωτογραφία από το «Αμφί», τεύχος 14-15, άνοιξη - καλοκαίρι 1983)

→ δυτικές εννοιολογήσεις της σεξουαλικότητας όπως είναι αυτές που προκρίνει το πρώτο τεύχος του περιοδικού Gay. Στην κατάμεστη αίθουσα όπου διεξάγονται τα αυτοασκαλούμενα ως «καλλιτεία των τραβεστί»; Στην νεοσύστατη Ελληνική Ομοφυλοφιλική Κοινότητα (ΕΟΚ) του Βαγγέλη Γιαννέλου, η οποία είναι η πρώτη ομάδα με νομική υπόσταση της, όπως θα λέγαμε σήμερα, «ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας»; Στην ταινία «Ομοφυλόφιλοι», στην οποία οι μη ετεροφυλόφιλες σεξουαλικότητες είναι απλώς μια χαϊνούσα πηγή δυστυχίας; Στην «Ομόνοια 1980» του Γιώργου Ιωάννου που χαρτογραφεί τις διαδρομές των υποψιασμένων κορμιών στην κεντρική πλατεία της Αθήνας; Διάφορα βραχύβια έντυπα εκδίδουν λίγα τεύχη και αφήνουν το δικό τους αποτύπωμα: «Μπαβάνες», «Κοντροσόλ στο Χάος», «Μια άλλη χώρα».

Η ριζοσπαστική δυναμική που ξεκινά το 1976 το ΑΚΟΕ αρχίζει να εξαντλείται προς το τέλος της δεκαετίας του 1980, αφήνοντας όμως πίσω της κάποια βραδύκαυστα αποτελέσματα. Η περίοδος αυτή σημαδεύεται από έναν πολιτισμικό υβριδισμό στα ζητήματα νοηματοδότησης του σεξουαλικού εαυτού και το προηγούμενο μοντέλο που περιέγραφε ο Πανακόπουλος στο τεύχος αυτό συνυπάρχει πλέον με μια νέα αίσθηση ταυτότητας. Μια λογοθετική στροφή έχει σίγουρα σημειωθεί, νέα νοήματα εισέρχονται στη δημόσια σφαίρα, ο λόγος των υποκειμένων ακούγεται σε πρώτο πρόσωπο, γιατί το «να μιλάς στη θέση του άλλου είναι η ρίζα κάθε φασισμού» όπως μας θυμίζουν οι συντάκτες του ΑΜΦΙ το 1981. «Εμείς είμαστε οι Έλληνες Ομοφυλόφιλοι» είναι η πρώτη κινηματική φράση στην Ελλάδα το 1976, «Πιστεύω μερικές φορές ότι είναι πολύ συγκινητικό να είσαι πούστης. Νιώθεις χαρές που οι άλλοι άνθρωποι σπάνια νιώθουν. Και αφήνεις τον εαυτό σου να είναι ελεύθερος να κάνει ό,τι θέλει, αν δεν είσαι κομπλεξικός» μας λέει η Μπέττυ Βακαλίδου το 1981, απαντώντας 11 χρόνια αργότερα στην πεσιμιστική διαπίστωση της ταινίας Boys in the Band, «δείτε μου έναν ευτυχισμένο ομοφυλόφιλο και θα σας δείξω ένα χαρούμενο πτώμα».

* Υποψήφιος διδάκτορας Πανεπιστημίου Αιγαίου, επιστημονικός συνεργάτης Orlando LGBT, μέλος Colour Youth

Όταν βάζεις τη φούστα δεν την ξαναβγάζεις

Συνέντευξη της Πάολας Ρεβενιώτη στον Θεοδόση Γκελιτή

Το «Κράξιμο» βγήκε το 1981. Είχε ήδη βγει το «ΑΜΦΙ». Θυμάμαι μάζευα κάποια κείμενα και ήταν εποχή που εγώ ήμουνα μικρούλα. Θα ήμουν 18-19; Πολιτικοποιημένη βλέπεις, γιατί τα Εξάρχεια εκείνη την εποχή ήτανε μια άσχημη. Μην ξεχνάμε ότι το πρώτο ομοφυλόφιλο κίνημα στην Ελλάδα οι αναρχικοί το στηρίζανε, τα Εξάρχεια το στηρίζανε. Το «ΑΜΦΙ» ήταν ένα «ελιτίστικο» περιοδικό, με μια άποψη από τους ανθρώπους που είχαν ζήσει τον Μάη του '68, που είχαν μια αριστερή σκέψη, όπως ο Αντρέας ο Βελισσαρόπουλος που δεν τον αναφέρουν τώρα. Εγώ το «Κράξιμο» αν πέρανα άσχημα δεν θα το έβγαζα. Το έβγαζα από την ευχαρίστησή μου. Όταν πέρανα εγώ καλά, έβγαζα και ένα τεύχος του περιοδικού.

Από την άλλη, όμως, το «Κράξιμο» ήταν βάλσαμο. Ήταν επιθετική η αστυνομία. Και όπως ήμουνα ένα άτομο επαναστατημένο και είχα φίλιες στα Εξάρχεια με τους αναρχικούς και διάβαζα και το «Ιδεοδρόμιο» του Λεωνίδα Χρηστάκη, ξαφνικά λέω «δε βγάζω κι εγώ ένα περιοδικάκι»; Και θυμάμαι έγραφα ένα κείμενο: «Εγώ η πόρνη». Το διαβάζω τώρα και λέω πώς το έγραφα αυτό; Πώς τα έγραφα αυτά; Ούτε ο Στάλιν σε τρανς... Θυμάμαι είχα τυπώσει 3.000 αντίτυπα. Τότε ήταν μεγάλη δουλειά. Το να βγάλεις ένα περιοδικάκι δεν ήταν καθόλου απλό. Τότε έπρεπε να τα γράψεις όλα αυτά, να μαζέψεις κειμενάκια από εδώ και από εκεί. Να κάτσεις να τα γράψεις σε καμιά παλιά γραφομηχανή. Να τα δώσεις σε ένα μηχανήμα που θα τα βγάλει σε ρολά μακριά. Να τα ξαναπάς να διορθώσεις. Μετά, να διαλέξεις τα κείμενα, τα γράμματα, τα στοιχεία, να είναι πλάγια, να είναι αλλιώς. Και μετά, να πάρεις ένα ρυζόχαρτο. Μου είχε φτιάξει και ο Λεωνίδας ο Χρηστάκης μια μονταζιέρα. Και εσύ ήσουν αναγκασμένη

Αριστερά η Πάολα από την κινητοποίηση στα Προπύλαια

να πιάσεις να τα κόψεις και να τα κολλήσεις με κόλλα. Σε ένα παλιό τεύχος, που το κοίταζα πρόσφατα για πλάκα, έλεγε: «Ρε τσόγλανε, σ' αγαπώ». Υπήρχε ένα κενό και πώς να το γεμίσω; Ε, έγραφα αυτό και το θυμούνται όλοι.

Η Συγγρού εκείνη την εποχή ήταν ένα βάλσαμο για εμάς, μια ευλογία. Όταν βάζεις τη φούστα, δεν την ξαναβγάζεις. Εμείς τότε δεν ξέραμε ιστορία φύλου. Εμείς βάζαμε μια φουστίτσα, μας αρέσανε

τα ψωλάκια, βγήκαμε, μας άρεσε να είμαστε «σαν γυναίκες». Ούτε το ψάχναμε ούτε τίποτα. Το ζούσαμε. Ούτε καν υπήρχε η λέξη τραβεστί. Αργότερα την έμαθα. «Μουτζες, μωρή! Ντύθηκε μούτζα και κάνει λάλα τώρα».

Και ξαφνικά, θυμάμαι, έβγαζα 800 δραχμές, όταν το νοίκι μου ήταν 150. Ξαφνικά, λοιπόν, θεά. Το βράδυ, βέβαια, για να πας έξω, έπρεπε να κρατάς μια δεύτερη αλλαξιά για να γιοούρτια. Γιατί δέκα σε

γαμάγανε, αλλά ένας γιοούρτωνε. Τα καλιερνά τα τσόλια. Ήσουν πολύ ευάλωτη στο να σε χτυπήσουν. Οι εξακριβώσεις στοιχείων, κάθε μέρα που σε πηγαίνανε οι μπάτσοι για 3-4 ώρες. Αλλά έβγαζες τόσα πολλά λεφτά, που κι ένα κρατητήριο να έκανες, τι έγινε; Κουτσομπόλεες με τους μπάτσους, κουτσομπόλεες με τους άλλους. Ήταν τρόπος ζωής πλέον αυτός. Ήταν μια εποχή που δεν μας πηγαίνανε στους δικαστές, μας περνάγανε γιατρού. Τότε να δεις... Δεν είχε εξελιχθεί τόσο η τεχνολογία και ενώ το βράδυ ήταν όλες θεές με τα μακιγιάζ, την ημέρα βγαίνανε τα νένια. Ήταν ένα πράγμα άσχημο για μας. Οι γιατροί λοιπόν κοιτάγανε αν έχεις αφροδίσια. Αν είχες, δίνανε μια εντολή και σε πηγαίνανε στο Συγγρού. Παράνομο αυτό. Μετά ήρθε ο νόμος με τα αυτόφωρα, που μας παίρνανε του κόμμου τα λεφτά. Ήταν και βάρβαροι. Εμ μας παίρνανε τα λεφτά, εμ μας βρίζανε. Όταν δικάζανε κάποια τρανς πηγαίναμε όλες. Βαμμένες και τοιρίζαμε και φωνάζαμε και κατεβάζαμε τον πρόεδρο από την έδρα. Φώναζε και η Αλόμα. Δηλαδή, απεριγράπτα πράγματα, έβλεπες 50 τρανς να έχουν σπάσει τα δικαστήρια, πηγαίνανε άλλες μαστουρωμένες, άλλες όχι. Έπρεπε να είσαι άγρια για να επιβιώσεις.

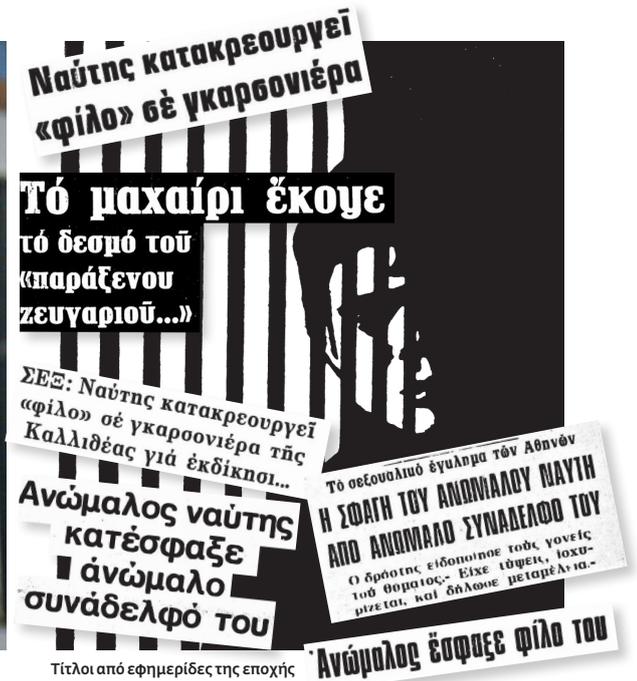

Τόν 'Ιούλιο του '80 είχα ένα επεισόδιο με Λαμπρόπουλο, έναν άστυνομικό των ΜΑΤ, αποτέλεσμα να δικαστώ σε 5 μήνες φυλάκι- άνευ εξαγοράς με τον νόμο 4000. 'Η δική έκδικαστεί στο 'Εφετείο την Δεκεμ- ίου.

Κάλεσμα του περιοδικού «Το Κράξιμο», τεύχος 1, Σεπτέμβριος 1981, για συμμεράσταση στη δίκη της Πάολας στο Εφετείο για επεισόδιο με αστυνομικό των ΜΑΤ

Ο Χρήστος Ρούσος φωτογραφημένος σήμερα στο σπίτι του (φωτό: Κώστας Τσιρώνης)

Τίτλοι από εφημερίδες της εποχής

Στη φυλακή γνώρισα έρωτες που τους λέω κινηματογραφικούς

Η καταδίκη του Χρήστου Ρούσου σε ισόβια το 1976, σε ηλικία 18 ετών, για την ανθρωποκτονία του ερωτικού συντρόφου του Ανέστη Παπαδόπουλου απέκτησε κεντρική θέση στο δημόσιο λόγο, με ακραία ομοφοβικά δημοσιεύματα. Το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης αναζωπυρώθηκε με την ταινία «Αγγελος» (1982, σκητ Πίργγος Κατακουζηνός, με το Μιχάλη Μανιάτη στον πρωταγωνιστικό ρόλο), που αποτέλεσε μεγάλη εισπρακτική επιτυχία. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Χρήστος Σαρτζετάκης απέρριψε την αίτηση χάριτος παρά την απεργία πείνας που οργάνωσε στη φυλακή ο κρατούμενος και τη συμπαράσταση πλήθους κόσμου. Τελικά ο Χρ. Ρούσος αποφυλακίστηκε το 1990, αφού ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, που διαδέχτηκε τον κ. Σαρτζετάκη, υπέγραψε την αίτηση χάριτος.

Συνέντευξη του **Χρήστου Ρούσου** στον **Θεοδόση Γκελιτή**

Οι κρυβόμαστε τότε από τους γονείς. Λίγα ήταν τα παιδιά, ελάχιστα, που ξέρανε οι γονείς τους τότε. Και πάντα υπήρχε ο φόβος μη μας δουν. Πάντα υπήρχαν τα παιδιά που μετέφεραν αυτόν τον φόβο εκεί στην παρέα ή που μαθαίναμε ότι αποκαλύφθηκαν στους γονείς τους ή ότι εκδιώχθηκαν από το σπίτι ή ότι χτυπήθηκαν πολύ. Θυμάμαι, ας πούμε, που μια φορά ένα παιδί -το οποίο το λέγαμε και σαν αστέιο αυτό- έλεγε «με κρέμασε ο αδελφός μου από το δέντρο» και μου έλεγε «θα γίνεις άντρας!». Και του απαντούσε «όχι!». «Θα γίνεις άντρας;», «Όχι!». «Θα σε σκοτώσω». «Θα γίνω ηρώδης σε αυτή την περίπτωση».

Να σου πω πώς κρυβόμουν εγώ; Ρώταγαν οι γονείς πού χά-

νομαι, πού είμαι, πού πάω. Νόμιζαν ότι έχω μια φιλενάδα. Για να το κάνω πιο σοβαρό, πιο πειστικό μάλλον, είχα έναν φίλο, τον Τζιμη, και του λέω «Τζιμη, θα έρθεις και καλά σπίτι μου μια μέρα, να φάμε όλοι μαζί και εγώ θα φύγω από το τραπέζι, να πάω στο άλλο δωμάτιο. Σίγουρα οι γονείς μου θα σου πουν: "Βρε Τζιμη, εσύ που ξέρεις τον Χρήστο και κάνετε παρέα, τι έχει ο Χρήστος, γιατί είναι έτσι μελαγχολικός;". Και εσύ ξέρεις τι θα πεις».

Και τι τους λέει; Βρήκε δική του ιστορία. Και λέει «αχ κυρία Ευαγγελία, έχει μια φίλη που είναι χορεύτρια και ο Χρήστος δεν θέλει να είναι χορεύτρια, αλλά την αγαπάει». Και της λέει να σταματήσει από τον χορό, να είναι μαζί, αλλά εκείνη δεν θέλει, αλλά αυτός την αγαπάει και τσακώνονται και γί-

αυτό είναι έτσι». Και να λέει η μάνα μου: «Πες μας πού είναι να τη βρούμε εμείς την κοπέλα, να της μιλήσουμε». «Α, δεν μπορώ να σας πω, έχω ορκιστεί να μην πω τίποτα».

Εκείνη την εποχή είχε βγάλει τα καψουροτράγουδα ο Καφάσης. Συγκεντρωνόταν πολύς κόσμος εκεί. Κόσμος δηλαδή, τα γκέι παιδιά, οι γκόμμενοι που πηγαίνανε, να τα σπάνε, να χορεύουνε να κάνουν επίδειξη στο παιδί, για να το γοητεύσουν. Διάφορα τέτοια πράγματα.

Στη φυλακή γνώρισα έρωτες που τους λέω κινηματογραφικούς. Ξέρεις στον κινηματογράφο κάτι έρωτες που τους βλέπεις και λες δεν συμβαίνουν, δεν είναι έρωτες αυτοί. Ισως επειδή είναι και το περιβάλλον που αναπτύσσει τέτοια συναισθήματα. Ο άλλος έχει την

ανάγκη μέσα σε τέτοιες συνθήκες βάρβαρες και άγριες να ξέρει ότι υπάρχει κάποιος στο άλλο κελί που τον σκέφτεται, τον αγαπάει, που περιμένει και αγωνιά να ανοίξουν τα κελιά να συναντηθούν, να αλλάξουν ένα φιλή, μια αγκαλιά. Πολλές φορές οι έρωτες προέκυπταν και στο ίδιο κελί.

Με τον Λουκά Θεοδωράκο-πουλο είχαμε αλληλογραφία όσο ήμουν στη φυλακή. Με την απεργία πείνας που έκανα μου είχε στείλει κάρτες ευχετήριες, καθώς και ο Ταχτσής από τη Γαλλία. Εγώ οργάνωσα την απεργία μου ως εξής: έβαλα πρόγραμμα. Είχα επιστολές έτοιμες, γραμμένες μέσα στη φυλακή, και κρυφά βγαλμένες από αυτήν προς τους γονείς μου. Τους έδινα εντολή να τις στείλουν, τους είχα 300 διευθύνσεις. Ξεκινάω την απεργία,

300 επιστολές σκορπίζοντουσαν παντού. Μέχρι στο Βατικανό, να φανταστείς. Τη 15η μέρα της απεργίας πείνας, 300 επιστολές, τα ίδια, στις ίδιες διευθύνσεις, ενημερώνοντας παράλληλα εφημερίδες, περιοδικά, πολιτικά πρόσωπα, καλλιτεχνικά πρόσωπα, της Παιδείας. Στις 15 μέρες, άλλες τόσες επιστολές, για να ενημερώνω εκ νέου το πώς πάει η απεργία. Και έτσι το έστρωσα πάρα πολύ καλά το θέμα και μετά το πήραν τα παιδιά απ' έξω και το αναδείκνυαν (ο Βαλλιανάτος, η Πάολα, ο Αντωνόπουλος, ο Μπίστिकास). Εκαναν τις δικές τους κινήσεις και μετά ξέφυγε από μένα το θέμα. Σημαντικότερη η συνεισφορά του Χατζιδάκι φυσικά και του Μιχάλη του Ράπτη. Ερχονταν και πολλοί άλλοι που είναι τώρα υπουργοί, όπως ο Φίλιππος.

Της **Ειρήνης Πετροπούλου***

ΑΠΟ ΤΟ 1990 ΜΕΧΡΙ ΤΟ 2004

Δράσεις, ορατότητα,

Μπορεί η Ελλάδα να είναι μία από τις πρώτες ευρωπαϊκές χώρες που αποποινικοποίησε την ομοφυλοφιλία το 1951, ωστόσο στάθηκε παγερά αδιάφορη σε θέματα δικαιωματικής ισότητας, τουλάχιστον μέχρι πρόσφατα. Από το 1977, μετά την εμφάνιση του Απελευθερωτικού Κινήματος Ομοφυλόφιλων Ελλάδας (ΑΚΟΕ), υπάρχει μεγάλη δραστηριότητα σε θέματα προβολής των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤ (τα intersex άτομα ήταν, και δυστυχώς ακόμη παραμένουν σε μεγάλο βαθμό, αόρατα μέσα στην κοινότητά μας. Επίσης ο όρος κοίρη δεν χρησιμοποιούνταν ακόμα) από ομάδες που συγκροτούνται, με κοινό στόχο τη δημιουργία ενός θεσμοθετημένου καθεστώτος προστασίας. Η αδιαφορία του κρατικού μηχανισμού, η έντονη απουσία μαζικής ορατότητας και οι στοχευμένες «παρεμβάσεις» της ελληνικής Δικαιοσύνης, που φρόντισε δύο φορές, το 1980 και το 1991, να σύρει στα δικαστήρια το περιοδικό «ΑΜΦΙ» για προσβολή της δημοσίας αιδούς, δημιούργησε κλίμα δυσφορίας και καχυποψίας απέναντι στο κράτος και στον τρόπο που εφαρμόζει τη συνταγματικά κατοχυρωμένη ισότητα κατά το δοκούν, παρ' όλο που το περιοδικό αθώωθηκε πανηγυρικά και τις δύο φορές.

Βασικό πρόβλημα εξακολουθεί να παραμένει η αδυναμία έκθεσης. Δεν είναι λίγα τα άτομα που δουλεύουν στις ομάδες, αλλά φοβούνται να βγουν ανοιχτά προς τα έξω. Η αδυναμία αυτή παραμένει για αρκετά χρόνια ιδιαίτερα ανασταλτικός παράγοντας που δυναμιτίζει την όποια προσπάθεια δικαστικής, αλλά και μαζικών κινητοποιήσεων, εκτός σπανίων περιπτώσεων. Με την πάροδο του χρόνου συνειδητοποιούμε ότι μια άτυπη ομάδα, όπως το ΑΚΟΕ, είναι αδύνατο να διεκδικήσει με δυναμισμό καλύτερη μεταχείριση από τους κρατικούς, δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, ακόμα και από τα τηλεοπτικά δίκτυα. Το κενό αυτό καλύπτεται τον Μάιο του 1988 από την Ελληνική Ομοφυλοφιλική Κοινότητα (ΕΟΚ), με μορφή αστικής εταιρείας μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, η οποία αναλαμβάνει μέχρι την παύση της δραστηριότητάς της, τον Απρίλιο του 2008, να διεκδικήσει και να προβάλλει θέματα όπως η εισαγωγή μαθήματος σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία, η αναγνώριση της ισότητας στον πολιτικό γάμο ως όλα τα ζευγάρια ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού, η ενημέρωση σε θέματα ομοερωτικού σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας, έκφρασης και χαρακτηριστικών φύλου, η πάταξη της αστυνομικής αυθαιρεσίας, η θέσπιση νομοθεσίας για την καλύτερη προστασία κατά των φαινομένων ομοφοβίας, τρανσοφοβίας, ρητορικής μίσους και των εγκλημάτων μίσους, η κατάργηση του άρθρου 347 του Ποινικού Κώδικα που είχε χρησιμοποιηθεί πολλές φορές ως δαμόκλειος σπάθη εκβιασμού, η αντιτρανιστική νομοθεσία, η ενημέρωση και επιμόρφωση του ιατρικού κόσμου ώστε να μην αντιμετωπίζουν τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα ως ψυχικά ασθενείς λόγω της ταυτότητάς τους ή να μην αντιμετωπίζουν όσους νοσούν από AIDS σαν άτομα που πρέπει να απομονωθούν,

αλλά και η μεγαλύτερη ορατότητα ώστε να ενημερωθεί επαρκώς το ευρύ κοινό. Παράλληλα, υπήρξαν και αμιγώς λεσβιακές ομάδες, όπως η Αυτόνομη Ομάδα Λεσβιών, μία από τις ομάδες που δραστηριοποιήθηκαν στο Σπίτι Γυναίκων μαζί με διάφορες φεμινιστικές ομάδες και εξέδωσαν το περιοδικό «Λάβρυς» που κυκλοφόρησε σε τρία τεύχη. Το 2000 δημιουργείται η Λεσβιακή Ομάδα Αθήνας, που κατάφερε να συσπειρώσει πάρα πολλές Λεσβίες στο Φεμινιστικό Κέντρο της οδού Ερεσού.

Εξω από την πρωτεύουσα, στη Θεσσαλονίκη, η Ομάδα Πρωτοβουλίας Ομοφυλόφιλων Θεσσαλονίκης (ΟΠΟΘ) που εξέδιδε το περιοδικό «Ο Πόθος» και είχε τη δική της εκπομπή με τίτλο «Για το Δικαίωμα στην Ομοφυλοφιλία» στον σταθμό «Ράδιο Κιβωτός», διαλύεται το 1998. Η Σύμπραξη κατά της Ομοφυλοφοβίας εμφανίζεται το 1995 και βγάζει το περιοδικό «Βιταμίνη Ο» μέχρι το 2006. Σήμερα, πέρα από την άλλη δράση που έχει σε θέματα κοινωνικής κριτικής και δικαιωμάτων, οργανώνει κάθε χρόνο το Πανόραμα Ομοφυλοφιλικού Κινηματογράφου, αναδεικνύοντας την πρωτοποριακή Εβδομη Τέχνη.

Η δεκαετία του '90, όμως, επιβάλλει και μια διαφορετική δυναμική. Τα ΜΜΕ έχουν αρχίσει να αφιερώνουν σελίδες, τηλεοπτικό χρόνο και στήλες με μεγαλύτερη συχνότητα σε ΛΟΑΤΚΙ+ θέματα, αναζητώντας κυρίως τη γαργαλιστική είδηση που θ' ανεβάζει το κασέ, και εμείς δανείζουμε το πρόσωπό μας στο φιλοθέαμον κοινό, σε μια φιλότιμη προσπάθεια να δείξουμε πως ο διαφοροτικός σεξουαλικός προσανατολισμός είναι τόσο κοινός όσο η διπλανή πόρτα. Η έλευση της ιδιωτικής τηλεόρασης και ραδιοφωνίας δημιουργεί νέες ευκαιρίες για δημοσιοποίηση των ΛΟΑΤΚΙ+ ζητημάτων. Ο Ιρηνόγης Βαλιανός γίνεται γνωστός στο ευρύ κοινό μέσω της έντονης τηλεοπτικής του παρουσίας ως εκπρόσωπος της ομοφυλοφιλικής κοινότητας και ως ο πρώτος αναγνωρισμένος ακτιβιστής. Την ίδια περίοδο, γίνεται γνωστή στο ευρύ κοινό η Τζένη Χειλουδάκη μέσα από τη δημοσιοποίηση της περιφημής σχέσης της με έναν αντεισαγγελέα. Η τρανς ταυτότητα, μέσα από εκείνη, αποκτά ορατότητα στην κοινωνία, ιδιαίτερα στις μικροαστικές τάξεις.

Δυστυχώς, η πυρηνική μορφή οικογένειας και η έντονη θρησκόληψια που επικρατούν στην Ελλάδα και που βασική μέριμνά τους έχουν να προστατέψουν τον «φιλήσυχο πολίτη» από κάθε ξένο στοιχείο, αλλά και κάποιες εκπομπές που προβάλλονται στη μεσημβρινή ζώνη της τηλεόρασης, συμβάλλουν αισθητά στην παραπληροφόρηση και στο χαμηλό επίπεδο ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού σε ευαίσθητα κοινωνικά θέματα. Η τηλεόραση παίζει τον ρόλο του συντηρητικού παιδαγωγού και φέρνει την ομοφυλοφιλία μέσα στο σπίτι κάθε «αξιοπρεπούς» οικογένειας, όπου παρε-

Συμμετοχή της Πρωτοβουλίας Ομοφυλόφιλων Ενάντια στην Καταπίεση, στην πορεία για το Πολυτεχνείο του 2003, με συνθήματα όπως «Γκέι, τρανς, λεσβίες θα είμαστε παρούσες σε όλες τις πορείες» και «Η απελευθέρωση δεν θα έρθει με τους νόμους, γκέι, τρανς, λεσβίες βγαίνουμε στους δρόμους», που διαδόθηκαν και στα άλλα μπλοκ. Από το περιοδικό «Απελευθέρωση» της ΠΟΕΚ, τεύχος 1, Μάρτιος 2004

■ ■ ■ ■ ■

Η τηλεόραση παίζει τον ρόλο του συντηρητικού παιδαγωγού και φέρνει την ομοφυλοφιλία μέσα στο σπίτι κάθε «αξιοπρεπούς» οικογένειας

λάουν ψυχολόγοι, σεξολόγοι και ρασοφόροι αναλύοντας, με ύφος περισπούδαστο, αλλά με κακοποιητικό λόγο και χωρίς επιστημονική βάση, τις βλαβερές επιπτώσεις της ομοφυλοφιλίας στην εφηβική ηλικία, σπέρνοντας τον πανικό. Το 2003 το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης επιβάλλει στο Mega πρόστιμο 100 χιλιάδων ευρώ για την προβολή σκηνής που δείχνει δύο άντρες να φιλιούνται στην τηλεοπτική σειρά «Κλείσε τα μάτια» του Χριστόφορου Παπακαλιάτη, η οποία συγκεντρώνει υψηλά ποσοστά τηλεθέασης. Το πρόστιμο ακυρώθηκε ύστερα από μερικά χρόνια. Δύο χρόνια μετά, θύμα της ομοφοβίας του ΕΣΡ πέφτει η ραδιοφωνική εκπομπή Athens Gay & Lesbian Radio Show της Μαρίας Cyber.

Χαρακτηριστικό της εποχής είναι ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός παρουσιάζεται σαν σεξουαλική πρακτική και προσωπική «επιλογή», ενώ απουσιάζει αισθητά η έννοια της ταυτότητας. Φυσικά υπάρχουν διαφορικές ταχύτητες στα θέματα αυτά: αυτή των μεγάλων αστικών κέντρων και αυτή της περιφέρειας, η ταχύτητα όσον δραστηριοποιούνται πιο ενεργά στον ακτιβισμό αλλά

συνεργασίες

και όσων βρίσκονται μακριά από ακτιβιστικές ομάδες, αλλά συναντιούνται κυρίως σε μπαρ, ερωτεύονται, συζούν μερικές φορές, δημιουργούν παρέες και προσπαθούν να ανακαλύψουν τρόπους διασκέδασης που τους χωρούν χωρίς την παρουσία επικριτικών βλεμμάτων. Δεν ήταν λίγες οι φορές που ανακαλύπταμε ταινίες με λεσβιακό-κοινωνικό περιεχόμενο στο τμήμα πορνό των βιντεοκλάμπ, με τους πελάτες και το υπαλληλικό προσωπικό να μας κοιτούν σαν εξωτικά φρούτα.

Οι γκέι άνδρες συναντιούνται για διασκέδαση, κοινωνικοποίηση και ερωτικές συνευρέσεις σε κατάλληλα διαμορφωμένους χώρους (νταρκ ρουμ), στα πρότυπα πολλών ανάλογων κλαμπ του εξωτερικού. Τέτοια μαγαζιά με νταρκ ρουμ που άφησαν εποχή ήταν το «Factory» του Γρηγόρη Βαλλιανάτου, που δημιουργήθηκε το 1993, και το «Λάμδα». Η συνάντηση ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων σε συγκεκριμένους δημόσιους χώρους (καφέ, εστιατόρια, μπαρ) που απευθύνονται αποκλειστικά ή κυρίως σε αυτά είναι κομβικό στοιχείο της εποχής και δίνει αίσθημα ασφάλειας και ελευθερίας. Οι χώροι αυτοί προ-

στατεύουν την ανωνυμία και καλλιεργούν αίσθημα κοινότητας και επαφής. Μέχρι και σήμερα, ο χάρτης των κουίρ μαγαζιών της πόλης, όπως και αρκετών επαρχιακών πόλεων, είναι σημείο αναφοράς και συνάντησης της κοινότητας. Από την «Οδύσεια», την «Κίρκη» και την «Πόρτα», στο «Aleco's», το «Alexander's» και το «Spices», το «Τελεία και Παύλα», το «Γρανάζι» και το «Sodade», ο κατάλογος μπορεί να συνεχιστεί επί μακρόν, φτάνοντας στα σημερινά «BeQueen» και «Beaver», αλλά και τα πιο mainstream «Escape», «Noiz» και «Μυροβόλο», και βέβαια στις θρυλικές και ακόμα δυνατές «Κούκλες» με το μακροβιότερο ντραγκ σόου πρόγραμμα της Αθήνας.

Ταυτόχρονα, η έλευση και διάδοση του διαδικτύου δημιουργεί νέους χώρους αλληλεπίδρασης. Οι πρώτες ιστοσελίδες με σχετική θεματολογία αρχίζουν να εμφανίζονται και η διάχυση πληροφορίας, αλλά και νέων τρόπων φλερτ και αναζήτησης ερωτικού συντρόφου στο ίντερνετ, κάνουν δειλά τα πρώτα τους βήματα.

Το 2003 αποδεικνύεται σημαδιακή χρονιά. Σε μια επιχείρηση της αστυνομίας, σε

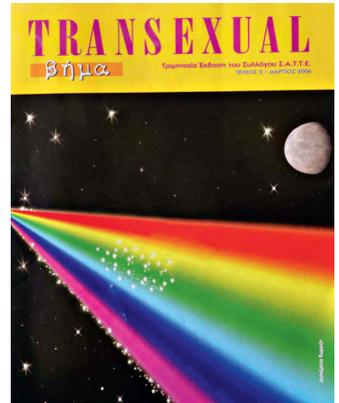
ένα πάρτι μόνο για γκέι άντρες στο κλαμπ «Spices», σε μια περιοχή που τότε είχε αρχίσει να διαμορφώνεται ως γκέι γειτονιά, γίνονται 11 προσαγωγές που οδηγούν στη σύλληψη έξι ατόμων. Οι κατηγορίες αφορούν μεταξύ άλλων προσβολή δημόσιας αιδούς, διευκόλυνση ακολασίας, πορνογραφία ανηλικών, ασέλγεια παρά φύση από κερδοσκοπία, άσεμνα δημοσιεύματα. Ακολουθούν έφοδοι σε σπίτια συλληφθέντων και δημόσια διαπόμπευσή τους σε εφημερίδες και εκπομπές, όπως της Τατιάνας Στεφανίδου. Όλα αυτά καταλήγουν στο τραγικό γεγονός της αυτοκτονίας ενός από τους συλληφθέντες στο κελί του.

Τα γεγονότα αυτά σηματοδοτούν το τέλος μιας περιόδου σχετικής ησυχίας στη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, όπως και της πλασματικής αίσθησης ασφάλειας που υπήρχε. Δημιουργείται έδαφος ουσιαστικής συνεργασίας οργανώσεων και ομάδων, που οδήγησε στη δημιουργία του Πολύχρωμου Φόρουμ και σε ακόμα πιο στενή συνεργασία με άλλες ομάδες και κινήματα (Φεμινιστικό Κίνημα, Ελληνικό Κοινωνικό Φόρουμ κ.λπ.), που αποδεικνύονται πολύτιμοι σύμμαχοι στον αγώνα για την κοινωνική ισότητα. Ένας σημαντικός αριθμός ανθρώπων που ήταν έως τότε έξω από τον κινηματικό χώρο, ενεργοποιείται και συσπειρώνεται. Το Πολύχρωμο Φόρουμ στέκεται αφορμή να δημιουργηθεί η Πρωτοβουλία Ομοφυλόφιλων Πολιτών (ΠΟΠ) που μετεξελίχθηκε στην Ομοφυλοφιλική και Λεσβιακή Κοινότητα Ελλάδας (ΟΛΚΕ). Παράλληλα, το 2003 δημιουργείται και το Σωματείο Αλληλεγγύης Τραβεστί - Τρανσέξουαλ (ΣΑΤΤΕ). Το σωματείο εκδίδει κάθε 4-5 μήνες το περιοδικό «Transsexual Βήμα». Το 2000 εμφανίζεται άλλη μια ομάδα, η Πρωτοβουλία Ομοφυλόφιλων Ενάντια στη Καταπίεση (ΠΟΕΚ), η οποία ξεκίνησε από λεσβίες και ομοφυλόφιλους του αριστερού χώρου και το 2004 εξέδωσε την τρίμηνη εφημερίδα «Απελευθέρωση». Εκδίδονται μόνο τρία τεύχη, ενώ η δράση της ΠΟΕΚ είναι πλούσια σε συμμετοχές σε αντιρατσιστικές και αντιπολεμικές διαδηλώσεις, στο Athens Pride κ.λπ. Η συνολική διάρκεια ζωής του Πολύχρωμου Φόρουμ ήταν μόνο περίπου δύο χρόνια, από το 2003 μέχρι το 2005, ωστόσο έδειξε ότι οι συλλογικότητες μπορούν να ασκήσουν πολύ πιο έντονες πιέσεις μέσα από μια κοινή γραμμή. Το επόμενο βήμα συνεργασίας είναι το 2005 με το Athens Pride - Φεστιβάλ Υπερφάνειας.

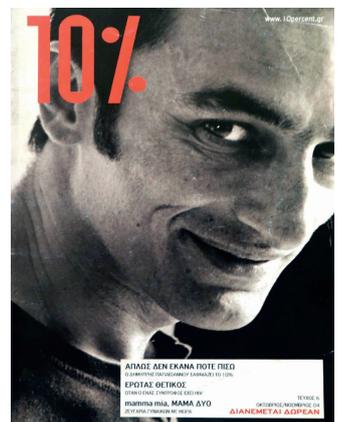
Το 2003 ζητήσαμε να μάθουμε επίσης μα πόσες κρατικές υπηρεσίες και φορείς (υπουργείο Παιδείας, ΕΣΗΕΑ, Γενική Γραμματεία Ισότητας, άλλοι φορείς που χρηματοδοτούνται για την υποστήριξη θεμάτων ισότητας) γνωρίζουν τα βασικά δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+. Ακόμα περιμένουμε απάντηση.

Τα κόμματα απαντούν στα ερωτήματα σχετικά με την κατοχύρωση νομικών δικαιωμάτων επικαλούμενα πάντα την εύκολη δικαιολογία του «πολιτικού κόστους» και τη μη ετοιμότητα της ελληνικής κοινωνίας, δείχνοντας ουσιαστικά αδιαφορία για θέματα δικαιωμάτων. Φυσικά, το κράτος φερόταν πάντα σαν να είχε να ασχοληθεί με πολύ πιο σοβαρά ζητήματα και όχι με τα αιτήματα μιας «μειοψηφίας».

* Ακτιβίστρια

Το εξώφυλλο του περιοδικού «Transsexual βήμα» του ΣΑΤΤΕ, τεύχος 2, Μάρτιος 2006

Ο Δημήτρης Παπαϊωάννου, σκηνοθέτης των τελετών έναρξης και λήξης των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας δίνει συνέντευξη στο περιοδικό «10%», Οκτώβριος - Νοέμβριος 2004

Εξώφυλλο του περιοδικού «Απελευθέρωση» της ΠΟΕΚ, τεύχος 3, Νοέμβριος 2004, με αναφορά στη δήλωση του Αρχιεπισκόπου Αθηνών Χριστόδουλου το 2004 για την ομοφυλοφιλία ως «κατάντημα της ανθρωπότητας», «αμαρτία βώσας και κράζουσα» και «κουσούρι», με αφορμή τους ομόφυλους γάμους διεθνώς

ΑΠΟ ΤΟ 2005 ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ:

Εκρηξη ακτιβιστικής δραστη

Της **Νέλης Καούνη***

Από το 2004 και μετά η ορατότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ ανθρώπων και αιτημάτων συνεχώς αυξάνεται, καθώς σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια νέες πρωτοβουλίες και συλλογικότητες εμφανίζονται με όλο και ταχύτερους ρυθμούς. Εδραιώνεται η διεξαγωγή των Pride, αρχικά στην Αθήνα και αργότερα και σε άλλες πόλεις. Ταυτόχρονα, σε νομοθετικό επίπεδο γίνονται μια σειρά από θετικά βήματα, ενώ με πρωτοβουλία ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεων δημιουργούνται και υπηρεσίες υποστήριξης. Δεν λείπουν ωστόσο οι συγκρούσεις με τις πιο συντηρητικές πολιτικές δυνάμεις και τις δυνάμεις του ακροδεξιού χώρου που έκανε εμφανή την παρουσία του στο πολιτικό σκηνικό από τις αρχές της δεκαετίας του 2010 και μετά.

Το 2004, μετά τα γεγονότα στο γκέι κλαμπ Spices, και μέσα από την ανάγκη των τότε ακτιβιστών για ενδυνάμωση και συσπείρωση, δημιουργείται η Ομοφυλοφιλική Λεσβιακή Κοινότητα Ελλάδος (ΟΛΚΕ) και ξεκινούν οι διαδικασίες που οδήγησαν στη διοργάνωση του πρώτου Athens Pride στην πλατεία Κλαυθμώνος το 2005, συγκεντρώνοντας τότε μόλις μερικές δεκάδες άτομα. Την ίδια περίοδο, κάνει την εμφάνισή της στην Αθήνα η ομάδα QV – Queericulum Vitae, ίσως η επιδραστικότερη και μακροβιότερη (ενεργή μέχρι το 2015) συλλογικότητα στην παραγωγή queer πολιτικού λόγου. Ακόμα, από το 2007 ξεκινά να διοργανώνεται στην Αθήνα το Outview Film Festival – φεστιβάλ ταινιών με ΛΟΑΤΚΙ+ θεματική.

Την άνοιξη του 2008 πραγματοποιείται μία από τις πιο εξωστρεφείς και ορατές δράσεις της κοινότητας: με πρωτοβουλία της ΟΛΚΕ, ένα λεσβιακό ζευγάρι (Ευαγγελία Βλάχη και Ερμιά) και ένα γκέι ζευγάρι (Δημήτρης Τσαμπρούνης και Θέμης Κατσαγιάννης) παντρεύονται στην Τήλο με τη συνδρομή του τότε δημάρχου Τάσου Αλιφέρη, με το σκεπτικό πως η νομοθεσία περί γάμου δεν απαγόρευε ρητά την τέλεση ομόφυλου γάμου. Η αναγγελία των γάμων δημοσιεύτηκε τότε στην εφημερίδα «Εποχή» και η πρωτοβουλία ανακοινώθηκε στο ραδιοφωνικό σταθμό «Στο Κόκκινο». Παρότι οι γάμοι ακυρώθηκαν από το πρωτοδικείο Ρόδου ένα χρόνο αργότερα, η συγκεκριμένη πρωτοβουλία τράβηξε ιδιαίτερα την προσοχή, ιδίως επειδή την ίδια χρονική περίοδο επρόκειτο να νομοθετηθεί το σύμφωνο συμβίωσης, το οποίο τελικά λίγους μήνες αργότερα όντως νομοθετήθηκε, αποκλείοντας όμως τα ομόφυλα ζευγάρια. Το καλοκαίρι του 2008, με αφορμή τον βίο θάνατο του Νίκου Σεργιανόπουλου και το μετά θάνατον outing του ως γκέι άντρα, ο μητροπολίτης Πειραιώς Σεραφείμ τοποθετείται δημόσια καθυβρίζοντας συνολικά

τους γκέι ως (μεταξύ των άλλων) «ηθικά απονευρωμένους», ενώ στη συνέχεια καταθέτει αγωγή ενάντια στον Λύο Καλοβυρνά, ο οποίος μέσω του ΛΟΑΤΚΙ+ διαδικτυακού περιοδικού «10%» του ασκεί δριμεία κριτική. Το 2009 ο Γρηγόρης Βαλλιανάτος και ο Νίκος Μυλωνάς κινούν τη διαδικασία προσφυγής στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, διεκδικώντας τη θεσμοθέτηση συμφώνων συμβίωσης για ομόφυλα ζευγάρια, με την προσφυγή να καταλήγει το 2013 σε καταδικαστική απόφαση κατά της Ελλάδας. Τέλος, έπειτα από αγωγή της Andrea Gilbert, μέλους του Ελληνικού Παρατηρητηρίου του Ελσίνκι και της οργανωτικής επιτροπής του Athens Pride, ο γνωστός ακροδεξιός Κωνσταντίνος Πλευρής, ιδρυτής της φασιστικής ομάδας 4η Αυγούστου, καταδικάζεται σε έξι μήνες φυλάκιση με αναστολή, στην πρώτη στην ελληνική ιστορία πρωτόδικη καταδίκη για ομοφοβική εξύβριση τον Οκτώβριο

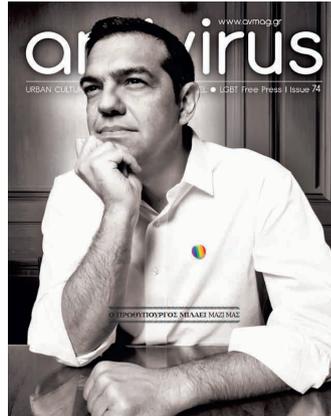
■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

Πέραν του Athens Pride αρχίζουν να εδραιώνονται και άλλες εκδηλώσεις ορατότητας σε ετήσια βάση

του 2011, ενώ δεύτερη καταδίκη του για το ίδιο αδίκημα ακολούθησε ένα μήνα μετά.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 2000 ως και τις αρχές της δεκαετίας του 2010 δημιουργούνται μια σειρά από συλλογικότητες που παίζουν ιδιαίτερα ενεργό ρόλο τα επόμενα χρόνια, μία έκρηξη ακτιβιστικών οργανώσεων που συσπειρώνει την κοινότητα και προωθεί ακόμη πιο δυναμικά τα αιτήματά της. Στην Αθήνα, το 2009 δημιουργείται η ομάδα «Πολύχρωμο σχολείο» – αρχικά με την ονομασία «Ομοφοβία και τρανσφοβία στην εκπαίδευση», που εστιάζει, μεταξύ άλλων, στην άρση των διακρίσεων στο σχολικό περιβάλλον, την καταπολέμηση του ομοφοβικού και τρανσφοβικού μπουλινγκ, τη συμπεριληπτική σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Το 2010 ιδρύεται, μετά τη διάλυση του ΣΑΤΤΕ (Σωματείο Αλληλεγγύης Τραβεστί Τρανσέξουαλ Ελλάδος), το ΣΥΔ – Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών, που ασχολείται

Ιριότητας και ενδοσκοπήση

Αριστερά: Εξώφυλλο του περιοδικού «Screw», τεύχος 13, Ιανουάριος 2010. Μέση: Το περιοδικό «Antivirus», τεύχος 74, καλοκαίρι 2017, με την πρώτη συνέντευξη Έλληνα πρωθυπουργού, του Αλέξη Τσίπρα, σε ΛΟΑΤΚΙ+ έντυπο. Δεξιά: Το Δεκέμβριο του 2018, το περιοδικό κλείνει 15 χρόνια και εύχεται για το νέο έτος στέλνοντας αντιφασιστικό μήνυμα (πηγή: avmag.gr)

δυνάμωση και αυτομόρφωση των queer ατόμων, με πιο γνωστές την QueerTrans (2010-2016) στην Αθήνα, το Μωβ Καφενείο (2009-2017) και τη Massqueerraid (2010-2015) στη Θεσσαλονίκη.

Την ίδια χρονική περίοδο εμφανίζονται υπηρεσίες στοχευμένες σε ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα. Το 2011 δημιουργείται για πρώτη φορά συντονισμένη γραμμή τηλεφωνικής υποστήριξης στελεχωμένη από ψυχολόγους, υπηρεσία η οποία παρέχεται και σήμερα από τις οργανώσεις Athens Pride, Thessaloniki Pride, ΟΛΚΕ και Θετική φωνή. Το 2012 η Θετική Φωνή δημιουργεί τα Checkpoints σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη προωθώντας την προληπτική εξέταση για HIV και σεξουαλικώς μεταδιδόμενα νοσήματα, ενώ το ΣΥΔ ξεκινά να παρέχει στα μέλη του πρόσβαση σε πλήθος υπηρεσιών υποστήριξης, νομική και ψυχοκοινωνική στήριξη, αλλά και παροχή τροφίμων σε άπορα trans άτομα, που πλήττονται ακόμα περισσότερο λόγω της οικονομικής κρίσης και των πολιτικών λιτότητας. Η Colour Youth καλλιεργεί τρόπους κοινωνικοποίησης, γνωριμίας και ενδυνάμωσης νεαρών γκέι, λεσβιών, trans και αμφι ατόμων.

Πέραν του Athens Pride, η συμμετοχή στο οποίο συνεχώς αυξάνεται, αρχίζουν να εδραϊώνονται και άλλες εκδηλώσεις ορατότητας σε ετήσια βάση: Από το 2010 και μετά το ΣΥΔ οργανώνει κάθε χρόνο ημερίδα και πορεία για τη Διεθνή Ημέρα Trans Μνήμης, ενώ το 2012 διεξάγεται στη Θεσσαλονίκη το πρώτο Thessaloniki Pride, εν μέσω αντιδράσεων από το συντηρητικότερο κομμάτι της τοπικής κοινωνίας και βέβαια την Εκκλησία, αλλά με την υποστήριξη του δημάρχου Μπουτάρη. Από το 2013 και μετά, αρχίζουν να διοργανώνονται συστηματικά εκδηλώσεις για την Παγκόσμια Ημέρα Κατά Της Ομοφοβίας και Της

Τρανσοφοβίας. Παράλληλα, κάνει εμφανή την παρουσία της μια πολυσυλλεκτική queer σκηνή που περιλαμβάνει διάφορα καλλιτεχνικά πονήματα και performers, με πιο γνωστό το ντουέτο «ΦΥΤΑ» και εκδηλώσεις όπως τα queer φεστιβάλ «What Queer Fest» το 2010 και «4DaysStand Queer Festival» το 2014. Τέλος, αρχίζουν σιγά σιγά να εμφανίζονται ΛΟΑΤΚΙ+ συλλογικότητες και σε μικρότερες πόλεις, ενδεικτικά η ομάδα gayratras στην Πάτρα το 2008-2010 περίπου και αργότερα, το 2013,

η ομάδα Blender, αλλά και η Πρωτοβουλία Ενάντια στην Ομοφοβία στην Ξάνθη το 2012.

Την ίδια περίοδο αρχίζει να γίνεται ακόμα πιο αισθητή η παρουσία ΛΟΑΤΚΙ+ και queer εντύπων, διαδικτυακών ή μη, που δημιουργούν έντονη διαδραστικότητα αλλά και επαφή με την queer κοινότητα στο εξωτερικό. Ενδεικτικά τέτοια παραδείγματα είναι το περιοδικό «Νταλικά» που εξέδιδε η ΛΟΑ από το 2009 και το φανζίν «Πουσιά και Ολεθρος» που άρχισε να →

με την υπέρσπιση των δικαιωμάτων και την παροχή υπηρεσιών υποστήριξης σε trans άτομα. Το 2011 είναι έτος ίδρυσης της Colour Youth – Ομάδα LGBTQ+ Νέων Αθηνών, που αφορά κυρίως την υποστήριξη και ενδυνάμωση των νέων ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, και το 2012 των Οικογενειών Ουράνιο Τόξο, οργάνωση που εστιάζει στην αναγνώριση των δικαιωμάτων τους. Στη Θεσσαλονίκη, το 2010 ιδρύεται η Λεσβιακή Ομάδα Θεσσαλονίκης, το 2011 η Good As You(th) – Κοινότητα LGBTQ+ Νέων Θεσσαλονίκης και το 2012 οι οργανώσεις Thessaloniki Pride και Homophobia – Thessaloniki Pride. Παράλληλα, εμφανίζονται αυτοοργανωμένες queer φεμινιστικές ομάδες που παράγουν έντονα πολιτικοποιημένο και διαθεματικά φεμινιστικό λόγο και μέσα από τις συλλογικές διαδικασίες τους βοηθούν στην εν-

Το εξώφυλλο της «Εφ. Συν.» στις 11 Οκτωβρίου 2017, την επομένη της ψήφισης του νόμου για την ταυτότητα φύλου

Νίκη κατά του εκοταδισμού ή ψήφιση του νομοσχεδίου για την ταυτότητα φύλου. Ημερίδα, αίγο φως! ΕΞΟΡΤΙΣΗ ΟΙ... ΕΞΕΓΗΜΟΙ ΤΟΥ ΚΥΡ. ΜΗΤΣΟΤΑΚΗ. ΟΙ ΑΠΟΥΣΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΦΩΦΗΣ-ΚΑΜΙΝΗ. Νόμος του κράτους πλέον το προεδρικό νομοσχέδιο που αναγνωρίζει το αυτονόμο δικαίωμα στην ταυτότητα φύλου. Επί της αίτης ψήφισαν ΣΥΡΙΖΑ, ΑΝΕΛΛΑ, ΔΗΣΥ και Πορεία. Ψήφου του επίσημου άρθρου για τους ανήλικους άνω των 15 ετών τάχθηκαν ΣΥΡΙΖΑ, Πορεία, ο θ. Θεσσαροπούλος από τη ΔΗΜΑΡ και ο Κ. Ζουράρις από τους ΑΝΕΛΛΑ. Σκληρή αντιπαράθεση Τσίπρα-Μητσοτάκη στη Βουλή. ΗΛΑ 3:7, 40

→ εκδίδεται το 2010. Ακόμα, η Αθήνα αποκτά το ΛΟΑΤΚΙ+ βιβλιοπωλείο «Πολύχρωμος Πλανήτης» και τις ομώνυμες εκδόσεις. Ισχυρή ήταν και η επίδραση πολλών ΛΟΑΤΚΙ+ blogs αλλά και sites όπως το lesbian.gr, το gay.gr και το deon.gr. Σημαντική παρουσία έχει το περιοδικό «10%» (έντυπο και μετά διαδικτυακό), με στήλες του όπως «οι δυο νεράιδες» και το κόμικ «Στη μέση ο Μανώλης», η εφημερίδα City Uncovered και το περιοδικό Screw από τη Θεσσαλονίκη. Την πιο μακροχρόνια, σταθερή μηνιαία παρουσία, έχει το ΛΟΑΤΚΙ+ έντυπο περιοδικό Antivirus, που τον Φεβρουάριο του 2018 έκλεισε 15 χρόνια κυκλοφορίας.

Οι εξελίξεις στην πολιτική σκηνή επηρέαζαν δραστικά το ΛΟΑΤΚΙ+ κίνημα, αφενός ευνοώντας την επαφή του με το αντιρατσιστικό και αντιφασιστικό κίνημα, αφετέρου με τη θυματοποίηση ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων ως αποτέλεσμα της εφαρμογής συντηρητικών πολιτικών και της απόδοσης της Ακροδεξιάς. Το καλοκαίρι του 2012, μετά τις βουλευτικές εκλογές που οδήγησαν στην είσοδο της ναζιστικής οργάνωσης Χρυσή Αυγή στη Βουλή, παρατηρείται έξαρση σε εγκλήματα μίσους. Από το πογκρόμ εναντίον μεταναστών με επίκεντρο τον Άγιο Παντελεήμονα, τον Μάιο του 2011, στις επιθέσεις με ομοφοβικό και τρανσφοβικό κίνητρο στο Γκάζι και άλλες περιοχές, δημιουργείται ένα διάχυτο κλίμα τρομοκρατίας. Τα γεγονότα συσπειρώνουν την τότε κοινότητα σε κοινές δράσεις διαμαρτυρίας, οι οποίες χρονικά σχεδόν συμπίπτουν με το ανέβασμα της παράστασης Corpus Christi, το οποίο λόγω του ομοφυλοφιλικού περιεχομένου του έφερε βίαιες αντιδράσεις, απειλές και προπηλακισμούς από την πλευρά εκκλησιαστικών και ακροδεξιών κύκλων. Οι σχετικές κινητοποιήσεις της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας αποτέλεσαν δείγμα συμπόρευσης της με το αντιφασιστικό κίνημα, με χρήση του εμβληματικού για το queer κίνημα συνθήματος «Περήφανα η ντροπή του έθνους». Παράλληλα το καλοκαίρι του 2012, με χρήση της υγειονομικής διάταξης 39Α «για τον περιορισμό της διάδοσης λοιμωδών νοσημάτων», που είχε εκδώσει ο τότε υπουργός Υγείας Ανδρέας Λοβέρδος, επετράπη η διαβόητη διαπόμπευση των οροθετικών γυναικών φερόμενων ως εργαζόμενων στο σεξ, εν μέσω προεκλογικής περιόδου (Μάιος 2012). Σε αυτό το κλίμα το καλοκαίρι του 2012 τρανς εργαζόμενες στο σεξ προσάγονται αναίτια στη ΓΑΔΑ όπου υποχρεώνονται σε εξέταση για HIV, ενώ το 2013 στη Θεσσαλονίκη γίνονται συστηματικά αναίτιες προσαγωγές τρανς γυναικών και σε μία περίπτωση παράνομη κράτηση της δικηγόρου τους. Όλα τα παραπάνω κρούσματα, μεταξύ των άλλων, ωθούν την κοινότητα να αναπτύξει μηχανισμούς συστηματικής καταγραφής εγκλημάτων μίσους αλλά και παροχής στήριξης σε θύματα – με την Colour Youth ειδικά να ανάγει το εν λόγω έργο (με το πρόγραμμα «Πες το σε εμάς») σε βασική δράση της για τα επόμενα λίγα χρόνια, κάτι που αντικατοπτρίζεται μεταξύ άλλων και στην ενεργό συμμετοχή ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσε-

Athens Pride 2017, φωτογραφία: Βασίλης Μαθιουδάκης

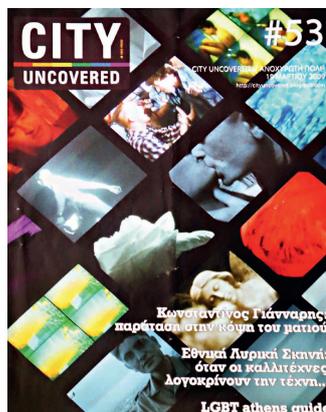
ων, ξεκινώντας από το 2013, στο Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας.

Τα χρόνια από τα μέσα του '10 και μετά βρίσκουν τις οργανώσεις να προβάλλουν θεσμικό χαρακτήρα διεκδικήσεις (ενδεικτικά το ΣΥΔ, τις Οικογένειες Ουράνιο Τόξο, την Colour Youth και το Πολύχρωμο Σχολείο) να πετυχαίνουν σταδιακά συνεργασίες με θεσμικούς φορείς, να εμπλουτίζουν το δημόσιο διάλογο με τη διοργάνωση δράσεων επιμορφωτικού χαρακτήρα. Ειδικά μετά την καταδική της Ελλάδας το

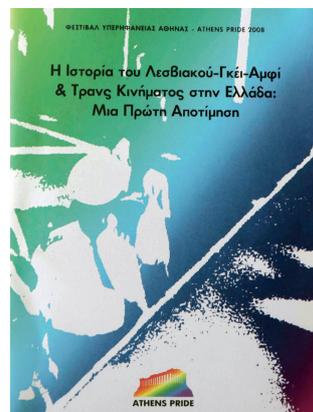
2013 από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, που τη δεσμεύει να επεκτείνει το σύμφωνο συμβίωσης στα ομόφυλα ζευγάρια, οι θεσμικές διεκδικήσεις της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας αρθρώνονται όλο και πιο δυναμικά και αφορούν: τη συμπερίληψη στον αντιρατσιστικό νόμο των ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητων, τη νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου των τρανς ατόμων χωρίς ιατρικές προϋποθέσεις και τη δυνατότητα γάμου ή συμφώνου συμβίωσης μεταξύ ομοφύλων με πλήρη δικαιώματα στη γονεϊκότη-

τα. Η συμπερίληψη στον αντιρατσιστικό νόμο επιτυγχάνεται το 2014, με παράλληλη άρνηση όμως της τότε κυβέρνησης Ν.Δ.-ΠΑΣΟΚ-ΔΗΜΑΡ να ενσωματώσει νομοθεσία για την επέκταση του συμφώνου. Εντέλει, επί κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ, με την εντονότατη διαφωνία του κυβερνητικού του εταίρου ΑΝ.ΕΛΛ. και τη στήριξη του Ποταμιού και άλλων βουλευτών της αντιπολίτευσης, το 2015 το σύμφωνο συμβίωσης επεκτείνεται στα ομόφυλα ζευγάρια χωρίς όμως να περιλαμβάνει δικαιώματα στη γονεϊκότητα και παράλληλα καταργείται η νομοθεσία (Ν. 37 Π.Κ.) που προέβλεπε υψηλότερο ηλικιακό όριο συναίνεσης ειδικά για το σεξ μεταξύ ανδρών. Το 2017 ψηφίζεται η νομοθεσία για τη Νομική Αναγνώριση Ταυτότητας Φύλου χωρίς ιατρικές προϋποθέσεις, με μια σειρά ωστόσο περιορισμών που αφορούν κυρίως τα ανήλικα άτομα, τους τρανς πρόσφυγες και μετανάστες, τα παντρεμένα τρανς άτομα και τους τρανς γονείς. Είχαν προηγηθεί από το 2016 δικαστικές αποφάσεις που επέτρεπαν την αλλαγή εγγράφων ενός τρανς ατόμου χωρίς ιατρικές προϋποθέσεις. Το 2018 ψηφίζεται η νομοθεσία που επιτρέπει στα ομόφυλα ζευγάρια την αναδοχή. Παρά τις ελλείψεις τους, οι νομοθετικές πρωτοβουλίες αποτελούν ιστορικά βήματα κατοχύρωσης των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+, ενώ ο κυβερνητικός εκπρόσωπος, για πρώτη φορά πάνω στην εξέδρα του Athens Pride το 2018, υποσχέται ισότητα στον πολιτικό γάμο.

Όμως όλες οι σχετικές διαβουλευτικές γίνονται αφορμή για την αναμόχλευση

Εξώφυλλο της εφημερίδας «City Uncovered», 19 Μαρτίου 2009

Εκδόση του Athens Pride από τη συζήτηση το 2008 στο «Νοστότρος». Συμμετείχαν: Θ. Αντωνόπουλος, Γ. Βαλλιαντάτος, Λ. Θεοδώρακοπούλου, Πάολα, Ε. Πετροπούλου

Athens Pride 2017, φωτογραφία: Βασίλης Μαθιουδάκης

του ομοφοβικού και τρανσφοβικού μίσους στα πιο συντηρητικά κομμάτια της κοινωνίας και χαρακτηρίζονται από την εκφορά ακραίας ρητορικής μίσους εν είδει πολιτικής τοποθέτησης, ακόμα και από το βήμα της βουλής, συντείνοντας σε ένα κλίμα πόλωσης και στοχοποίησης των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Γίνεται έτσι οδυνηρά εμφανής η απόσταση ανάμεσα στη νομική κατοχύρωση δικαιωμάτων και την επίτευξη κοινωνικής ισότητας ή έστω αποδοχής.

Από το '15 και μετά κάνουν την εμφάνισή τους και πολλές νέες συλλογικότητες, με πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα τις πρωτοβουλίες Proud Seniors, που εστιάζει σε ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα άνω των 50 ετών, ΛΟΑΤ ΑμεΑ, Fat Unicorns αλλά και την εξαιρετικά σημαντική πρωτοβουλία σύστασης της ομάδας Περήφανοι Γονείς, ομάδα γονέων ΛΟΑΤΚΙ+ παιδιών. Το 2018 ιδρύεται ο πρώτος επιστημονικός φορέας για την ψυχική υγεία των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, το Orlando LGBTQ+ Ψυχική Υγεία Χωρίς Στίγμα, με βασικό σκοπό την προώθηση της αποπαθολογιοποίησης της σεξουαλικότητας και των έμφυλων ταυτοτήτων. Η queer (καλλιτεχνική και όχι μόνο) σκηνή της Αθήνας λαμβάνει ιδιαίτερη ώθηση από τη δημιουργία του χώρου ΑΜΟQΑ – Athens Museum Of Queer Arts το 2015. Η παρουσία του ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος σε μικρότερες πόλεις ενδυναμώνεται, με το πρώτο Crete Pride να διοργανώνεται στο Ηράκλειο το 2015 με τη σύμπραξη των ομάδων Conquerer με έδρα το Ηράκλειο και Φύλο Και Φτερό με έδρα το Ρέθυμνο, ενώ το πρώτο Patras Pride διοργανώνεται το 2016. Η εικόνα αλλά και οι προτεραιότητες

Παρά τις ελλείψεις τους, οι τελευταίες νομοθετικές πρωτοβουλίες αποτελούν ιστορικά βήματα κατοχύρωσης των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+

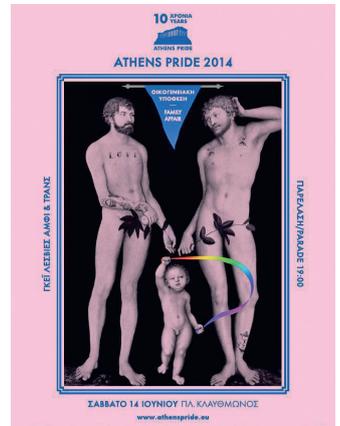
της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας εμφανώς επηρεάζονται και από την κρίση διαχείρισης της αυξημένης ροής προσφύγων, που από το 2015 και μετά αφήνει χιλιάδες ανθρώπους σε απάνθρωπες συνθήκες, εγκλωβισμένους στην Ελλάδα και ιδιαίτερα στα νησιά, ανάμεσα στους οποίους πολλοί ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσφυγες. Οργανώσεις της κοινότητας, όπως το ΣΥΔ, δημιουργούν υπηρεσίες στήριξης και αποκατάστασης των ΛΟΑΤΚΙ+ προσφύγων και συνεργάζονται συστηματικά με οργανώσεις που άπτονται του προσφυγικού ζητήματος, ενώ δημιουργούνται και νέες αυτοδιαχειριζόμενες ομάδες όπως το LGBTQIA+ Refugees Welcome και η ορ-

γάνωση Emantes.

Παράλληλα ωστόσο, το ΛΟΑΤΚΙ+ κίνημα μπαίνει και σε μια φάση ενδοσκοπήσης και αυτοκριτικής από το 2014 και μετά, με ένα κομμάτι του να επαναπροσδιορίζει τις προτεραιότητές του και να επιδιώκει την προώθηση πιο διαθεματικών – και δυναμικά πιο ριζοσπαστικών – πολιτικών, δίνοντας προεξάρχουσα σημασία στη συμπερίληψη των τρανς. Το 2017, το Athens Pride διεξάγεται για πρώτη φορά στην πλατεία Συντάγματος και μετρά τη συμμετοχή δεκάδων χιλιάδων ατόμων, την πολυπληθέστερη στην ιστορία του. Η συμμετοχή ομάδας αστυνομικών υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χαιρετίζεται με ικανοποίηση από κάποιους και καταδικάζεται από άλλους που αντιδρούν. Την ίδια χρονιά, στη Θεσσαλονίκη, διεξάγεται το πρώτο αυτο-οργανωμένο Pride.

Οι αρχές του 2018 βρίσκουν την προσοχή της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας στραμμένη στην εκδίκαση της μήνυσης εννέα ΛΟΑΤΚΙ+ ακτιβιστών κατά του Αμβρόσιου, μητροπολίτη Αιγιαλείας και Καλαβρύτων, για παραβίαση του αντιρατσιστικού νόμου. Ο Αμβρόσιος, στο πλαίσιο των έντονων αντιδράσεών του το 2015, με αφορμή το σύμφωνο συμβίωσης, είχε καταφερθεί με υβριστικά σχόλια κατά των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Παρά την αθώωσή του πρωτόδικα, καταδικάζεται ένα χρόνο αργότερα στο Εφετείο, πρώτη φορά που καταδικάζεται θρησκευτικός λειτουργός για ρητορική μίσους.

Για τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα το 2018 σφραγίζεται με το λιντσάρισμα μέχρι θανάτου του γνωστού μέλους της και ακτιβιστή

Αφίσες από το Athens Pride 2014 με σύνθημα «Οικογενειακή υπόθεση» και 2010 με σύνθημα «Είμαστε παντού»

Ζακ Κωστόπουλου, καθώς και την εμφανή προσπάθεια συγκάλυψης του εγκλήματος. Το συλλογικό τραύμα, τόσο των φίλων και αγαπημένων του συνακτιβιστών και συνακτιβιστριών, όσο και αυτών που δεν τον ήξεραν προσωπικά αλλά εμπνέονταν και δυνάμωναν από τη στάση και το παράδειγμά του, είναι ακόμα ανοιχτό και σχετίζεται όχι μόνο με την απώλειά του αλλά και με τον μετά θάνατον διασυρμό του και την πλήρη απαξίωση της προσωπικότητάς του στα κυρίαρχα ΜΜΕ και από τα συντηρητικότερα κομμάτια της κοινωνίας, ακριβώς λόγω των πολλαπλών εκτός νόρκμας ταυτοτήτων που έφερε ή του αποδόθηκαν. Λίγους μήνες μετά, το 2019, γίνεται εμπρηστική επίθεση με ομοφοβικό κίνητρο στο Athens Checkpoint.

Ο Ζακ/η Zackie Oh είναι αναπόσπαστο μέλος της κοινοτικής δράσης αυτής της χρονικής περιόδου, παράδειγμα για τη διθεματική προσέγγιση που χρειάζεται το κίνημα και φωτεινή ανάμνηση για όσες και όσους τον είχαμε στη ζωή μας με κάποιον τρόπο. Αυτό το κείμενο είναι αφιερωμένο σε εκείνον.

* Ακτιβίστρια, μέλος της Colour Youth

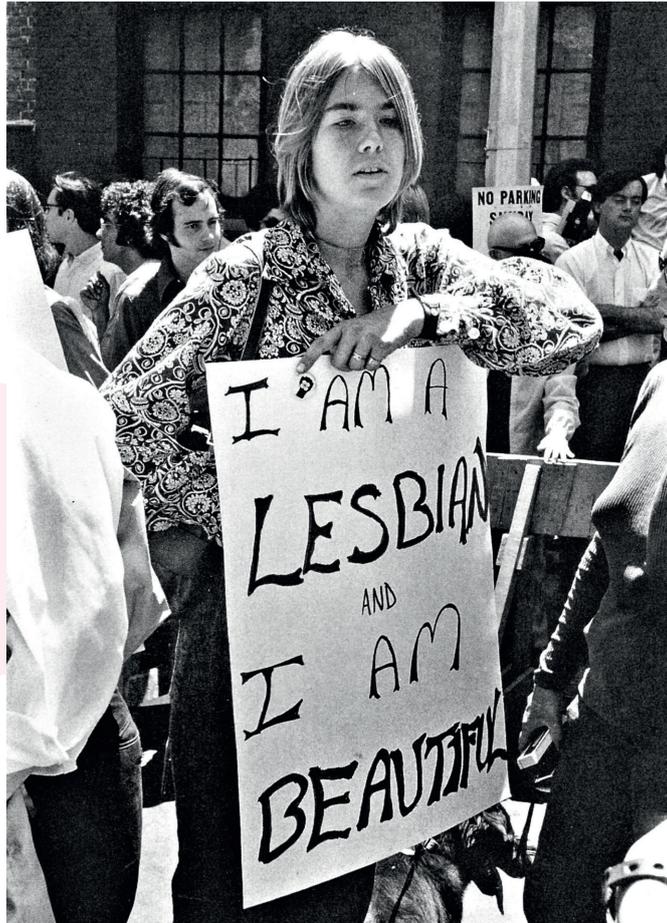
ΛΕΣΒΙΑΚΗ ΟΜΑΔΑ ΑΘΗΝΑΣ

18 χρόνια, 700 συναντήσεις

Η Λεσβιακή Ομάδα Αθήνας ξεκίνησε το φθινόπωρο του 2000. Καμιά 20αριά γυναίκες γνωστές και άγνωστες μεταξύ μας -οι περισσότερες άγνωστες- συναντηθήκαμε με την ευκαιρία του κλειστού «pride» (ένα τριήμερο για την ομοφυλόφιλη περηφάνια, με ομιλίες, προβολές, πάρτι) που είχε διεξαχθεί στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου στο Πάρκο της Ευελπίδων, οργανωμένο από την Μαρία Cyber (Κατσιαδάκου), την Ειρήνη Πετροπούλου και τον Βαγγέλη Γιαννέλο που, αποτελούσαν τότε την Ελληνική Ομοφυλοφιλική Κοινότητα (ΕΟΚ).

Οι γυναίκες που είχαμε συναντηθεί συμφωνήσαμε ότι κοινή ανάγκη για όλες που ήμασταν εκεί και είχαμε μια σχέση με τη λεσβιακή εμπειρία/ταυτότητα ήταν να βρεθούμε και να μιλήσουμε γι' αυτή την ταυτότητα, τι σχέση έχουμε μαζί της και πώς τη φέρουμε, τι περάσαμε σε διάφορες ηλικίες της ζωής μας που τη διεκδικήσαμε, πώς ζήσαμε και ζούσαμε τη λεσβιακότητα μέσα στο καθημερινό περιβάλλον μας. Συμφωνήσαμε, για πρακτικούς λόγους και για τη λειτουργικότητα της ομάδας, μια και από το ξεκίνημά της ήταν πολυπληθής, να τηρούμε την ομιλία με τη σειρά στον κύκλο όπου καθόμασταν. Η κάθε μια είχε την ελευθερία να μιλήσει ή να μη μιλήσει όταν ερχόταν η σειρά της. Τις περισσότερες φορές μιλούσαμε όλες. Ήταν ανάγκη. Τι σημαίνει να είσαι λεσβία, πώς ακούς και πώς λες και τι γίνεται όταν λες αυτή τη λέξη, πότε το συνειδητοποιήσες, τι σημαίνει λεσβιακή συνειδητοποίηση, τι σημαίνει να αγαπάς ερωτικά μια γυναίκα, τι κάνουμε στα δύσκολα, τι κάνουμε με τις σχέσεις, τι γίνεται όταν το πούμε στον περίγυρό μας και μετά, τι σχέση έχουμε οι λεσβίες με τον φεμινισμό, με τις ετεροφυλόφιλες γυναίκες, πώς στεκόμαστε απέναντι στην πατριαρχία, στην παραδοσιακή πολιτική, στο αντρικό κατεστημένο, τι κάνουμε με τη βία όταν υπάρχει μέσα σε μια σχέση και πώς τη διαχειριζόμαστε, τι κάνουμε με τους γονείς και άλλους κοντινούς μας ανθρώπους, με τη δυσκολία τους να αποδεχτούν τη διαφορετικότητά μας, τι σχέση έχουμε με τα άλλα κινήματα στην κοινωνία όπου ζούμε, πώς διαβάζουμε με λεσβιακό/φεμινιστικό τρόπο ένα βιβλίο που μας αφορά, και ο κατάλογος των θεμάτων δεν έχει τέλος. Μακρύς όσο και οι περίπου 700 συναντήσεις της ΛΟΑ που πραγματοποιήσε στα 18 χρόνια της ύπαρξής της, κάθε Τρίτη, εκτός από τον μισό Ιούλιο και τον Αύγουστο.

Χώρος μας για 15 χρόνια ήταν το Φεμινιστικό Κέντρο (Λειτουργήσε 1999-2015) στην οδό Ερεσού, στη Νεάπολη της Αθήνας, το οποίο μοιραστήκαμε με άλλες φεμινιστικές ομάδες τα πρώτα αρκετά χρόνια και πολύ αργότερα με ομάδες τρανς και κοινότητες ανθρώπων, αλλά και με κάποιες άλλες. Η Λεσβιακή Ομάδα Λειτουργήσε στη βάση

«Είμαι λεσβία και είμαι όμορφη», γράφει το πλακάτ της διαδηλώτριας στο πρώτο γκέι πρίντ της Νέας Υόρκης, στις 28 Ιουνίου 1970. Από το βιβλίο «Gay Pride: photographs from Stonewall to today», Fred W. McDarragh, Timothy S. McDarragh, a capella books, 1994

■ ■ ■ ■

Κοινή μας ανάγκη ήταν να βρεθούμε και να μιλήσουμε γι' αυτή την ταυτότητα

των εβδομαδιαίων συναντήσεων όπου δουλεύονταν, πέρα από τα πολλά θέματα που αναφέρθηκαν πιο πάνω, και οι κάθε είδους παρεμβάσεις-εκδηλώσεις-συμμετοχές μας στην ανοιχτή κοινωνία. Και είναι πάρα πολλές για να χωρέσουν σε αυτό το κείμενο. Τέσσερις από τις βασικές εξωστρεφείς δράσεις μας ήταν (1) τα πάρτι μία ή δυο φορές τον χρόνο - πρώτη φορά διεκδικήσαμε πάρτι μόνο για γυναίκες, κάτι που υπερασπιστήκαμε με πολύ κόπο, (2) οι προβολές λεσβιακών ταινιών επί μια σειρά ετών, (3) η συνεργασία μας με την Κίνηση για τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα και το Στέκι των μεταναστών. Εκεί για περισσότερα από 10 χρόνια είχαμε μια βραδιά κοινωνικοποίησης, το «μπάρ της ΛΟΑ», μια ή δυο φορές

Εξώφυλλα του περιοδικού «Η νταλικά» τον Ιούνιο του 2014 (πάνω) και τον Ιούνιο του 2011 (κάτω)

τον μήνα όπου έγινε σημαντική ζύμωση και άνοιγμα της λεσβιακής κοινότητας -και δοκιμασία ταυτόχρονα- προς και με το γίγνεσθαι ενός προοδευτικού κομματιού της ελληνικής κοινωνίας και (4) η έκδοση του περιοδικού μας «Νταλικά» από το 2009 έως το 2016 με 9 τεύχη, για το οποίο πιστεύουμε με θέρμη ότι θα συνεχιστεί με κάποιο τρόπο η ύπαρξή του.

Η Λεσβιακή Ομάδα Αθήνας εξακολουθεί να υπάρχει με ένα μέρος του έντυπου υλικού της (ελάχιστο είναι η αλήθεια σε σχέση με τις άπειρες δράσεις και τα κείμενα που τις συνοδεύσαν) ψηφιοποιημένο στη σελίδα της www.loa.gr και απαντάει όσο και όποτε μπορεί στην ηλεκτρονική διεύθυνση lesbiangroup@hotmail.com.

«Να κι αν γεννήθηκα, να κι αν έγινα» το σύνθημα του πανό της Colour Youth στο Athens Pride 2017

Σπάζοντας το καλούπι

Του Φίλιππου Παγάνη*

Τα τελευταία χρόνια η τρανς κοινότητα μπορεί να μετρήσει αρκετές «νίκες»: από την συμπερίληψη της ταυτότητας φύλου στην προστασία από τα εγκλήματα μίσους και τις διακρίσεις, στη θεσμοθέτηση της νομικής αναγνώρισης της ταυτότητας φύλου -κεντρικής διεκδίκησης της τρανς κοινότητας για πάρα πολλά χρόνια- αλλά και την αποαποθολογικοποίηση των τρανς ταυτοτήτων, οι θεσμικές αλλαγές φέρουν σίγουρα θετικό πρόσημο όσον αφορά την κατοχύρωση των δικαιωμάτων των τρανς ατόμων.

Παράλληλα οι κοινωνικές αντιλήψεις γύρω από τα ζητήματα ταυτότητας φύλου έχουν αρχίσει σταδιακά να μεταβάλλονται, αν και η κοινωνική αλλαγή αποτελεί φυσικά μια διεργασία διαρκώς σε εξέλιξη. Η θεσμική κατοχύρωση ορισμένων βασικών δικαιωμάτων δεν αντικατοπτρίζεται απόλυτα στην καθημερινή εμπειρία των τρανς ατόμων. Οσα άτομα δεν ταυτιζόμαστε με το φύλο που μας αποδόθηκε, συνεχίζουμε να ερχόμαστε αντιμέτωπα με στερεοτυπικές αντιλή-

ψεις, τρανσφοβικές διακρίσεις και βία σε όλα σχεδόν τα πλαίσια της ζωής μας, ξεκινώντας από την ίδια μας την οικογένεια, το σχολείο, το πανεπιστήμιο, την εργασία, αλλά και κάθε κομμάτι του δημόσιου χώρου.

Αυτό που έχει αλλάξει όμως μέσα σε αυτά τα τελευταία χρόνια είναι αυτή ακριβώς η μεγαλύτερη ορατότητα που έχουμε ως κοινότητα. Είναι πλέον πολλά τα άτομα που μιλούν ανοιχτά για την εμπειρία τους και φέρνουν στο προσκήνιο τα ζητήματα που απασχολούν την τρανς κοινότητα διεκδικώντας ενεργά την θεσμική και κοινωνική αλλαγή. Αυτό έχει βοηθήσει τα τρανς άτομα, ειδικά τα πιο νέα, να μπορούν να έχουν πρόσωπα αναφοράς και πρότυπα, ορατά στο δημόσιο χώρο, καθώς και ευκολότερη πρόσβαση σε πληροφορίες, υποστήριξη, αλλά και σε κοινότητες και των κοινοτικών χώρων είναι τεράστια. Μέσα σε αυτές και από αυτές δημιουργούνται ασφαλείς χώροι στους οποίους τα άτομα είναι ελεύθερα να εκφράσουν την ταυτότητά τους, όταν αυτό δεν τους επιτρέπει να αλλού, να βρουν υποστήριξη και να ενδυναμωθούν. Μέσα από τη

συνεχή δράση των οργανώσεων και των ομάδων, έχει αρχίσει να γίνεται ορατή και η τεράστια ποικιλομορφία βιωμάτων, σπάζοντας σιγά σιγά το ένα και μοναδικό καλούπι στο οποίο έπρεπε ως τώρα να χωράει το βίωμα ενός τρανς ατόμου για να γίνει αποδεκτό. Έχει αρχίσει να δημιουργείται σταδιακά ο κοινωνικός αυτός χώρος που θα μπορεί να συμπεριλάβει όλες τις τρανς εμπειρίες, χωρίς να αυτές να λογοκρίνονται και να συμπίεζονται μέσα σε έμφυλα και cis-κανονικά στεγανά.

Σίγουρα είμαστε ακόμα πολύ μακριά από μια κοινωνική πραγματικότητα στην οποία ως τρανς άτομα μπορούμε να υπάρχουμε και να είμαστε ορατοί, ορατές και ορατά, χωρίς τον φόβο της βίας, χωρίς να αντιμετωπίζουμε διακρίσεις και να ακυρώνεται η ταυτότητα μας. Μέχρι τότε συνεχίζουμε καθημερινά να διεκδικούμε τα βασικά -αλλά δυστυχώς όχι ακόμη αυτονόητα: το δικαίωμα μας στον αυτοπροσδιορισμό, στην ιδότητα, στην ίδια μας την ύπαρξη.

* Ακτιβιστής, μέλος Colour Youth και Επιστημονικής Ομάδας Orlando LGBT+

Εξω από το δίπολο

Του Γιώργου-Κυβέλης*

ΔΥΟ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ τη νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου, τη μεγαλύτερη αναγνώριση των τρανς ανθρώπων από το ελληνικό κράτος (όχι όμως από την κοινωνία, εκεί έχουμε πολύ δρόμο ακόμα να διανύσουμε), τα άτομα που βρισκόμαστε εκτός του δίπολου του φύλου είμαστε στην αφάνεια. Η πραγματικότητα του να μεγαλώνεις ως άτομο εκτός του δίπολου στην Ελλάδα είναι πολύ πιο σύνθετη από αυτό που ο κόσμος μπορεί να νομίζει. Μεγαλώνοντας σε μια κοινωνία στην οποία θα είσαι ή αγόρι ή κορίτσι από τη στιγμή που γεννιέσαι, οι περισσότεροι δεν προβληματίζονται ποτέ σχετικά με το δίπολο αυτό. Για κάποια από εμάς, αυτή η διάζευξη αποτελεί ένα τρομακτικό βάρος, γιατί πολύ απλά δεν είμαστε είτε το ένα είτε το άλλο. Υπάρχουν άτομα που είναι και τα δύο, υπάρχουν άτομα που δεν είναι τίποτα από τα δύο, υπάρχουν άτομα που το φύλο τους δεν είναι σταθερό. Ετσι κι εγώ. Γνωρίζω πως δεν είμαι ούτε αγόρι ούτε κορίτσι. Μεγαλώνοντας σε ένα «αρσενικό» σώμα, πολλές φορές αυτό χρησιμοποιήθηκε από την κοινωνία για να με περιχαράκώσει ακόμα περισσότερο μέσα στο κουτί «άνδρας» όσον αφορά τη σωματική διάπλαση, το ύψος, τη μυϊκή μάζα και τη δύναμη που τη συνοδεύει, όπως και το πώς χρησιμοποιώ αυτή τη δύναμη – όλα αυτά που μαθαίνει ένα αγόρι από μικρή ηλικία.

Και πάμε στην ερώτηση του εκατομμυρίου: Πώς μπορεί να εκφραστεί ένα non-binary άτομο στα ελληνικά; Στα ελληνικά, δυστυχώς, έχουμε το αρσενικό και το θηλυκό γένος. Το ουδέτερο είναι τόσο πολύ συνδεδεμένο με αντικείμενα και αρκετά κοντά στο αρσενικό γένος ως προς την κλίση τους, ώστε αποφεύγεται, ενώ θα μπορούσε να χρησιμοποιείται. Εγώ προσωπικά χρησιμοποιώ και το θηλυκό και το αρσενικό εναλλάξ (ενώ στα αγγλικά προτιμώ το they/them). Ξέρω άλλα άτομα που στα ελληνικά προσπαθούν να μη χρησιμοποιούν κανένα γένος – όσο δύσκολο κι αν είναι στην πράξη αυτό.

Η αλήθεια είναι πως τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα έχουν γίνει πολύ σημαντικά βήματα εμπέδωσης των ανθρώπινων δικαιωμάτων, αλλά η άνοδος του εθνικισμού τόσο στη χώρα όσο και παγκόσμια αποτελεί απειλή για ολόκληρη την κοινότητά μας. Αυτό δεν αλλάζει το γεγονός πως βλέπεις όλο και περισσότερα νέα άτομα να αισθάνονται ελεύθερα να κυκλοφορήσουν στον δρόμο όπως πραγματικά θέλουν. Γιατί ό,τι κι αν συμβεί, υπάρχει πια μια κοινότητα που μπορεί να τα στηρίξει τόσο σε συναισθηματικό όσο και σε νομικό επίπεδο. Πρωτοβουλίες στέγασης ΛΟΑΤΚΙ+ προσφύγων τους παρέχουν ένα μέρος όπου μπορούν να εκφράσουν τον εαυτό τους για πρώτη φορά, τρανς άτομα είναι πια ορατά στον δημόσιο χώρο. Οσο κι αν θέλουν να μας μειώσουν ή να μας παρουσιάσουν «εχθρούς της κοινωνίας και της οικογένειας», καλά θα κάνουν να μας δεχτούν. Είμαστε εδώ. Θα μείνουμε εδώ.

* Ακτιβιστής

Εικόνες από τις ταινίες του Μενέλα «Welcome to Athens» (αριστερά) και «Symposium: an Athenian rawmance» (δεξιά)

Του **Μενέλα**°

ΕΠΙΖΩΝΤΕΣ ΤΗΣ ΕΤΕΡΟΚΑΝΟΝΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η Πορνογραφία και Εγώ

Μεγάλωση μεταξύ της δεκαετίας του '80 και του '90 πριν από τη διάδοση του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Ως ομοφυλόφιλο αγόρι βομβαρδιζόμουν με πληροφορίες για την ομοφυλοφιλία από την κοινωνία γύρω μου. Το 99% των πληροφοριών που λάμβανα ήταν αρνητικό: ενάντια στη φύση, ανωμαλία, κατάντια, για λύπηση και φυσικά αφού μεγάλωσα στο απόγειο της κρίσης του AIDS (τότε) η ομοφυλοφιλία ήταν θάνατος ή και θεϊκή τιμωρία. Τα μόνα παραδείγματα ομοφυλοφιλίας στα μέσα ενημέρωσης και στην κυρίαρχη τέχνη ήταν είτε για λύπηση, αγγίζοντας τη γλοιότητα, είτε τελείως περιθωριακά, αγγίζοντας την τραγικότητα και τον θάνατο.

Έτσι λοιπόν εγώ (όπως και πολλοί άνθρωποι της ηλικίας μου και μεγαλύτεροι) μεγάλωσα με την αίσθηση ότι είμαι ένα έρημο νησί, χωρίς σχεδόν καμία ελπίδα σύνδεσης με ανθρώπους που μπορούσαν, όχι μόνο να με δεχτούν γι' αυτό που είμαι, αλλά και να μου εξηγήσουν αυτό που είμαι. Οι λιγοστές πληροφορίες που έφταναν στο νησί μου δεν ήταν μπουκάλια με μηνύματα ελπίδας, αλλά εχθρικές βόμβες που διέλυαν κάθε οχυρό αυτοεκτίμησης. Δεν είναι μεγάλη υπερβολή να χρησιμοποιήσω τον όρο «επιζώντες της ετεροκανονικότητας» γιατί εγώ, όπως και οι περισσότεροι, κατακτήσαμε μια «υγιή» ενηλικίωση μέσα από πολλά εμπόδια και προβλήματα.

Μια από τις λιγοστές πηγές πληροφοριών, στις οποίες υπήρχε κάποια πρόσβαση, ήταν η πορνογραφία. Η πορνογραφία υπήρχε πάντα μέσα στα εφηβικά μου χρόνια, αφού ανέκα με οικογένεια με προοδευτικούς γονείς που είχαν κρυμμένα πορνοπεριοδικά, Super 8 ταινίες και βιβλία κλασικής πορνογραφικής λογοτεχνίας όπως της Ξαβιέρας Χόλαντερ που διαβάζαμε «κρυφά» μέσα στις ντουλάπες με τον ξάδελφό μου. Επίσης, το περίπτερο έξω από το κολυμβητήριο που πήγαινα εί-

χα μια ολόκληρη πλευρά αφιερωμένη στα πορνοπεριοδικά, στην οποία κολλούσε το βλέμμα μου. Ομως, παρόλο που μεγάλωσα σε ένα οικογενειακό περιβάλλον θετικό στο σεξ, δεν μπορούσα να ταυτιστώ πλήρως με την ετεροφυλόφιλη πορνογραφία.

Η πρώτη επαφή έγινε με το περιοδικό LOOK που είχε την πιο ευρεία κυκλοφορία και το σωστό μέγεθος, που επέτρεπε να κρυφτεί εύκολα. Το περιοδικό είχε γυμνές φωτογραφίες Αμερικάνων πορνοστάρ και κάποιες συνεντεύξεις τους, κείμενα με ερωτικές ιστορίες, διαφημίσεις για ροζ τηλέφωνα και τις περιφημες προσωπικές αγγελίες. Η επαφή αυτή, όμως, είχε

μια επίδραση πολύ πιο σύνθετη από την απλή σωματική εκτόνωση και σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, είχε μια επίδραση στην αυτοεκτίμηση και την κοσμοθεωρία μου. Ενωθα για πρώτη φορά ότι δεν είμαι μόνος, ότι υπάρχουν και άλλοι άνθρωποι εκεί έξω σαν μένα που δεν είναι τραγικά θύματα και γεννήθηκε η ελπίδα ότι μια μέρα μιλώντας με τους βρω. Η ταύτιση αυτή συνεχίστηκε με το που έκλεισα τα 18 με τις βιντεοταινίες που μπορούσα πια να νοικήζω μόνος μου. Ο φανταστικός αυτός κόσμος όπου οι άντρες μπορούν να συνυπάρχουν ερωτικά με άντρες απέκτησε και άλλη διάσταση. Πρότυπα όπως η Μαρί Κιουρί, η Σάλι Ράιντ και η Αμέλια Ερχαρτ έδωσαν την έμπνευση σε κορίτσια της γενιάς μου να μπορούν να δουν τον εαυτό τους ως κάτι παραπάνω από συζύγους και μητέρες. Ο Τζεφ Στράικερ, ο Λούκας Ρίττσον και ο Τζόχαν Πόλικ, αντίστοιχα, μου έδιναν την άδεια να φανταστώ τον εαυτό μου όχι μόνο δυστυχισμένο.

Επειτα ήρθε το ίντερνετ και έφερε σαρωτικές αλλαγές στην ζωή όλων μας. Οι νέες γενιές εφήβων ομοφυλόφιλων έχουν άμεση πρόσβαση σε πληροφορίες και στην επικοινωνία με άλλα άτομα. Αυτό σημαίνει ότι στην πορεία της ενηλικίωσης αντιμετωπίζουν σε σημαντικό βαθμό λιγότερα εμπόδια, αν και αυτή παραμένει φυσικά δύσκολη σε έναν κόσμο ετεροκανονικό. Αντίστοιχα, και η πορνογραφία γίνεται άμεσα προσβάσιμη χάνοντας τη χροιά του κρυμμένου θησαυρού, τον οποίο έχεις μοχθήσει να αποκτήσεις. Γίνεται καθημερινότητα και αρχίζει να δεσπόζει στη σεξουαλική μας ζωή, αρκετές φορές να γίνεται η μόνη σεξουαλική δραστηριότητα. Το ίντερνετ και η τεχνολογία αλλάζουν όμως και την ίδια την πορνογραφία. Η παραγωγή ταινιών γίνεται λιγότερο

ακριβή, άρα και πιο εύκολη, και τα έσοδα μειώνονται σημαντικά. Συγχρόνως το κοινό ζητάει όλο και περισσότερα, τόσο σε ποσότητα όσο και σε περιεχόμενο, πιο ευφάνταστα σενάρια και σκηνές.

Και κάπου εδώ αλλάζει και η προσωπική μου σχέση με την πορνογραφία, που όπως και κάθε σχέση είναι πολύπλοκη και χρειάζεται συνεχή δουλειά. Με τη δική μου ενηλικίωση και ευαισθητοποίηση έρχεται μια πιο κριτική στάση απέναντι στην πορνογραφία με την απομυθοποίησή της. Αυτό ήρθε με τη συνειδητοποίηση και της αρνητικής πλευράς της πορνογραφίας gay και μη: αναπαραγωγή του σεξισμού μέσα από την εμπέδωση της ετεροκανονικότητας και της ομοκανονικότητας, των στερεοτυπικών απεικονίσεων του φύλου που αποκλείουν μη κυρίαρχους ρόλους και εκφράσεις φύλου και σεξουαλικότητας, εργασιακή εκμετάλλευση και έσχατη επισφάλεια των ηθοποιών, εθισμός των θεατών.

Ανακαλύπτοντας τον κόσμο του καλλιτεχνικού και φεστιβαλικού πορνό αποφάσισα και εγώ με δειλά βήματα να μπω στον κόσμο αυτό ως δημιουργός. Σε αντίθεση με το εμπορικό, υπάρχει έμφαση στο περιεχόμενο, στην καλή μεταχείριση των ηθοποιών, στα κοινωνικά μηνύματα, στην αποδοχή της διαφορετικότητας και νέων ταυτοτήτων και δεν ξεχνάμε φυσικά και τη διασκέδαση. Προσπαθώ λοιπόν μέσω των ταινιών που δημιουργώ να ξεπεράσω το απλό επίπεδο της εκτόνωσης και να φέρω στοιχεία προσωπικής, σεξουαλικής και κοινωνικής εκπαίδευσης. Το πορνό μπορεί να είναι και πολιτική πράξη και παραφράζοντας ένα αμερικάνικο πολιτικό σλόγκαν: MAKE PORN GREAT AGAIN!

° Καλλιτέχνης

Εξώφυλλα του περιοδικού LOOK

Αμφισβητώντας την αυθεντία: τα κιν

Των **Νάνσυς Παπαθανασίου** ^ο
και **Ελενας-Ολγας Χρηστίδη** ^{οο}

Η παθολογιοποίηση της ανθρώπινης σεξουαλικότητας, των έμφυλων ταυτοτήτων και των χαρακτηριστικών φύλου είναι ένα «προνόμιο» του δυτικού κόσμου που ξεκίνησε στοχευμένα από τις αρχές του 19ου αι. και μετά. Η επιστήμη διεκδικεί να περάσουν στη δική της δικαιοδοσία τα ζητήματα αυτά, που μέχρι τότε αντιμετωπιζόνταν αποκλειστικά στο πλαίσιο του ποινικού και θρησκευτικού νόμου. Με αυτή την έννοια, τα άτομα που δεν ακολουθούσαν τις ετεροκανονικές νόρμες του φύλου και της σεξουαλικότητας έπαιναν σταδιακά να θεωρούνται παράνομα ή να παραδίδονται από το κράτος στην Εκκλησία για τη (συνήθως θανάσιμη) τιμωρία της αμαρτίας τους και άρχισαν να θεωρούνται άρρωστα.

Όλες οι θεωρίες, βιολογικές, ιατρικές, ή ψυχαναλυτικές, που προσπαθούσαν να εξηγήσουν το φύλο γενικά, αλλά και –αρχικά– την ομοφυλοφιλία, ειδικότερα στον ύστερο 19ο και τον πρώιμο 20ό αιώνα, βασιζόνταν εν πολλοίς σε μία διχοτόμηση της ανθρώπινης φύσης και χρησιμοποιούσαν κατηγορίες διπλών, όπως αρσενικό/θηλυκό, άντρας/γυναίκα, ετεροφυλόφιλος/ομοφυλόφιλος, ετεροφυλόφιλη/ομοφυλόφιλη. Με βάση τα δίπολα αυτά, θεωρούνταν ότι κάποιο βαθύ και κεντρικό χαρακτηριστικό «του ενός φύλου» είχε βρεθεί σε ένα άτομο «του άλλου φύλου» στη βάση κάποιας παθολογίας. Μιλούσαν, δηλαδή, για όλο το εύρος της ανθρώπινης σεξουαλικότητας και εμπειρίας περιοριστικά, μόνο με δυο όρους: αρσενικό και θηλυκό.

Από τα μέσα του 20ού αιώνα, οι εξελίξεις της επιστήμης άρχισαν να λειτουργούν διευκολυντικά για την αποπαθολογιοποίηση της ομοφυλοφιλίας. Τα πρώτα βήματα για την αλλαγή των στάσεων απέναντι στην ομοφυλοφιλία, από την παθολογία στη φυσιολογική διαφοροποίηση, ήρθαν μέσα από μία σειρά ερευνών. Θα μείνουμε σε δύο από αυτές, τις μελέτες του Άλφρεντ Κίνσεϊ και τη δουλειά της Εβελιν Χούκερ. Ο Κίνσεϊ, όντας ζωολόγος, κάτι από μόνο του ενδιαφέρον, διαφώνησε με την αναπαράσταση των ομοφυλόφιλων ως ουσιαστικής διαφορετικών «τύπων» ατόμων και μέσα από τις έρευνές του βρήκε ότι 37% των ανδρών και 13% των γυναικών είχαν τουλάχιστον κάποια ομοφυλόφιλη εμπειρία. Κατέληξε ότι το 2% - 6% των γυναικών ήταν αποκλειστικά ομοφυλόφιλες, με το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών να είναι 10% - από εκεί προκύπτει το πολυσυζητημένο και αμφιλεγόμενο «10%», που θεωρείται το ποσοστό των ομοφυλόφιλων στον γενικό πληθυσμό. Τα αποτελέσματα αυτά προέκυψαν από μια σειρά αμφίβολων ερευνητικών σχεδιασμών, δεν θεωρούνται γενικεύσιμα και βέβαια επηρεάζονταν από την ορατότητα της ομοφυλοφιλίας εκείνη την εποχή (καθόλου τυχαία, για παράδειγμα, το ποσοστό

Ο ψυχίατρος Τζον Φράιερ μιλά ανώνυμα, φορώντας μάσκα και αλλοιώνοντας με μηχανικά μέσα τη φωνή του, στο συνέδριο της Αμερικανικής Ψυχιατρικής Εταιρείας (ΑΨΑ) το 1972, για τις διακρίσεις που αντιμετωπίζουν οι ΛΟΑΤΚΙ+ ψυχίατροι από τον ίδιο τους τον κλάδο. Τον Δεκέμβριο του 1973, η ΑΨΑ αφαίρεσε την ομοφυλοφιλία από τις διαγνώσεις

των ομοφυλόφιλων γυναικών παρουσιάζεται - είναι εξαιρετικά μικρότερο από των ανδρών, κάτι ισχυρά αμφισβητούμενο αλλά άμεσα σχετιζόμενο με την αορατότητα της γυναικείας σεξουαλικότητας). Παρ' όλα αυτά, τα αποτελέσματα του Κίνσεϊ έθεσαν πλέον σε αμφισβήτηση την πεποίθηση ότι η ομοφυλοφιλία αφορούσε ένα μικρό ποσοστό κοινωνικά απροσάρμοστων ατόμων ή ότι ήταν μια παθολογική απόκλιση, υποδεικνύοντας ότι ο αριθμός των ενήλικων που είχαν εμπειρία ομοφυλόφιλων συμπεριφορών ήταν πολύ μεγαλύτερος από το αναμενόμενο.

Το 1957, η έρευνα της Εβελιν Χούκερ κλόνισε ακόμα περισσότερο τα θεμέλια της παθολογιοποίησης της ομοφυλοφιλίας. Ζήτησε από έμπειρους ψυχολόγους να συγκρίνουν τα αποτελέσματα εξειδικευ-

μένων τεστ (προβολικών) ανάμεσα σε 30 ομοφυλόφιλους και 30 ετεροφυλόφιλους άντρες χωρίς να γνωρίζουν τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό. Οι ψυχολόγοι δεν κατάφεραν να διαχωρίσουν τις ομάδες με βάση κάποια υποτιθέμενη ψυχοπαθολογία, που θα συνδεόταν με την ομοφυλοφιλία, σύμφωνα με τις επικρατούσες αντιλήψεις. Έτσι η Χούκερ κατέδειξε ότι η ομοφυλοφιλία δεν αποτελεί ασθένεια ή σύμπτωμα και δεν συνδέεται εγγενώς με την παθολογία.

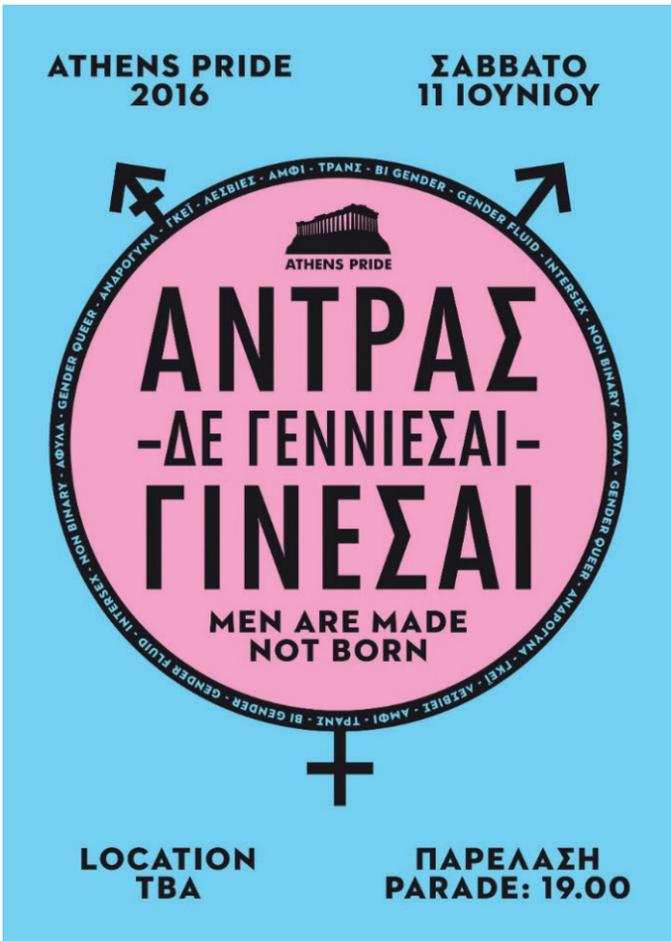
Παρ' όλα αυτά, τα πρώτα ερευνητικά δεδομένα δεν στάθηκαν δυνατόν να ανατρέψουν άμεσα τις παγιωμένες κοινωνικές αντιλήψεις και τα στερεότυπα που και οι ίδιοι οι επιστήμονες εσωτερικεύουν και αναπαράγουν. Στη δεκαετία του '60 επικρατούσαν οι φωνές ψυχιάτρων όπως οι Χάντεν και Σοκαρίδης στις ΗΠΑ, οι οποίοι δημόσια υποστήριζαν ότι η ομοφυλοφιλία αποτελεί μια μορφή κακής ψυχολογικής προσαρμογής με αίτια στην παιδική ηλικία. Οι προσπάθειες θεραπείας της ομοφυλοφιλίας ήταν συχνές και οι μέθοδοι ποίκιλλαν από παραδοσιακές ψυχοφαρμακευτικές παρεμβάσεις έως ηλεκτροσόκ. Το 1968, η ομοφυλοφιλία κατηγοριοποιείται επίσημα ως ψυχική διαταραχή στη δεύτερη έκδοση του Διαγνωστικού και Στατιστικού Εγχειριδίου (DSM) της Αμερικανικής Ψυχιατρικής Εταιρείας (ΑΨΕ), υπογραμμίζοντας τα συντηρητικά και φοβικά αντανάκλαστικά της σε μια εποχή που ο κόσμος άλλαζε γρήγορα. Η στάση αυτή εξέφραζε και ένα ρήγμα με μέσα στην ίδια τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα της

εποχής, όπου μέρος των ακτιβιστών προτιμούσε την ταμπέλα της ψυχιατρικής «ασθένειας» από την κοινωνική κατακραυγή περί «επιλογής» και «παρανομίας», ενώ άλλοι εξέφραζαν έντονες αντιρρήσεις, θεωρώντας ότι η ψυχιατρικοποίηση διαιωνίζει το στίγμα. Η δεύτερη αυτή ομάδα ακτιβιστών ανάγκασε την ΑΨΕ να αναγνωρίσει τον όγκο των μελετών που συνηγορούσαν στην αποπαθολογιοποίηση. Στο κλίμα της εξέγερσης του Stonewall το 1969, τα επόμενα χρόνια ακτιβιστές διατάραξαν τα ετήσια συνέδρια της ΑΨΕ όχι μόνο με διαμαρτυρίες, αλλά και με τη συμμετοχή τους σε αυτά. Για πρώτη φορά δύο από αυτούς, ο Φρανκ Καμένι και η Μπάρμπαρα Γκίτινγκς, στο συνέδριο του 1971 συμμετείχαν σε στρογγυλή τράπεζα, εξηγώντας στους ψυχιάτρους το στίγμα που δημιουργούσε η διάγνωση της ομοφυλοφιλίας, κάτι που πολλοί από αυτούς άκουγαν για πρώτη φορά. Στο συνέδριο του 1972, ένας -ανώνυμος τότε- ψυχίατρος, φορώντας μάσκα που έκρυβε το πρόσωπό του, μίλησε για πρώτη φορά για τις διακρίσεις που αντιμετωπίζουν οι ΛΟΑΤΚΙ+ ψυχίατροι που αντιμετωπίζουν οι ΛΟΑΤΚΙ+ ψυχίατροι που αντιμετωπίζουν οι ΛΟΑΤΚΙ+ ψυχίατροι αυτοί ήταν ο Τζον Φράιερ και καταγράφεται ως πιθανά ο πρώτος που μίλησε κατά της ομοφοβίας με διπλή ιδιότητα: ειδικός ψυχικής υγείας και γκέι άντρας. Τον Δεκέμβριο του 1973, το Δ.Σ. της ΑΨΕ αποφάσισε να αφαιρεθεί η ομοφυλοφιλία από τον κατάλογο των διαγνώσεων. Οι ψυχίατροι της ψυχαναλυτικής κοινότητας ήταν οι μόνοι που δεν συναινέσαν και ζήτησαν να γίνει ψηφο-

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

Ο Τζον Φράιερ ήταν ο πρώτος που μίλησε κατά της ομοφοβίας με διπλή ιδιότητα: ειδικός ψυχικής υγείας και γκέι άντρας

ήματα απέναντι στην «επιστήμη»

Η αφίσσα του Athens Pride 2016, το οποίο είχε κεντρικό σύνθημα «Αντρας δε γεννιέσαι – γίνεσαι» και «Γυναίκα δε γεννιέσαι, γίνεσαι»

φορία. Την απόφαση για την αφαίρεση τη στήριξε το 58% των 10.000 μελών της ΑΨΕ. Παρ' όλα αυτά παρέμεινε η διαγνωστική κατηγορία της «Δυστονικής προς το Εγώ Ομοφυλοφιλίας» (όταν ένα ομοφυλόφιλο άτομο δεν θέλει να είναι ομοφυλόφιλο, επιθυμία που συνδέεται άμεσα με τις διακρίσεις που βιώνει κοινωνικά), δείχνοντας γλαφυρά ότι ο δρόμος προς την αποπαθολογιοποίηση είναι στρωμένος από κοινωνικές αντιστάσεις και φραγμούς που βασίζονται σε στερεότυπα.

Η πλήρης αποπαθολογιοποίηση της ομοφυλοφιλίας ήρθε στις 17 Μαΐου 1990, όταν ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας αφαίρεσε με τη σειρά του την ομοφυλοφιλία από το Διεθνές Ταξινόμικό Εγχειρίδιο Ασθενειών (ICD). Οι αλλαγές αυτές σηματοδότησαν και μία γενικότερη αλλαγή στάσης, από την αντιεπιστημονική αναζήτηση

■ ■ ■ ■ ■

Στις 25 Μαΐου 2019 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας αφαιρεί τις τρανς ταυτότητες από τον κατάλογο των ψυχιατρικών διαταραχών

αιτιών και θεραπειών της ομοφυλοφιλίας στην υποστήριξη της ψυχικής υγείας των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων απέναντι στο στίγμα και τις διακρίσεις.

Η ιστορία της παθολογιοποίησης και αποπαθολογιοποίησης των τρανς ταυτοτήτων ακολουθεί μία παρόμοια πορεία. Επτά χρόνια μετά την αρχική αφαίρεση της ομοφυλοφιλίας από το DSM, η ΑΨΕ εισήγαγε τη διάγνωση της Διαταραχής Ταυτότητας Φύλου (ΔΤΦ) [η οποία αργότερα συγκρίθηκε με άλλες κοινωνικά κατασκευασμένες διαταραχές, όπως η «δραπετομανία» («drapeetomania»), που περιέγραφε την «τάση των σκλάβων να δραπετεύουν»!]. Η σύνδεσή της με ιατρικές παρεμβάσεις που μπορεί να επιθυμούν κάποια τρανς άτομα σήμαινε ουσιαστικά ότι η διάγνωση και το συνεπαγόμενο στίγμα ήταν το εκβιαστικό ανάλλαγμα για την ιατρική φροντίδα. Η πρώτη έντονη αντίδραση σε αυτή τη διαγνωστική κατηγορία μέσα από την ΑΨΕ ήρθε το 2003 στο ετήσιο συνέδριο, όταν για πρώτη φορά ζητήθηκε η απαλοιφή όλων των σχετικών διαγνώσεων, καθώς υποστηρίχθηκε ότι δεν πληρούνταν τα κριτήρια για να θεωρηθεί ψυχική διαταραχή και με δεδομένη «την πιθανότητα οι επανορθωτικές θεραπείες να αντιτίθενται στη δεοντολογία», δημιουργώντας ρήγμα στον έως τότε συντηρητισμό. Παρ' όλα αυτά, η διάγνωση της ΔΤΦ παρέμεινε και υπήρχαν υπόνοιες ότι χρησιμοποιούνταν και ως προκάλυμμα για τη «θεραπεία» της ομοφυλοφιλίας στα παιδιά, σε μια χροϊκή και αντιεπιστημονική αιτιώδη συσχέτιση της ταυτότητας φύλου με τον σεξουαλικό προσανατολισμό, που δυστυχώς συνεχίζεται ακόμα και σήμερα. Εν μέσω έντονων δημόσιων συζητήσεων τα επόμενα χρόνια, η προτεινόμενη αναθεώρηση το 2010 αφαιρούσε τον όρο «Διαταραχή» και μιλούσε για «Ασυμφωνία Φύλου».

Η πρόταση αυτή χαιρέτιστηκε από τρανς άτομα και οργανώσεις ως προσπάθεια για αποστιγματοποίηση και βελτίωση της πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας. Το στίγμα και οι διακρίσεις άρχισαν να αναγνωρίζονται ως ιδιαίτερα σημαντικοί παράγοντες που συνδέονται με την ανησυχία και το άγχος που βιώνουν τα τρανς άτομα. Ο όρος «ασυμφωνία» όμως τελικά δεν διατηρήθηκε στην οριστική 5η έκδοση του DSM και προκρίθηκε ο όρος «Δυσφορία», ο οποίος αφαιρέσει τον όρο «Διαταραχή», αλλά συνέχιζε την παθολογιοποίηση. Κάποιοι ήδη έβλεπαν στη συζήτηση αυτή την επανάληψη του διαλόγου για την αποπαθολογιοποίηση της ομοφυλοφιλίας 40 χρόνια πριν.

Παρ' όλα αυτά κάτι εξαιρετικά ενδιαφέρον στην ίδια έκδοση του DSM V είναι ότι γίνεται αναφορά σε διαφορετικά φύλα, χωρίς αναφορά σε δίπολο, αναγνωρίζοντας έστω και έμμεσα για πρώτη φορά και ντε φάκτο το φύλο ως φάσμα που υπερβαίνει τη δυϊκότητα γυναικικό-άντρας.

Τελικά, μόλις λίγες μέρες πριν από την έκδοση αυτού του τεύχους, στις 25 Μαΐου 2019, ήρθε η επίσημη αποπαθολογιοποίη-

ση των τρανς ταυτοτήτων: ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, μετά από ψηφοφορία της γενικής του συνέλευσης, αφαιρεί τις τρανς ταυτότητες από τον κατάλογο των ψυχιατρικών διαταραχών στην 11η αναθεώρηση του Διεθνούς Ταξινόμικού Εγχειρίδιου Ασθενειών (ICD-11) και εισάγει την έννοια της «Ασυμφωνίας Φύλου» στην Κατάσταση των Καταστάσεων που συνδέονται με τη Σεξουαλική Υγεία.

Με τον τρόπο αυτό, στηρίζει μια αποπαθολογιοποιητική προσέγγιση που δεν θέτει σε κίνδυνο την πρόσβαση των τρανς ατόμων στις υπηρεσίες υγείας και την κάλυψη της απαραίτητης ιατρικής φροντίδας από δημόσιους φορείς και δεν υποθάλλει κοινωνικές ανισότητες.

Παρά τα παραπάνω βήματα που αφορούν τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου, τα ίντερσεξ άτομα, με βάση τα χαρακτηριστικά φύλου, εξακολουθούν να παθολογιοποιούνται πλήρως και «επισήμως»: και στο ICD-11 παραμένει η παθολογιοποίηση της ίντερσεξ κατάστασης και ευνοούνται οι αχρείαστες επεμβάσεις σε βρέφη και παιδιά για τη βίαιη «κανονικοποίηση» των χαρακτηριστικών του φύλου ώστε να εντάσσονται στο δίπολο. Τέτοιες παρεμβάσεις έχει κριθεί ότι καθιστούν απάνθρωπη μεταχείριση και βασανιστήρια.

Τις τελευταίες δεκαετίες, με την ανάπτυξη των κινήματων και της κοινής θεωρίας, τα ζητήματα φύλου και σεξουαλικότητας έχουν μπει στο επίκεντρο. Ο Φουκό, η Τζούντιθ Μπάτλερ από την «Αναταραχή Φύλου» (1990) και μετά, και πολλές άλλες φωνές σε ακαδημαϊκό και κινηματικό χώρο, έχουν αναδείξει τη σχέση της ιατροκεντρικής επιστήμης με τη νόρμα και την εξουσία και έχουν επικεντρωθεί στην έννοια του φύλου και της σεξουαλικότητας με έναν κριτικό, κοινωνικά εντοπισμένο λόγο, πολύ πέρα από κάθε ουσιολογική απόπειρα κανονικοποίησής του.

Για τους/τις ειδικούς ψυχικής υγείας σήμερα, η μόνη δεοντολογική στάση είναι αυτή της κριτικής προσέγγισης, της απόλυτης υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ενίσχυσης της ορατότητας. Ως ορατά ΛΟΑΤ+ άτομα και ειδικοί ψυχικής υγείας, θεωρούμε ως πρώτο βήμα και υποχρέωσή μας το να είμαστε εδώ, με όλες μας τις ταυτότητες, προκαλώντας την ορατή διασταύρωση ταυτοτήτων που κάποτε (συχνά και σήμερα) θεωρούνταν ουσιώδως ασυμβίβαστες, διεκδικώντας την απέκδυση από τον μανδύα της αυθεντίας και προτάσσοντας ως βασική προϋπόθεση γνώσης το αυθεντικό και ορατό βίωμα κάθε ατόμου και ταυτότητας που αποκλείεται από τον δημόσιο χώρο και λόγο.

* Δρ Κλινικής Ψυχολογίας, διδάσκουσα Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, επιστημονικά υπεύθυνη Orlando LGBT+

** Ψυχολόγος - ψυχοθεραπεύτρια, επιστημονικά υπεύθυνη Orlando LGBT+

Των **Γιώργου Παπαδοπετράκη***,
Αντώνη Πούλιου**

Από τη δεκαετία του 1930, αν και δεν είναι ευρέως γνωστό, υπήρχαν κρούσματα AIDS στην Αφρική, χωρίς να γνωρίζουμε πόσοι άνθρωποι είχαν μολυνθεί από τον άγνωστο τότε HIV ή είχαν εκδηλώσει AIDS μέχρι τη δεκαετία του 1980. Μέχρι το τέλος του 1981 υπήρξαν 270 γνωστές περιπτώσεις ανοσολογικής ανεπάρκειας ομοφυλόφιλων διεθνώς και 121 θάνατοι, καθώς και η καταγραφή του πρώτου κρούσματος στην Ελλάδα.

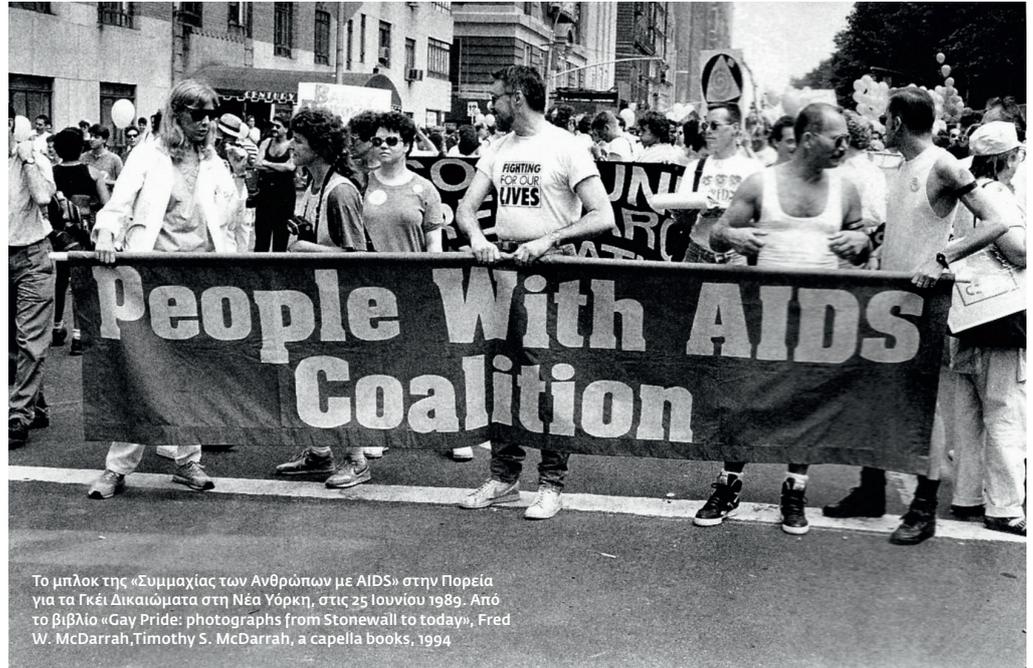
Το 1982 η αιτία της ανοσολογικής ανεπάρκειας θεωρήθηκε σεξουαλική και το σύνδρομο ονομάστηκε GRID (Gay-Related-Immune-Deficiency - Ανοσοανεπάρκεια Σχετιζόμενη με Ομοφυλόφιλος). Το όνομα αυτό στιγμάτισε αμετάκλητα τους ομοφυλόφιλους και χρησιμοποιήθηκε για να υποστηριχτεί το επιχείρημα ότι, εφόσον οι ομοφυλόφιλοι νοσούν, δεν μπορούν να θεωρηθούν «φυσιολογικοί». Στο τέλος της χρονιάς χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά ο όρος «AIDS» (Acquired Immune Deficiency Syndrome - Σύνδρομο Επίκτητης Ανοσολογικής Ανεπάρκειας), αλλά είχε ήδη λανθασμένα θεωρηθεί ότι αφορούσε μόνο συγκεκριμένες ομάδες (π.χ. ομοφυλόφιλους άνδρες ή χρήστες ουσιών) κοστίζοντας πολλές ζωές.

Το 1986 η Διεθνής Επιτροπή για την Ταξινόμηση των Ιών ονόμασε επίσημα HIV (Human-Immunodeficiency-Virus - Ιός Ανθρώπινης Ανοσοποιητικής Ανεπάρκειας) τον ιό που προκαλεί το AIDS. Λίγο χρόνια αργότερα, εγκρίθηκε η πρώτη αντιρετροϊκή θεραπεία, η ζιδοβουδίνη (AZT).

Το 1987 το AIDS ήταν η πρώτη ασθένεια που συζητήθηκε στον ΟΗΕ, καταγράφοντας παγκοσμίως περίπου 20.000 θανάτους από AIDS και 71.751 κρούσματα HIV. Ένα χρόνο αργότερα, το 1988, ο ΠΟΥ, όρισε την 1η Δεκεμβρίου ως Παγκόσμια Ημέρα του AIDS και το 1991 η κόκκινη κορδέλα καθιερώθηκε διεθνώς ως σύμβολο αλληλεγγύης για τους ανθρώπους που ζουν με τον HIV. Η δεκαετία του '90 αποτέλεσε ορόσημο με ραγδαίες εξελίξεις στη φαρμακευτική αντιμετώπιση. Σημαντικό ρόλο στην παγκόσμια δράση έπαιξε η δημιουργία του Κοινού Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το AIDS (UNAIDS) το 1996. Στο τέλος της δεκαετίας, και ενώ συνέχιζαν οι εξελίξεις στη φαρμακευτική αντιμετώπιση του HIV/AIDS, το UNAIDS εκτιμούσε ότι 16.000 νέες μολύνσεις προκύπτουν καθημερινά ενώ, σύμφωνα με τον ΠΟΥ, το AIDS ήταν η τέταρτη μεγαλύτερη αιτία θανάτου παγκοσμίως.

Με την αλλαγή της χιλιετίας μειώθηκαν οι τιμές φαρμάκων για τις αναπτυσσόμενες χώρες και τους επιτράπηκε η παραγωγή γενόσημων. Το 2002 εγκρίθηκε η ταχεία εξέταση για τον HIV με ακρίβεια 99,6% που έδινε αποτέλεσμα σε 20 λεπτά. Σημαντικά ήταν και τα αποτελέσματα μελέτης που έδειξαν ότι η έγκαιρη έναρξη αντιρετροϊκής θεραπείας μειώνει τον κίνδυνο μετάδοσης του HIV κατά 96% μεταξύ των ζευγαριών που το ένα μέλος είναι οροθετικό και το άλλο όχι (δηλαδή ορο-

Το HIV/AIDS και η μετ

Το μπλοκ της «Συμμαχίας των Ανθρώπων με AIDS» στην Πορεία για τα Γκέι Δικαιώματα στη Νέα Υόρκη, στις 25 Ιουνίου 1989. Από το βιβλίο «Gay Pride: photographs from Stonewall to today», Fred W. McDarrah, Timothy S. McDarrah, a capella books, 1994

σύμβατα ζευγάρια). Παράλληλα διευρύνθηκαν οι διαθέσιμες επιλογές θεραπείας και το 2012 εγκρίθηκε η Pre-Exposure-Prophylaxis (Προφύλαξη Πριν Από την Εκθεση - PrEP) για οροαρνητικά άτομα.

Το 2015, ο ΠΟΥ εξέδωσε νέες κατευθυντήριες οδηγίες που συνιστούσαν τη χορήγηση αντιρετροϊκής θεραπείας το συντομότερο δυνατό μετά τη διάγνωση. Το 2016 το UNAIDS ανακοίνωσε ότι 18,2 εκατομμύρια ήταν σε θεραπεία, συμπεριλαμβανομένων 910.000 παιδιών, αριθμός που είχε διπλασιαστεί μέσα σε πέντε χρόνια, ενώ για πρώτη φορά το 2017 παίρνουν αντιρετροϊκά φάρμακα περισσότεροι από τους μισούς που ζουν με τον ιό HIV παγκοσμίως. Αυτές οι επιτυχίες βασίστηκαν σε πολύ μεγάλο βαθμό στην κινητοποίηση και τις διεκδικήσεις της ίδιας της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας. Αρκετοί διάσημοι που διαγνώστηκαν θετικοί είχαν το θάρρος να το δημοσιοποιήσουν, προσφέροντας ορατότητα και βοήθωντας στην αναδιαπραγμάτευση του στίγματος. Σήμερα οργανώσεις σε όλο τον κόσμο υποστηρίζουν το U=U (Undetectable = Untransmittable - Μη Ανιχνεύσιμο = Μη Μεταδιδόμενο). Αυτό το σύνθημα βασίζεται σε ισχυρές επιστημονικές αποδείξεις ότι δεν μεταδίδουν τον ιό οι άνθρωποι που βρίσκονται σε επιτυχημένη θεραπεία και έχουν μη ανιχνεύσιμο ιικό φορτίο.

Από την αρχή της επιδημίας, περισσότεροι από 70 εκατομμύρια άνθρωποι

έχουν μολυνθεί από τον HIV και περίπου 35 εκατομμύρια έχουν χάσει τη ζωή τους. Το βάρος της επιδημίας εξακολουθεί να διαφέρει σημαντικά μεταξύ χωρών και περιοχών. Η Αφρική εξακολουθεί να πλήττεται σοβαρά, έχοντας στην επικράτεια της περίπου τα δύο τρίτα των διαγνώσεων παγκοσμίως. Περίπου 940.000 άνθρωποι πέθαναν διεθνώς από τις ασθένειες που σχετίζονται με τον HIV το 2017. Στην Ελλάδα, μέχρι τις 31 Οκτωβρίου 2018 έχουν καταγραφεί 17.241 περιστατικά HIV λοίμωξης και 2.846 θάνατοι. Το 83% είναι άνδρες και το 17% γυναίκες, με τις μεταδόσεις στους άνδρες που κάνουν σεξ με άνδρες να φτάνουν το 57,8%. Οι νέες διαγνώσεις για τα έτη 2016 - 2018 είναι σε σταθερά επίπεδα (περίπου 5 ανά 100.000 πληθυσμού).

Η αντιμετώπιση του HIV/AIDS αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές στιγμές της σύγχρονης βιοϊατρικής. Μέσα σε λίγες δεκαετίες έγινε εφικτό στον δυτικό κόσμο να αντιμετωπίζεται ο HIV με ελάχιστη οργανική επιβάρυνση, χωρίς κανέναν κίνδυνο για τους γύρω. Ομως, το κόστος για τις ζωές των ανθρώπων που είχαν επαφή με τον HIV και το AIDS ήταν και είναι τεράστιο. Ο HIV παραμένει μία «κοινωνική» ασθένεια που στιγματίζει ανθρώπους και ομάδες (ΛΟΑΤΚΙ+, εργαζόμενους στο σεξ, χρήστες κ.ά.). Για το κοινωνικό φαντασιακό, ο HIV δεν αποτελεί μία ακόμα σεξουαλικώς μεταδιδόμενη λοίμωξη, αλλά την τιμωρία ενοχοποιημένων, «περιθωριακών»

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

Οι προκαταλήψεις, τα στερεότυπα καθώς και η ομοφοβία ήταν ένα γόνιμο έδαφος στο οποίο ρίζωσε ο HIV

άδοση του στίγματος

ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ «GAY PRIDE: PHOTOGRAPHS FROM STONEWALL TO TODAY»

Διαμαρτυρία της Act Up στη Νέα Υόρκη, στις 28 Μαρτίου 1989, για την κυβερνητική αδράνεια για την αντιμετώπιση του HIV/AIDS. Το πλακάτ γράφει: «Η κυβέρνηση έχει αίμα στα χέρια της – ένας θάνατος από AIDS κάθε μισώρο»

απολαύσεων και συμπεριφορών, όπως το μη-ετεροκανονικό σεξ ή η χρήση ουσιών. Οι αναπαραστάσεις αυτές εγκλωβίζουν και οδηγούν σε απομόνωση, εσωστρέφεια και επιβλαβείς συμπεριφορές, καθώς το στίγμα εσωτερικεύεται, επιβαρύνοντας μια ζωή που μπορεί να είναι ήδη δυσκολεμένη από διακρίσεις.

Η υγεία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον κοινωνικό δεσμό εντός του οποίου εγγραφόμαστε. Η ιστορία του HIV/AIDS διδάσκει ότι η ιατρική πρόοδος είναι αναγκαία, αλλά όχι επαρκής συνθήκη προστασίας της ζωής και εγγύησης της ευημερίας της. Η αναθεώρηση αυτών που θεωρούμε κανονικά, η δυνατότητα και διαθεσιμότητα να εξοικειωθούμε με ό, τι θεωρούμε διαφορετικό είναι, σε τεράστιο βαθμό, από τις σημαντικότερες κινήσεις πρόληψης για κάθε κοινωνία.

Δεν υπάρχει επιστήμη αποκομμένη από το κοινωνικό γίνεσθαι εντός του οποίου αυτή αναπτύσσεται. Όπως δείχνει η ιστορία του HIV, οι προκαταλήψεις, τα στερεότυπα καθώς και η ομοφοβία που αφορούσε την «μη-κανονικότητα» των γκέι και την «ανήθικη» υποτιθέμενη σεξουαλική τους ασυδοσία ήταν ένα γόνιμο έδαφος στο οποίο ριζώσε ο HIV. Δεν συνδέθηκε με πρακτικές υψηλότερου ή χαμηλότερου κινδύνου, αλλά με μια ταυτότητα, με την ύπαρξη ορισμένων ανθρώπων, με ό, τι μπορεί να θεωρηθεί περιθωριακή, βάσει των ετεροκανονικών στερεοτύπων,

απόλαυση. Στα αντανάκλαστα έναντι των «περιθωριακών» αυτών απολαύσεων (χρήση ουσιών, ομόφυλο σεξ, εργασία στο σεξ κ.ά.) ελλοχεύει η πεποίθηση ότι η πάθηση έρχεται αφενός ως δικαίη τιμωρία, αφετέρου ότι τις ομάδες αυτές τις φοβούμαστε δικαίως, καθώς συνιστούν «υγειονομικές βόμβες» ή «τοξικοεξαρτημένους, επίδοξους ληστές». Κατά συνέπεια, η πρόληψη είχε έναν υπόρητο στιγματισμό. Ταυτόχρονα, η ορθή προβολή του θέματος απουσίαζε για πολλά χρόνια. Στην καλύτερη περίπτωση, είχε τη μορφή τραγικών ιστοριών σε σχέση με την κόλαση που ζούσαν οι ομοφυλόφιλοι. Με άλλα λόγια, στην καλύτερη περίπτωση μπορούμε να τους λυπόμαστε.

Το στίγμα αυτό δεν είναι κάτι που ηγείται κοινότητα είχε να το αντιμετωπίσει μόνο ως εξωτερική απειλή, αλλά και ως εσωτερική. Πέραν των διακρίσεων που είχαν να αντιμετωπίσουν οι γκέι σε κοινωνική βάση, το εσωτερικευμένο στίγμα ήρθε να συνδεθεί με την ενοχή που αναπτυσσόταν καθώς μεγάλωναν σε έναν κόσμο που τους έκανε είτε να θεωρούν τον εαυτό τους προβληματικό είτε να νιώθουν ότι πρέπει να εναρμονιστούν με πρότυπα συγκροτημένα από στρέιτ για στρέιτ. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και μετά, ύστερα από το σοκ ότι συμβαίνει κάτι άγνωστο και πεθαίνουν άνθρωποι της κοινότητας, οι γκέι μεγάλωσαν γνωρίζοντας ότι караδοκεί ο κίνδυνος του HIV και αφορά ειδικά αυτούς. Πόσοι δεν μεγαλώσαμε με τη φράση «πλύνε τα χέρια σου, μπορεί εκεί που έπιασε να έπιασε κάποιος με AIDS»; Ο HIV για τους γκέι ήταν η άλλη όχθη που νομιμοποιούσε το κοινωνικό περιθώριο. Από την επιφύλαξη και τον φόβο της σχέσης που έχουν οι ομοερωτικοί στην απομόνωση και το στίγμα αυτών που ζουν με τον HIV: οι άνθρωποι αυτοί έρχονται να καθοριστούν από τη διάγνωση και «είναι βρόμικοι», σύμφωνα με τις προκαταλήψεις ακόμα και της ίδιας της κοινότητας. Πρωτιμούν να σχετίζονται με άλλους ανθρώπους που ζουν με τον HIV, καθώς δεν θέλουν να βιώσουν εκ νέου το τραύμα ή έστω το φορτίο της απόρριψης. Ο HIV θα συνδεθεί με την εσωτερικευμένη ομοφοβία της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, νομιμοποιώντας κατά κάποιον τρόπο την κακοποίηση και την ενοχή. Η θεραπεία του ιού σήμερα πρέπει να περάσει απαραίτητα από την ανατροπή του κοινωνικού δεσμού, που συγκροτείται μέσα από την αντιπαραβολή με ομάδες προβληματικών και μη-κανονικών ατόμων και ομάδων. Το παράδειγμα της ναζιστικής Γερμανίας μάλλον δεν μας έχει διδάξει ακόμα τι κινδύνους ελλοχεύει. Οι απαντήσεις έρχονται μέσα από την αλληλεγγύη και την τόλμη να μαθαίνουμε από ό, τι μας είναι άγνωστο.

Να προσέχουμε ο ένας τον άλλο.

* Σύμβουλος Εξαρτήσεων, αντιπρόεδρος Συλλόγου Ομοερωτικών Ελλάδος Θετική Φωνή, επιστημονικός συνεργάτης Orlando LGBT+ ** Κλινικός ψυχολόγος, MSc, PhD (c), επιστημονικός συνεργάτης του Συλλόγου Ομοερωτικών Ελλάδος «Θετική Φωνή», μέλος της επιστημονικής επιτροπής Orlando LGBT+

CHEMSEX
Πρακτικές ασφαλέστερης χρήσης ουσιών στο σεξ.

Μην μιλάτε για πολλές ώρες ή μέρες. Μετά το πρώτο 20λεπτο χρονοδιάγραμμα, οι παρενέργειες και άλλες παρενέργειες μπορεί να απεικονιστούν πιο γρήγορα.

Μην μιλάτε με άλλους χρήστες, βέλους ή καλαμών και μην αφήνετε άλλους να προσεγγίσουν ή να σου κάνουν την ένεση.

Μην υποθέτετε πως ο άλλος είναι ασφαλισμένος επειδή σου πρότεινε bareback.

Αν έπιασες να κάνεις ενεργητικό ή παθητικό ήσυχια, φρόντισε να φορέσεις ειδικό γάντι.

Απόφυγε τη μη ουσία, γιατί η αλληλεπίδρασή τους μπορεί να προκαλέσει προβλήματα στην υγεία σου (π.χ. γρί (c) και αιμόλυση).

Αν είσαι ομοερωτικός, φρόντισε να θυμηθείς να πάρεις το κόπυ σου στην άκρη τους ή δάκτυλο το παιχνίδι σου να πάρεις για να είσαι σίγουρος. Μην υποτιμάς την αλληλεπίδραση των ουσιών με την ουσία σου.

Εξοπλισμό κοινό για HIV, ηπατίτιδες Β και C και τα ανάλογα σεξουαλικώς μεταδιδόμενα νοσήματα.

ΚΑΝΕΙΣ ΚΑΝΕ ΣΕΞ; ΤΕΣΤ!

Στα Checkpoint Αθήνα και Θεσσαλονίκη μπορεί να κάνει δωρεάν, γρήγορο και ανώνυμο τεστ για HIV (HIV1/2) και Ηπατίτιδα C (HCV) (στην πόλη).

☎ 210 33 10 400 ☎ 2310 282 284
🕒 Τετάρτη - Παρασκευή 10:00 - 20:00 🕒 Τετάρτη - Παρασκευή 10:00 - 20:00
📍 Πιπίνης 6, Μεσογείων, Αθήνα 📍 Αλ. Τσιάλου 16, Θεσσαλονίκη
www.mycheckpoint.gr

Πάνω: Το πρώτο φυλλάδιο για πρακτικές ασφαλέστερης χρήσης ουσιών κυκλοφόρησε το 2017 από τα Checkpoint. Κάτω: ενημερωτική συζήτηση στο βιβλιοπωλείο «Ιανός» από τα Checkpoint, Θετική Φωνή και AHF Europe για την εκστρατεία U=U (μη ανιχνεύσιμο ιικό φορτίο HIV σημαίνει μη μεταδοτικός)

undetectable U = U untransmittable

Τρίτη 6 Ιουνίου 2017
Ωρα: 17.30
Ανοιχτή συζήτηση στο Βιβλιοπωλείο Ιανός (Σταδίου 24, Αθήνα)

Μη ανιχνεύσιμο ιικό φορτίο HIV σημαίνει μη μεταδοτικός.

Θετική Φωνή | AHF EUROPE | CHECKPOINT

Της δρος **Δέσποινας Χρονάκη***

Η ομοφυλοφιλία και ακόμα περισσότερο η κουίρ κουλτούρα ήταν πάντα μια βολική πλατφόρμα για να παρατηρούμε τον κοινωνικά μη αποδεκτό Άλλο. Πολλώ δε μάλλον όταν ο «εξωτικός» ή «προβληματικός» μη ετεροφυλόφιλος Άλλος είναι η ιστορική προσωπικότητα του Μάνου Χατζιδάκι ή ο αγαπητός και δημοφιλής Γιώργος Μαρίνος. Στην Ελλάδα έχουμε κινηθεί πολιτισμικά από την κωμική αντίληψη της ομοφυλοφιλίας μέσα από τον Μικέ και τον Ζορζ Τσάπελα, μια αντίληψη που κυριαρχούσε μέχρι και τη δεκαετία του '80, στον «χαριτοδιπλωμένο», «κουνιστό» Γιάννη των «Απαράδεκτων» της δεκαετίας του '90 και στις ομόφυλες σχέσεις σε δημοφιλείς σειρές όπως «Η Πολυκατοικία» και η «Μοντέρνα Οικογένεια».

Παρότι διανύσαμε πολιτισμικά και κοινωνικά μια μεγάλη περίοδο για να φτάσουμε σήμερα στη νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου, δεν μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι οι διακρίσεις έχουν αμβλυθεί σε μεγάλο βαθμό, εφόσον ακόμα λογοκρίνονται αναπαραστάσεις μη ετεροφυλοφιλικής σεξουαλικότητας. Οι ελληνικές τηλεοπτικές εκπομπές που προέβλλαν πλέον από το τραγούδι της Dana International στη φετινή Eurovision θόλωσαν το πλάνο με τα φιλιὰ των ομόφυλων ζευγαριών, ενώ το ΕΣΡ απέρριψε το διαφημιστικό σποτ του Athens Pride δύο φορές το 2016.

Οι διαφορές στον βαθμό ορατότητας και ενσωμάτωσης της ομοφυλοφιλίας και του κουίρ έχουν να κάνουν με τις πολιτισμικές, ιστορικές και πολιτικές συγκυρίες στις διαφορετικές κουλτούρες, ακόμα και με την εκτεταμένη χρήση των κοινωνικών δικτύων. Κατά τις δεκαετίες του '50 και του '60, η φιγούρα του ομοφυλόφιλου διεθνώς ήταν μια καρικατούρα, ο κουνιστός (swishy). Για να είναι ενσωματωμένη η φιγούρα του ομοφυλόφιλου στην πλοκή, έπρεπε να παρουσιάζετο ως κοινωνικά έκπληκτη ή ως αυτοσαρκασζόμενη εξαιτίας της υποτιθέμενης ιδιαιτερότητάς του.

Στη δεκαετία του '70, όταν πια οι πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες σχεδόν τον απαιτούν, είναι κυρίως η μουσική βιομηχανία που δείχνει τον δρόμο προς την ολοένα αυξανόμενη ορατότητα της κουίρ κουλτούρας. Παραδείγματα: οι Village People με τραγούδια όπως το YMCA και το Go West και καλλιτέχνες όπως ο Ντέιβιντ Μπάουι, η πιο εμβληματική αν-

Κατασκευάζοντας τη μη ετεροκανονική συνθήκη στη δημοφιλή κουλτούρα

Η Ελεν Ντετζένερικ

δρόγνη περσόνα που αποδόμησε τα έμφυλα στερεότυπα, εξοικειώνοντας τη δυτική κουλτούρα με την αφήγηση του κουίρ και του γκλαμ ροκ.

Κατά τις δεκαετίες του '80 και του '90 το HIV/AIDS αποτελεί ένα επίκαιρο κοινωνικό και πολιτικό ζήτημα που διευρύνει και εντείνει τις συζητήσεις για την ομοφυλοφιλία. Μπορεί ο Φρέντι Μέρκιουρι να μη δήλωσε ποτέ δημόσια ότι είναι ομοφυλόφιλος, αλλά ο θάνατός του από AIDS και κυρίως η διαχείριση της καλλιτεχνικής του προσωπικότητας συνέβαλαν στην αύξηση της ορατότητας της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας. Πολλοί καλλιτέχνες ενσωμάτωσαν την μη ετεροφυλόφιλη ταυτότητά τους στη δημόσια και καλλιτεχνική τους ζωή, όπως ο Έλτον Τζον. Άλλοι, όπως η Νταϊάνα Ροκ, που κυκλοφόρησε το I'm coming out, δεν φοβήθηκαν ότι θα καταστραφεί η καριέρα τους, αν συνδεθεί με τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα. Ο Τζορτζ Μάικλ, παρότι μίλησε δημόσια για τη σεξουαλική του ταυτότητα μόλις το 1998, αφού είχε συλληφθεί για σεξουαλική δραστηριότητα σε δημόσιες τουαλέτες του Μπέβερλι Χιλς, εδραιώθηκε ακόμα περισσότερο ως σημαντική μορφή της κοινότητας. Επίσης η Μαντόνα εισήγαγε στη δεκαετία του '90 το στοιχείο του ομοερωτισμού στην ποπ μουσική, με το βίντεο κλιπ του τραγουδιού Erotica, και συνεχίζει μέχρι σήμερα να συμβάλλει σημαντικά στην εξοικείωση με

Η Dana International προσκαλεσμένη στο Φεστιβάλ Τραγουδιού της Eurovision το 2019

την μη ετεροκανονική συνθήκη διεθνώς.

Κατά τη δεκαετία του '90, η κουίρ κουλτούρα γίνεται ευρύτερα ορατή σε διεθνές επίπεδο, μπαίνοντας σταδιακά στα σπίτια μέσω της τηλεόρασης. Σειρές όπως η Queer as folk, το Will & Grace, το Ellen, παρουσιάζουν τις λεσβίες και τους ομοφυλόφιλους αναπόσπαστο μέρος του κοινωνικού ιστού. Ειδικά η περίπτωση της Ελεν Ντετζένερικ και του χαρακτήρα Ελεν στην ομώνυμη σειρά, που έκαναν το 1997 ταυτόχρονα την αποκάλυψη της λεσβιακής ταυτότητάς τους (coming out) στη σειρά και στην πραγματικότητα, δίχασε τους τηλεθεατές και στήρησε δημοφιλία και επαγγελματικές προοπτικές στην Ελεν Ντετζένερικ επί σειρά ετών. Όμως προετοίμασε σε μεγάλο βαθμό τη νίκη της τρανς Dana

International στη Eurovision το 1998, εμπλουτίζοντας τις κοινωνικές αναπαραστάσεις με την ορατότητα μιας επιτυχημένης τρανς γυναίκας και αναδεικνύοντας ακόμη περισσότερο τον ετήσιο διαγωνισμό τραγουδιού σε γεγονός που ενσωματώνει την κουίρ συνθήκη.

Στη δεκαετία του 2010, συμβαίνουν γεγονότα όπως η βράβευση της Ελεν Ντετζένερικ από τον πρόεδρο Ομπάμα για τη συμβολή της στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, η βράβευση του RuPaul Charles (RuPaul's Drag Race) ως του καλύτερου οικοδεσπότη ριάλιτι σόου στα βραβεία Emmy το 2016, η αύξηση των δημοφιλών σειρών με αισθητά περισσότερους ΛΟΑΤΚΙ+ χαρακτήρες και το φετινό Met Gala με θέμα το καμ, που αποτέλεσε φόρο τιμής στην κοινότητα.

Τζορτζ Μάικλ

Σε πολιτικό επίπεδο, όλο και περισσότερες χώρες νομοθετούν το σύμφωνο συμβίωσης μεταξύ ομόφυλων ζευγαριών και τη νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου. Ως εκ τούτου, η νίκη της Κονσίτα στη Eurovision το 2014 συνέπεσε τόσο με τέτοιου είδους πολιτικές συγκυρίες όσο και με την εντεινόμενη κοινωνική και πολιτική συμμετοχή της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας σε διεθνές επίπεδο.

Οι διαδρομές αυτές, τόσο σε εγχώριο όσο και σε διεθνές επίπεδο, εδράζονται στον τρόπο που είναι κατασκευασμένες οι αναπαραστάσεις ζητημάτων φύλου και σεξουαλικότητας ήδη από τον 18ο αιώνα. Αν η σεξουαλικότητα είναι μια συνθήκη που από τον 18ο αιώνα συζητείται κυρίως ως πρόβλημα όταν εισέρχεται στη δημόσια σφαίρα, αυτό γίνεται ακόμη πιο έντονο για την ομόφυλη σεξουαλικότητα και τις κουίρ έμφυλες ταυτότητες.

* *Επιστημονική συνεργάτιδα Τμήματος ΕΜΜΕ, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Οι πρωταγωνιστές της σειράς Queer as Folk

Του Γιώργου Σαμπατακάκη*

Οι γνωρίζουμε πως πολλοί από τους δημιουργούς της σύγχρονης ελληνικής κουλτούρας (και μάλιστα μερικές από τις εξέχουσες μορφές) βίωναν την ομοφυλοφιλία τους εν κρυπτώ, αν και το έργο τους εκπορευόταν από μια κοινή ομοφυλόφιλη συνείδηση και ταυτοχρόνως παρέδιδε μια οριστική ετυμολογία για το «εθνικό» ομοφυλόφιλο. Γι' αυτούς τους καλλιτέχνες, το να δουλεύουν μέσα στη συνθήκη της ντουλάπας σήμαινε μια καθημερινή και λεπτό προς λεπτό πάλη με τον κόσμο τους, η οποία οριζόταν από το εχθρικό κοινωνικό περιβάλλον, τις πολιτισμικές εικασίες, όπως και τα κοινά αισθητικά ίχνη που επιβεβαίωναν την άτυπη συμπαρουσία τους στο πολιτισμικό γίγνεσθαι.

Παρόλο που τα ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματα στην Ελλάδα εξελίσσονταν ριζοσπαστικά από τη δεκαετία του 1970, η «γκέι» θεατρική αισθητική δεν φαίνεται να ακολούθησε τον ίδιο παρεμβατικό δρόμο, καμουφλάροντας συχνά την οποία ομοφυλόφιλη ταυτότητα της πίσω από αισθησιακούς λυρισμούς, εικόνες άγριων αρσενικών, πολιτικές γκέι ρεπερτορίου και προβολές ομοερωτικών μεταφορών και «υπονοουμένων». Η εικόνα αυτή συμφωνεί απόλυτα με τον παραδοσιακό ορισμό του γκέι θεάτρου στην Ευρώπη και την Αμερική από τη δεκαετία του 1960, το οποίο εφορμούσε «από μια γκέι ευαισθησία ή αισθητική, ακόμη και αν απουσίαζε μια πιο συγκεκριμένη ομοφυλόφιλη αφήγηση» (The Cambridge Paperback Guide to Theatre, 1996) είτε μυθολογική είτε από προσωπική μαρτυρία. Με συγκεκριμένο, λοιπόν, τρόπο μπορούμε να ορίσουμε μια σημαντική διάκριση μεταξύ της προ-κινηματικής τέχνης που χρησιμοποιούσε την απόκρυψη, την παραλλαγή και τους συμβολισμούς ως εργαλεία άτυπης κατάταξης της σε μια ομοφυλόφιλη αισθητική, και της μετα-κινηματικής απελευθέρωσης των ομολογιών και των αισθητικών, όσο κι αν η διάκριση αυτή καθυστερήσει χρονικά στην Ελλάδα μέχρι σχεδόν τον 21ο αιώνα (σε σχέση με την εξέλιξη των κινημάτων).

Από την ντουλάπα στο κομπί

Πριν από τον 21ο αιώνα, το θέατρο στην Ελλάδα σχεδόν ποτέ δεν στρατεύτηκε υπέρ μιας σοβαρής παραδοχής της ομοφυλοφιλίας του, ενώ η παλιά και ασφαλής αισθητική ντουλάπα μέσα από την οποία έβγαιναν οι μάσκες του γκέι μοντερνισμού, είτε ως ερωτικό βλέμμα και «gay παρωδία» (π.χ. στην περίπτωση του Ανδρέα Βουτσινά - ο χαρακτηρισμός έρχεται από την αρνητική κριτική του Πάνη Βαρβέρη για την «Ελένη» του ΚΟΒΕ, 1982) είτε ως «ποίηση» και εκπαίδευση των λαϊ-

Από την παράσταση των Nova Melancholia «Οι κότες και οι ψύλλοι», Θέατρο Εμπρός, 2012

Κομπί σαν χώρα ή βγαίνοντας με κέφι από την ντουλάπα της Μεταπολίτευσης

κών αγοριών (π.χ. στην περίπτωση του Καρόλου Κουν) είτε ως πλέγμα ομοερωτικών υπονοουμένων και εικόνων (π.χ. στην περίπτωση του Μίνωα Βολανάκη), ήταν προφανώς μια σιωπηλή επιτέλεση της ομοφυλοφιλίας. Σίγουρα όμως, η στάση αυτή εκκινούσε διακριτικά «από μια γλωσσική πράξη σιωπής» που δεν ήταν μια «συγκεκριμένη» σιωπή, επειδή ακριβώς «επισώρευε ακρίβεια» (Eve Kosofsky Sedgwick, Epistemology of the Closet, Los Angeles, 1990) και ομοφυλοφιλία στα έργα τέχνης.

Από την άλλη μεριά, στη νεοελληνική λογοτεχνία του «coming-out» παγιώθηκαν συγκεκριμένες θεματικές στερεοτυπίες τόσο σταθερά που για έναν περίπου αιώνα ο γκέι «λόγος» στην Ελλάδα πραγματοποιούνταν σχεδόν πάντα τα ίδια θέματα, συνθέτοντας την «εθνική» κοσμοαντίληψη για την ομοφυλοφιλία και μια απαράλλακτη λογοτεχνική εικόνα βιωμένου ομοφυλόφιλου βίου. Τα ιδεολογικά μοτίβα ήταν αντίληψη αυτής για τον Εαστό ήταν τόσο διαχρονικά που ουσιαστικά αποτέλεσαν σχηματισμένες όψεις της κοινωνικής επιτέλεσης και της απαξίωσης της ομοφυλοφιλίας, σε τέτοιο βαθμό που έχουν ήδη συγκροτήσει, κατά τη γνώμη μου, τα βασικά χαρακτηριστικά ενός νεοελληνικού «γκέι κανόνα». Ταυτόχρονα, η διαμόρφωση μιας αισθητικής της αντίρρησης περιχαρακώθηκε γύρω από συγκεκριμένα υπαρξιακά «σχήματα» που όρισαν τελικά και ανεπαρόρθωτα την αισθητική εικόνα της ομοφυλοφιλίας και το εθνικό μας «γκέι δράμα». Τέτοια «σχήματα» ήταν η δυστυχία του γκέι βίου και η αποτύπωση της ομοφυλοφιλίας ως αμαρτίας, νόσου ή κουσουριού-

μυθοποίησης της αρρενωπότητας και της λαϊκότητας (και σπανιότερα, η ρομαντικοποίηση της ομοφυλοφιλίας) - η απεικόνιση ενός ανοίκειου ή νομοτελειακά κακού κόσμου και μιας χώρας-εχθρού - η αποδοχή της κοινωνικής απαξίωσης και ταυτόχρονα η άρνηση στρατεύσεων, ενώ η απεικόνιση του περιθωρίου με τα πάρα, τα λαϊκά αγόρια και τα αγόρια με τις στολές δεν μνημείωσαν μόνο τη βιοπολιτική του γκέι εαυτού, αλλά και τις ιδιότητες «πολιτικές» του cruising και της ελεύθερης διάθεσης του σώματος. Από τον Χριστιανόπουλο και τον Ιωάννου μέχρι τον Κουμανταρέα και τον Χρόνα τα γκέι και λεσβιακά μπλουζ θρηνούνταν για έναν ζοφερό κόσμο, υπερασπίζοντας ταυτόχρονα το πάσχειν, αλλά και το «δεν ντρέπομαι» για ό,τι μου αναλογεί ως ταυτότητα και γραφή. Και αυτά τα στοιχειά χαρακτηριστικά ήταν που έχρισαν τελικά «τους γκέι συγγραφείς κανονικούς (canonical) και δηλαδή κυρίαρχους στην γκέι κουλτούρα» (Robert Drake, The Gay Canon, New York, 1998).

Κομπί ελληνικότητα

Η δεκαετία του 2010 σηματοδότησε τη στιγμή που οι κομπί καλλιτέχνες σταματούν να πεθαίνουν σαν χώρα και αποκηρύσσονται οριστικά όλες τις φροντίδες που απέβλεπαν «στο ευσυνείδητο σφουγγάρισμα των εθνικών μνημείων» (έτσι όπως τις κατήγγειλε ο Κώστας Ταχτσής στο ποίημα «Αθήνα (Ελλάς) 1957»). Αν πάλι θεωρήσουμε ότι η ζωγραφική του Πάνη Τσαρούχη, η παράδειγμα, ανήκει σε κάποιον γκέι μοντερνισμό που βίωσε την ελληνικότητα με ομοφυλόφιλη «παλληκαροσύνη» (Ευγένιος Δ. Ματθιόπου-

λος, «Προσεγγίζοντας με σεμνή αναιδεια τη ζωή και το έργο του Πάνη Τσαρούχη», Αθήνα, 2009), το πιο ωφέλιμο ιδεολογικά γνώρισμα της κομπί τέχνης από την άλλη μεριά είναι η ανευλαβής θέαση της ελληνικότητας και η αποδόμηση των θεσμικών συμβόλων και εικόνων της. Βάζοντας σημαίες δίπλα σε αγγύρια, drag queen σε παραδοσιακές στολές, ξιφολόγχες πίσω από σκυμμένου ναύτες, εύζωνες να ερωτεύονται, και σημαίες να καίγονται, η κομπί Τέχνη ανασυντάσσει τις «κανονικές» αναπαραστάσεις των ιδεολογιών μ' ένα βλέμμα χλευαστικό που υπονομεύει κάθε ηγεμονική αναπαράσταση της χώρας και κάθε είδους εθνική και κοινωνική κανονικότητα. Αυτή η αντίφραση απέναντι στις σταθερά παγιωμένες πολιτισμικές δομές αποδεικνύει πως η κομπί τέχνη σήμερα ενέχει πρωτίστως την αποδοχή ενός αιτήματος για ριζική ανάταση της κατά τα άλλα αθάνατη Ελλάδα του φωτός.

Στο πλαίσιο αυτό είναι πολλοί οι Έλληνες καλλιτέχνες που έχουν επιλέξει μια πιο κριτική στάση απέναντι στις πολιτισμικές τυποποιήσεις με σκοπό να «απαλοτριώσουν» και να ανακτήσουν κριτικά μια «Ελλάδα» για λογαριασμό τους. Η εμμονική ευλάβεια των μπιζού ντε καντ στην ανοικοδόμηση «τοπίων» από περιθωριοποιημένες αισθητικές, η ειρωνική απομυθοποίηση «εθνικών» εικόνων και ιστορικών χώρων από την ομάδα Osmosis, η στρατευμένη κομπί αισθητική και το τραγούδι Nova Melancholia, η αισθητική του δρόμου και του Butch στο θέατρο της Αντζέλας Μπρούσκου, το διαλυτικό κιτς και ο αισθητικός μηδενισμός της ομάδας ΦΥΤΑ (ιδρυτικός στόχος της οποίας είναι η απάλειψη

των εννοιών της ελληνικής παράδοσης και της ελληνικότητας), η αιρετική συμβολολογία του Ανδρέα Καραγιάν, τα μικτά υβρίδια σωμάτων στο έργο του Δημήτρη Παπαϊωάννου είναι μόνο μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα της ελληνικής κομπί αισθητικής. Ταυτόχρονα, η κομπί τέχνη στην Ελλάδα δεν ακολουθεί μόνο μια σταθερά αναπολογητική τακτική, αλλά υποκλέπτει ειρωνικά την ετεροκανονική, «απολλώνεια» Ελλάδα για να τη διασύρει και να αποκαλύψει τα «λεβέντικα» εγκλιμάτριά της. Στο κλίμα αυτής της ρευστής μετα-παραδοσιακότητας, η ταυτότητα γίνεται ένα αντανακλαστικό οργανωμένο εγχείρημα και ένα προτάξιο αυτο-οργανώσης που προωθεί στα άκρα την υπονόμευση των κοινωνικών συστημάτων φύλου και σεξουαλικότητας, όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, σε ένα drag-show στο Βεκουερ ή οπουδήποτε άλλο. Η πλαστότητα των «βασιλεισμών» του drag δημιουργεί νέα παραστασιακά σώματα, τα οποία δεν ταιριάζουν σε καμία παραδοσιακή διχοτομία (πραγματικό-ψεύτικο, ανδρικό-γυναικείο, κανονικό-μη κανονικό). Πρόκειται για ένα τερατώδες έργο Τέχνης που δοξάζει με τον πιο κομπί τρόπο κάθε απόδραση από το «φυσικό», προσφέροντας μια διευρυμένη αλήθεια για τον άνθρωπο.

Σε μια χώρα που λάτρευε τις ευρυθυμίες και τις ευταξίες, το να μετασηματίζει κανείς κάτι σε κομπί σημαίνει να παρενοχλεί, να διαταράσσει και να αποδιοργανώνει, εξερευνηώντας νέες πιθανότητες έξω από τις πατριαρχικές, ηγεμονικές και ετεροκανονικές πρακτικές και πέρα από τα δοξαζόμενα εθνικά μεγαλεία.

Εχουμε σίγουρα σταματήσει να πεθαίνουμε σαν χώρα, όμως θα πεθνούμε πάντα σαν παιδιά, δοξολογώντας τους δικούς μας νεκρούς και τους μάρτυρες κάπως έτσι: «Επίτιμα, κεφάλια, πρόσωπα, χαμόγελα χωμένα σε μαζιλάρια. Οι άνθρωποι ζούνε πετώντας κλεισμένοι σ' ένα καρφίτσουκο» (Πάνη Κοντραφούρης, «Τα παιδιά πεθνούσ»).

* Επίκουρος καθηγητής Θεατρολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών

Του **Κωνσταντίνου Κυριακού***

Στο μεταίχμιο της πολιτικής αλλαγής που θα φέρει την κατάργηση της προληπτικής λογοκρισίας (1982), πρωτοπαρουσιάζονται, με μεγάλη εισπρακτική και καλλιτεχνική επιτυχία και με πρωταγωνιστές δημοφιλείς ηθοποιούς, τρία αποκλίνοντα μεταξύ τους έργα γκέι θεματικής που θα προσελκύσουν το ενδιαφέρον του κοινού. Πρόκειται για το κοινό που προσέρχεται σε αίθουσες του αστικού θεάματος προκειμένου να παρακολουθήσει τις ερωτικές καντρίλιες ενός ανδρικού ζευγαριού, όπως αυτές μεταγράφονται από τον Κώστα Ταχτσή, στο ιταλικό μπουλβάρ «Ξανθή φράουλα» του Μίνο Μπελέι (1980, θίασος Κώστα Αρχζόγλου - Ηλία Λογοθέτη, σκηνοθ. Γιάννης Διαμαντόπουλος), αλλά και τα γκέι μπαρ της Βαϊμάρης ή τα ναζιστικά στρατόπεδα εξόντωσης των ομοφυλόφιλων στο «Μπεντ» του Μάρτιν Σέρμαν (1980, θίασος Γιάννη Φέρτη - Πέτρου Φυσσούν, σκηνοθ. Γιώργος Θεοδοσιάδης). Την ίδια εποχή και λίγο μετά το σκάνδαλο του απαγορευμένου και εν τέλει ευπώλητου αυτοβιογραφικού βιβλίου της, η τρανς Μπέττυ εμφανίζεται στη σκηνή το 1981, πρωταγωνιστώντας στο δράμα καταγγελίας του Τζουζέπε Πατρόνι Γκρίφι «Πρόσωπα φυσικά και αλλόκοτα» (σκηνοθ. Γιάννης Διαμαντόπουλος).

Αμφιθυμικές και πολύσημες αλλά οπωσδήποτε αποκαλυπτικές εικονογραφικά εικόνες για τις «τραβεστί» και τα ελληνοπρεπή υπερ-μάτσο στερεότυπα, βρίσκονται στο επίκεντρο και του αντιπροσωπευτικότερου γκέι νεοελληνικού δράματος «Ο Λάκκος της αμαρτίας» του Γιώργου Μανιώτη (1979, Λαϊκό Πειραματικό Θέατρο, σκηνοθ. Λεωνίδα Τριβιζιά). Η αντιμετώπιση της παρουσίας ανδρικών και γυναικείων χαρακτήρων με ομόφυλες επιθυμίες σε έργα της ρεαλιστικής δραματογραφίας επιβεβαιώνει την παροιμιώδη ρήση για μια «αγάπη που δεν τολμά να πει τ' όνομά της». Στα τέλη της δεκαετίας του '70, έρχεται το πλήρωμα του χρόνου για την κατάλυση του «ανείπωτου» και του «ακατονόμαστου», εκείνου που υπαινίσσεται ένα «πρόβλημα» το οποίο θα πρέπει μέχρι την τελική αυλαία να έχει απαλειφθεί: φυσική εξόντωση του «παρεκκλίνοντος», ανάληψη και απόληξη των επιθυμιών στο όνομα της σεξουαλικής ορθοδοξίας και αποδοχής. Ειδικά σε χώρες όπου η ομοφυλοφιλία υπήρξε ποινικά κολάσιμη, οι παραστάσεις ομόθεμων έργων έφεραν το στίγμα της ανηθικότητας, αντιμετωπίζαν τις επιθέσεις και

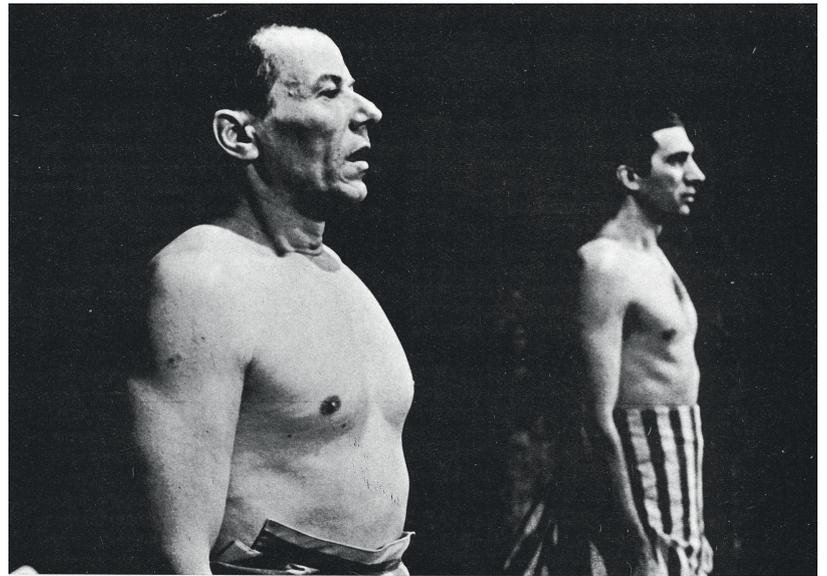
απαγορεύσεις της λογοκρισίας και (εξ)ερέθιζαν το ενδιαφέρον (και την οργή) του κοινού. Τόσο σε αναγνωρισμένα αλλά επικριτικού χαρακτήρα συγγραφικά προϊόντα, ικανοποιητικά κωδικοποιημένα ώστε να επιτραπεί η σκηνηκή τους παραγωγή, όσο και σε έργα ομοφυλόφιλων συγγραφέων που δεν πραγματεύονται ανοιχτά (θέματα, χαρακτήρες) την ομοφυλοφιλία αλλά επιλέγουν κώδικες, μετανυμίες και μεταφορές.

Το «Μπεντ», γκέι ερωτική ιστορία και μαρτυρολόγιο, δεν προσλαμβάνεται ως γαργαλιστικό και προπαγανδιστικό θέαμα. Ακόμη και αν μέρος της (ομοφοβικής) θεατρικής κριτικής της εποχής δεν παύει να αναρωτιέται πόσο λειτουργεί το έργο ως όχημα για την προβολή των αιτημάτων των ομοφυλόφιλων, επιτυγχάνοντας τη συναισθηματική συγκάτευση του θεατή. Με στακάτη γραφή, ιστορικό περίγραμμα (ομοφυλόφιλοι και Εβραίοι στα ναζιστικά στρατόπεδα), ουμανιστική κουλτούρα που υμνεί την τρυφερότητα της αγάπης, το «Μπεντ» δεν «εμπορευματοποιεί το βίτσι», ούτε απευθύνεται σε «ειδικό κοινό». Οι συντελεστές του υπογράμμιζαν, το 1981, ευθυγραμμιζόμενοι με τα ομοφοβικά ανακλαστικά της εποχής, ότι «δεν είναι ένα έργο για ομοφυλόφιλους, αλλά ένα έργο για μια καταπιεσμένη μειονότητα», ενώ οι δύο πρωταγωνιστές, με «ακατάλληλο για τους ρόλους φιζίκ», δεν κατέφυγαν σε συνήθειες για τους ρόλους ακκισμούς και γελοιογραφικές παρεκκλίσεις.

Η ομοφυλοφιλία στη δημόσια σφαίρα και στα δημοφιλή θεατρικά είδη δεν υπήρξε αποσιωπημένη αλλά παραχαραγμένη: σκηνοθετημένη το 1976 από τον Γιάννη Δαλιανίδη, η δημοφιλής γαλλική κομεντί με τραβεστί «Το κλουβί με τις τρελές» αναπαράγει με κέφι όλα τα στερεότυπα: θηλυπρέπεια (νάζια, σπάσιμο καρπού, ψεύδισμα, φανταχτερά φορέματα), εναλλαγή διαθέσεων, τάση επίδειξης του συναισθήματος.

Ο αισθησιακός φωτισμός της γκέι κατάστασης και ο συνταρακτικός προφορικός οργασμός ανάμεσα στους δύο φυλακισμένους άνδρες στο «Μπεντ», όπως και οι τολμηρές εξομολογήσεις των τρανς στον ειρυνικό και camp «Λάκκο της αμαρτίας», θα ενεργοποιήσουν και τις κρυπτοθυμικές διαθέσεις ενός κοινού έτοιμου να «σοκαριστεί». Οι τίτλοι στον Τύπο της εποχής διαμορφώνουν τον ορίζοντα αναμονής αυτών εν δυνάμει θεατών: «Από τη λεωφόρο Συγγρού στο κατεστημένο». Έτσι, η δημόσια εικόνα της Μπέττυς (Βακαλίδου) μπορεί να ιδωθεί ως μια ειδική περίπτωση

Για την ερωτική διαφορά στην Παραστάσεις με

Από την παράσταση «Μπεντ» του Μάρτιν Σέρμαν, θίασος Γιάννη Φέρτη - Πέτρου Φυσσούν, σκηνοθεσία Γιώργος Θεοδοσιάδης, 1980

για τους όρους κατανάλωσης ενός θεάματος: «σφήνα αυθεντικής ζωής» που ενεργοποιεί ή καταλύει απαγορευτικά στερεότυπα, κατασταλτικούς μηχανισμούς και κυριαρχικούς ηθικούς και αισθητικούς φραγμούς. Οι παραπάνω χειρονομίες στον καλλιτεχνικό κόσμο

έχουν ως κοινωνικά περιεχόμενα θεάματος: «σφήνα από ενέργειες στη δημόσια σφαίρα που προκαλούν αντεγκλήσεις και κινητοποιήσεις: νομοσχέδιο «περί της εξ'αφροδισίων νόσων προστασίας και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων», κατάσχεση τεύχους του «Αμφί» (κατηγορία

«Περί Ασέμνων»), δίωξη του (εκπαιδευτικού) Γιώργου Ιωάννου και σκανδαλοθηρικός εμπαιγμός των ομοφυλόφιλων σε μέρος του αστικού Τύπου της εποχής.

Είναι αλήθεια ότι ο δημόσιος χαρακτήρας κάθε σκηνηκού θεάματος οδηγούσε και στην κατα-

ελληνική σκηνή: σημασία

Από την παράσταση «Πρόσωπα φυσικά και αλλόκοτα» του Τζουζέπε Πατρόνι Γκρίφι, σκηνοθεσία Γιάννης Διαμαντόπουλος, με τους Ντίνα Κωνστα, Μάνο Τσιλιμίδη, Ιλιάνγκα και την Μπέττυ Βακαλίδου, 1981

Από την παράσταση «Αγγελοι στην Αμερική» του Κούσερ, Δημήτρης Ποταμίτης, Θέατρο Ερευνας, 1993

κραυγή της ηθικής (ολογικής) πλειοψηφίας κάθε εποχής, σε ηπιότερη ή δριμύτερη έκφραση: από τις λογοκριτικές μεθόδους της δικτατορίας του Παγκάλου στα 1926, όταν ανεβάζεται το «πρωτόγνωρο στα καθ' ημάς θέμα» – λεσβιακό μπουλμπάρ «Η αιχμάλωτος του Μπουρντέ» στον θίασο Κυβέλης-Αιμίλιου Βεάκη, μέχρι τα τέλη του 20ού αιώνα, όταν παρασταίνεται το «Lesbian Blues» (1998, σκηνοθ. Χριστιάνη Λαμπρινίδη) ή τον 21ο αιώνα, όταν επιχειρείται το 2012 η σύνδεση θρησκείας-ομοφυλοφιλίας («Corpus Christi» του Τέρενς ΜακΝάλι). Στον προδωποπαγή θίασο της κυρίας Κατερίνας το ανέ-

πιχειρεί το ανέβασμα έργων που ανήκουν στη θεατρική πρωτοπορία της εποχής και υπογράφονται από ομοφυλόφιλους δημιουργούς (Τενεσί Ουίλιαμς, Ουίλιαμ Ινγκ, Εντουαρντ Άλμπι, Ζαν Ζενέ). Ωστόσο, ως σκηνικά δείγματα των προβληματισμών ενός ευρύτερου κοινωνικού φάσματος για την καταπιεσμένη ομοφυλοφιλία, αντιπροσωπευτικότερα στη συνείδηση του μέσου θεατρόφλου θα παραμείνουν το «Τσάι και συμπάθεια» του Ρόμπερτ Αντερσον (1959, Νέα Σκηνή, σκηνοθ. Κωστής Λειβαδέας) και το «Γεύση από μέλι» της Σίλα Ντελάνι (1961, Θέατρο Πορεία, σκηνοθ. Αλέξης Δαμιανός). Στα 1976 πραγματοποιείται η Διακήρυξη Επιτροπής για την ίδρυση του «Απελευθερωτικού Κινήματος Ομοφυλοφίλων Ελλάδος» (ΑΚΟΕ), ενώ τρία χρόνια νωρίτερα, το 1973, η ίδρυση, εν μέσω δικτατορίας, του αποκεντρωμένου «Θεάτρου Ερευνας», με ψυχωτή του Δημήτρη Ποταμίτη, θα σημαίνει και τον σκηνικό χώρο όπου θα φιλοξενηθούν, καθ' όλη την επόμενη εικοσαετία, ορισμένα από τα σημαντικότερα έργα της «ομοφυλόφιλης δραματογραφίας» και εν γένει θεατρικές εγγραφές της τερότητας.

Οι παραστάσεις στο Θέατρο Τέχνης δεν είναι θεματικά και αισθητικά ομοειδείς: οι ομοκοινωνικοί ανδρικοί κόσμοι στα μεγάλα μονόπρακτα «Υψηλή εποπτεία» του Ζενέ (1959) και «Ιστορία του ζωολογικού κήπου» του Άλμπι (1963) συμπληρώνονται με πολύσημες καταγραφές της ομοφοβικής βίας («Ξαφνικά πέσει το καλοκαίρι», 1959), του ποθητού επιβήτορα και της εγγραφής θηλυκών γκέι ειδών όπως η Μπλανς ντι Μπουά («Λεωφορείον ο πόθος», 1949). Στο Θέατρο Ερευνας, πολύκροτες και επιτυχημένες εισπρακτικά παραστάσεις με επιμέρους ομοερωτικά στοιχεία αποτελούν το «Εκβουρ» του Σάφρο στα 1975, «Το πορτρέτο του Ντόριαν Γκρέι» του Ουάιλντ το 1977 και δύο ορόσημα του γκέι δράματος: «Ερώτική τριλογία» του Φέρεντιν το 1983 και «Αγγελοι στην Αμερική» του Κούσερ το 1993. Οπως στο τελευταίο έργο εκφέρεται ένας κομμάτι λόγος για την τότε επιδημία του AIDS, έτσι και στη χοροθεατρική σύνθεση της Ομάδας Εδάφους (σκηνοθεσία και χορογραφία Δημήτρης Παπαϊωάννου) «Ενός λεπτού σιγή» το 1995 κατατίθεται ένα σκηνικό ορόσημο όχι μόνο για όσα λεπτοεργεία και συνυδαζεί (θεματική/όψεις της ομοφυλόφιλης νεοελληνικής αισιοφιλίας) αλλά και γιατί ως πολιτική και σκηνική χειρονομία προαναγγέλλει την έλευση της κομμάτι αισθητικής. Στο μεταίχμιο της χιλιετίας ανανεώνονται και οι φάσεις

πρόσληψης της γκέι/κουίρ δραματογραφίας μέσα από την πολυσημία ετερόκλητων παραστάσεων, ορισμένες από τις οποίες θα προσελκύσουν το ενδιαφέρον και του νεανικού κοινού. Κοντά στην αξιοποίηση της περσόνας ενός ανοιχτά ομοφυλόφιλου καλλιτέχνη, όπως ο Πώργος Μαρίνος («Ξαφνικά φράουλα», 1999), συναντάμε γυναικείους κόσμους ως εκφάνσεις της ετερότητας (νεράιδες και στοιχιά) στο «Skriker» της Κάρλι Τσέρτσιλ (1999, θίασος Καρσοφυλλιάς Καρσιπέτη). Ανάλογη αναπαραστατική τόλμη αναγνωρίζεται και στις ζοφερές εικόνες του «In-yer-face theatre: Shopping and Fucking» του Μαρκ Ρέιβενχιλ (1996, Θέατρο του Νότου, σκηνοθ. Θωμάς Μοσχόπουλος), «Καθαροί πια» της Σάρα Κέιν (2001, Νέα Σκηνή, σκηνοθ. Λευτέρης Βογιατζής), «Τολμηρές πολαρίντ» του Ρέιβενχιλ (2001, Θέατρο του Νέου Κόσμου, σκηνοθ. Βαγγέλης Θεοδωρόπουλος).

Αντίθετα από τον ελληνικό κινηματογράφο («new queer cinema») όπου, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '90, με σαφή τρόπο, χαράζονται τα σύνορα ανάμεσα στις έννοιες «γκέι» και στο «κουίρ», στην ελληνική σκηνή μόλις στα μέσα της πρώτης δεκαετίας του 21ου αιώνα αναγνωρίζεται μια συστηματική αποτύπωση της κομμάτι μεταμοντερνικότητας. Ετσι, μεταβαίνουμε από την ανίχνευση της πρόσληψης των έργων της γκέι δραματογραφίας και τη στερεοτυπία στα ελληνικά ομόθεμα έργα σε παραστάσεις με κοινά χαρακτηριστικά την παιγνιώδη χρήση της αυτοαναφορικότητας και την ειρωνεία, την παρωδία και τη διερεύνηση της γλώσσας, τη διττή σημασία και την αμφισημία: την τάση του μεταμοντερνισμού τόσο για ιδιοποίηση και καθιέρωση όσο και για υπονόμηση και ανατροπή εκείνων των συμβάσεων και θεωρήσεων που μοιάζει να αμφισβητεί.

Μια διεκρίση είναι απαραί-

τητη: ενδεχομένως, με τον συγκεκριμένο ιστοριογραφικής τεκμηρίωσης και της εργαλειοθηκής της κομμάτι θεωρίας μπορούμε να προσεγγίσουμε υπό ανανεωμένη οπτική το καλλιτεχνικό έργο και την αισθητική ιστορικών προσωπικοτήτων της ελληνικής σκηνής, όπως ο Κωνσταντίνος Χρηστομάνος, ο Κάρλος Κουν, ο Γιάννης Τσαρούχης, ο Μίνως Βολανάκης, την Πηνελόπη Κωνσταντίνου, ο Κάρλος Κουν, ο Γιάννης Τσαρούχης, ο Μίνως Βολανάκης, πολλές από τις παραστάσεις της τελευταίας δεκαεπταετίας ανοίγουν διάλογο με ένα πλέγμα πολιτικών αιτημάτων και απηχίσεων, επιζητώντας την απελευθέρωση της ψυχικής και κοινωνικής ενέργειας αλλά και την κατάρριψη των ισχυρισμών της ετεροκανονικότητας. Ετσι, η μεταμοντέρνα σκηνική σκέψη διασταυρώνεται με την queer θεωρία στη διάκριση μεταξύ κοινωνικής κατασκευής (δηλαδή, πολιτισμικής παραγωγής νοήματος) και ουσίας (δηλαδή, βιολογικού ντετερμινισμού), τη γνωστοποίηση σημαντικών ζητημάτων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας σχετικά με ζητήματα πολιτικών ταυτότητας (identity politics), τη διερεύνηση, τόσο στη ζωή όσο και στην τέχνη, των λειτουργιών «καπόκλισης» από τις κυρίαρχες ετεροκανονικές αναπαραστάσεις και τη μεταμοντέρνα αυτοαναφορικότητα. Ο βαθμός στον οποίο το περιεχόμενο των εννοιών της σεξουαλικότητας και του φύλου διαμορφώνονται από τον πολιτισμό και μεταβάλλονται από εποχή σε εποχή και από τόπο σε τόπο, καθώς και ο βαθμός στον οποίο αυτές καθορίζονται διατορικά και διαπολιτισμικά, συνεχίζει να παίζει κεντρικό ρόλο στα ζητήματα πολιτικών ταυτότητας της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, όπως ακριβώς και στη σύγχρονη ελληνική κομμάτι σκηνή.

* Αναπληρωτής καθηγητής, τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πατρών

Ωδή

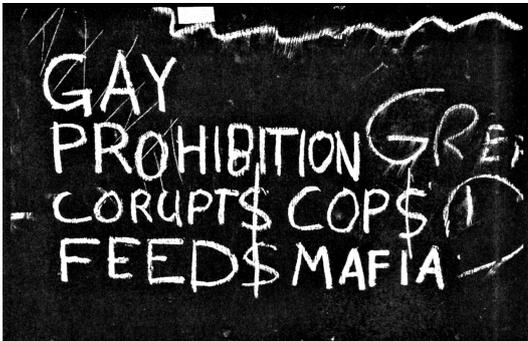
Νεαρέ για του μπακάλη
λατρεμένη διαβάτη της νύχτας
για σένα αφήνει η Αφροδίτη
τα κλειδιά στην πόρτα
για σένα ξενοχτάνει οι φοιτητές
της Γεωπονικής Σχολής

Για σένα λιώνει το σαπούνι στα χέρια
του λουτράρη

Μάνος Χατζιδάκις

«Τα τραγούδια της αμαρτίας»

Κατά τη διάρκεια της εξέγερσης, τα παράθυρα του Στόνγουολ βάφτηκαν με μαύρη μπογιά και πάνω τους γράφτηκαν συνθήματα όπως αυτό: «Η απαγόρευση των γκέι διαφθείρει τους μπάτσους και ταΐζει τη μαφία». Τα γκέι μπαρ ήταν παράνομα και λειτουργούσαν από τη μαφία που λάδωνε αστυνομικούς.

κρηση συνδέεται με την παγκόσμια άνοδο του νεοφιλελευθερισμού και με τη συνεχιζόμενη κυριαρχία των λευκών στις ΗΠΑ. Στην Αμερική, βασική ένδειξη αυτής της μετατροπής είναι το γεγονός ότι κριτήριο της σεξουαλικής απελευθέρωσης έγινε η ισότητα στον γάμο. Η διεκδίκηση του ομόφυλου γάμου στις ΗΠΑ είναι αναμφίβολα διαφορετική από την περίπτωση της Ελλάδας, ωστόσο σε κάθε περίπτωση λειτουργεί προειδοποιητικά για τη σύνδεση του αιτήματος του γάμου με νεοφιλελεύθερες πολιτικές.

Το κράτος στον νεοφιλελευθερισμό απομακρύνεται όλο και περισσότερο από τον προνοιακό του χαρακτήρα και αναμένει από τα παντρεμένα ζευγάρια να κάνουν περισσότερα για τους ίδιους και για τα παιδιά τους με μικρότερη ή χωρίς καθόλου κρατική βοήθεια. Η επέκταση του μοντέλου του γάμου στα ομόφυλα ζευγάρια συνδέεται με τη συνεχιζόμενη ιδιωτικοποίηση δημόσιων αγαθών. Αποτελεί επίσης ένα άριστο παράδειγμα «ομοκανονικότητας», όρος τον οποίο χρησιμοποίησε η φεμινίστρια και κούρι ιστορικός Λίζα Ντάγκαν για να περιγράψει μια αποπολιτικοποιημένη γκέι ταυτότητα, προσανατολισμένη στην κατανάλωση.

Θέλω να είμαι ξεκάθαρη: Τα ομόφυλα ζευγάρια που θέλουν να παντρευτούν πρέπει να έχουν το δικαίωμα να το κάνουν και η σχέση τους πρέπει να έχει τα ίδια νομικά δικαιώματα και την ίδια κοινωνική αναγνώριση που έχουν τα άλλα ζευγάρια. Ωστόσο, η νομιμοποίηση του ομόφυλου γάμου δεν είναι το μαγικό ραβδί που θα διορθώσει όλα τα δεινά. Ορίστε ένα παράδειγμα: στις ΗΠΑ τα ομόφυλα ζευγάρια μπορούν να παντρευτούν και στις 50 Πολιτείες, εντούτοις σε περισσότερες από τις μισές Πολιτείες μπορείς να απολυθείς μόνο και μόνο επειδή είσαι γκέι, λεσβία ή αμφιφυλόφιλος και τα τρανς άτομα απολαμβάνουν μικρότερη νομική προστασία.

Αυτό δεν σημαίνει ότι στις ΗΠΑ η διεκδίκηση των δικαιωμάτων του γάμου δεν έχει προσφέρει τίποτα στα ομόφυλα ζευγάρια. Πολλοί γκέι και λεσβίες θέλουν το δικαίωμα του γάμου διότι χρειάζονται πρόσβαση σε ιδιωτική ιατροφαρμακευτική περίθαλψη για τους ίδιους και για τα παιδιά τους. Στις ΗΠΑ οι περισσότεροι έχουν ασφάλιση υγείας είτε μέσω του εργοδότη τους είτε επειδή είναι παντρεμένοι με σύντροφο που είναι ασφαλισμένος. Αλλά γιατί η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη δεν αποτελεί δημόσιο αγαθό προσβάσιμο σε όλα τα άτομα, ανεξάρτητα από το συζυγικό, το οικογενειακό ή το εργασιακό τους καθεστώς; Το κίνημα του

ομόφυλου γάμου στις ΗΠΑ κατέστησε σχεδόν αδύνατο να τεθεί αυτή η ερώτηση, γιατί επικεντρώνεται σε μόνο μία μορφή οργάνωσης των σχέσεων οικειότητας – το ζευγάρι και την πυρηνική οικογένεια –, αποκλείοντας, ή έστω υποβαθμίζοντας, άλλες μορφές. Τι γίνεται με τους κούρι που δεν θέλουν να παντρευτούν; Οι σχέσεις τους έχουν μικρότερη κοινωνική αξία; Αν στόχος του απελευθερωτικού κινήματος του Στόνγουολ είναι ο γάμος, κινδυνεύουμε να δημιουργήσουμε ένα σύστημα των δύο τρίτων – στη μία πλευρά οι «καλοί» γκέι που θέλουν να παντρευτούν και αξίζουν πλήρη δικαιώματα και στην άλλη πλευρά οι «κακοί», σεξουαλικά «ανεύθυνου» κούρι.

Για να δανειστώ την αιχμηρή ερώτηση του Μισέλ Φουκό, πόσες άλλες μορφές συγγένειας μπορούν να υπάρξουν; Μήπως δεν υπάρχουν σήμερα πολλοί κούρι τρόποι οργάνωσης οικογενειακής και ανθεκτικών σχέσεων οικειότητας, τους οποίους σπρώχνει κι άλλο στο περιθώριο το πρότυπο του γάμου;

Το Στόνγουολ ήταν πολλά πράγματα. Ενα από αυτά ήταν η προσπάθεια να υπάρξουν εναλλακτικοί κοινωνικοί σχηματισμοί που αντιτάσσονται στις αλληλοσυνδεόμενες μορφές καταπίεσης, όχι μόνο στην καταπίεση που βασίζεται στη σεξουαλικότητα. Ενα από τα μαθήματα που μας διδάσκει το έργο κούρι ερευνητών όπως ο Φέργκιουσον και η Ντάγκαν είναι ότι έχει πολύ μεγάλη σημασία ποιο Στόνγουολ θυμόμαστε. Δεν είναι μόνο θέμα ιστορικής ακρίβειας. Η ανάμνηση του παρελθόντος αποτελεί έναν τρόπο ανανέωσης του μέλλοντος. Η μνήμη ενός διαφορετικού Στόνγουολ μας δείχνει πώς θα μπορούσαμε να ξαναφτιάξουμε τον κόσμο και τον εαυτό μας.

Στο βιβλίο-ορόσημο «Cruising Utopia: το εκεί και τότε του κούρι μέλλοντος», που εκδόθηκε το 2009, ο Χοσέ Εστεμπάν Μουνιός μάς προτρέπει να «κοιτάζουμε πέρα από μια στενή εκδοχή του εδώ και τώρα» σε περασμένους μέλλοντες και σε μέλλοντες που εξακολουθούν να είναι δυνατό να πραγματοποιηθούν. Γράφει: «Κάποιοι θα πουν ότι το μόνο που έχουμε είναι οι ηθικές της παρούσας στιγμής, αλλά δεν πρέπει να συμβιβαστούμε ποτέ με αυτό το ελάχιστο σχήμα. Πρέπει να ονειρευτούμε και να δημιουργήσουμε νέες και καλύτερες ηθικές, άλλους τρόπους ύπαρξης στον κόσμο, και εντέλει νέους κόσμους». Λόγια ελπίδας που δίνουν νόημα στη ζωή μας.

* Καθηγήτρια Κοινωνικής και Πολιτισμικής Ανάλυσης και Σπουδών, περφόρμανς, Δεσ New York University

Εχουν πράγματι αλλάξει τα πάντα;

Της **Αλεξάνδρας Χαλκιά***

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ μοιάζουν να έχουν φέρει στην επιφάνεια πληθώρα εκδηλώσεων και συζητήσεων με θεματικές ΛΟΑΤΚ. Κινηματογραφικά αφιερώματα, συναυλίες και φεστιβάλ, θεματικά πάρτι κάνουν την εμφάνισή τους στο φέσιμποκ και στις σελίδες μέινστριμ εντύπων διασκέδασης. Την ίδια στιγμή, ένας λόγος «φιλικός» προς τις ΛΟΑΤΚ+ κοινότητες έχει αναδυθεί και στην επίσημη πολιτική δημόσια σφαίρα, οδηγώντας σε ορισμένες αλλαγές νομικού χαρακτήρα. Οπωσδήποτε υπάρχει αύξηση της ορατότητας ΛΟΑΤΚ+ ατόμων και χώρων στον δημόσιο λόγο και αυτή η εξέλιξη είναι θετική. Αλλά, εννοείται, δεν εξαφανίστηκαν ούτε η ομοφοβία ούτε η τρανσοφοβία. Σ' αυτό το ευρύτερο πλαίσιο λοιπόν είναι χρήσιμο να τεθεί το ερώτημα για τη σχέση της παρούσας συνθήκης με το όχι και τόσο μακρινό παρελθόν. Εχουν πράγματι αλλάξει τα πάντα;

Όπως συμβαίνει πάντοτε, υπάρχει κάποιος αντίτιμο για το λεγόμενο «μείνστριμινγκ» του ΛΟΑΤΚ+ χώρων. Για παράδειγμα, είναι σήμερα περισσότερο εμφανής μια τάση εμπορευματοποίησης ταυτότητων και χώρων, η οποία κινείται παράλληλα με την αποσιώπηση της διαθεματικότητας των ΛΟΑΤΚ υποκειμένων. Με λίγες εξαιρέσεις, όπως ένα σύντομο αφιέρωμα στο περιοδικό Antivirius το 2016, οι μη λευκοί και μη ελληνικής καταγωγής ΛΟΑΤΚ άνθρωποι παραμένουν γενικά απύσους και απόντες από τον δημόσιο λόγο, ενώ το ίδιο ισχύει και για τους φτωχούς και τους μεγαλύτερης ηλικίας ανθρώπους. Οι διαδεδομένες αναπαραστάσεις των ΛΟΑΤΚ+ έχουν την τάση να συνδέουν τη δημόσια αναγνώριση με την κατανάλωση. Επίσης, η γονεϊκότητα ως διάσταση της ταυτότητας πολλών ΛΟΑΤΚ+ ατόμων φαίνεται να παραμένει στο περιθώριο. Με ελάχιστες εξαιρέσεις, όπως η δράση της οργάνωσης Οικογένειες Ουράνιο Τόξο, απουσιάζουν συζητήσεις για τις σοβαρές δυσκολίες όσον αφορά την αντιμετώπιση του ζητήματος από θεσμούς και υπηρεσίες, όπως τα σχολεία και τα νοσοκομεία, αλλά και από ένα όχι μικρό τμήμα της κοινωνίας.

Οπωσδήποτε, η ίδια η ροή του ιστορικού χρόνου φέρνει και νέες

Κάλεσμα των ομάδων gender asphxia, μιγαδα και Qvzine για συγκεντρωση ενάντια στις διώξεις των οροφетικών γυναικών το Μάιο 2012

προκλήσεις. Μια κάπως «σκληρότερη» εξατομίκευση που φαίνεται να συνδέεται με το πολύμορφο βίωμα του «τραύματος» της κρίσης της τελευταίας δεκαετίας, για παράδειγμα, είναι περισσότερο εμφανής στον λόγο που αφορά ή και προέρχεται από τον ΛΟΑΤΚ+ χώρο. Συχνά, ο λόγος αυτός αποδίδει ιδιαίτερη έμφαση στην «ελεύθερη έκφραση του ατόμου» και την οικοδόμηση «ασφαλών χώρων» οι οποίοι, εκτός από χώρων, η οποία κινείται παράλληλα με την αποσιώπηση της διαθεματικότητας των ΛΟΑΤΚ υποκειμένων. Με λίγες εξαιρέσεις, όπως ένα σύντομο αφιέρωμα στο περιοδικό Antivirius το 2016, οι μη λευκοί και μη ελληνικής καταγωγής ΛΟΑΤΚ άνθρωποι παραμένουν γενικά απύσους και απόντες από τον δημόσιο λόγο, ενώ το ίδιο ισχύει και για τους φτωχούς και τους μεγαλύτερης ηλικίας ανθρώπους. Οι διαδεδομένες αναπαραστάσεις των ΛΟΑΤΚ+ έχουν την τάση να συνδέουν τη δημόσια αναγνώριση με την κατανάλωση. Επίσης, η γονεϊκότητα ως διάσταση της ταυτότητας πολλών ΛΟΑΤΚ+ ατόμων φαίνεται να παραμένει στο περιθώριο. Με ελάχιστες εξαιρέσεις, όπως η δράση της οργάνωσης Οικογένειες Ουράνιο Τόξο, απουσιάζουν συζητήσεις για τις σοβαρές δυσκολίες όσον αφορά την αντιμετώπιση του ζητήματος από θεσμούς και υπηρεσίες, όπως τα σχολεία και τα νοσοκομεία, αλλά και από ένα όχι μικρό τμήμα της κοινωνίας.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το πεδίο της δημόσιας ΛΟΑΤΚ+ παρουσίας σήμερα χαρακτηρίζεται από παράλληλες και αντιφατικές δυναμικές. Από τη μια πλευρά, μια ορισμένη ενίσχυση της ορατότητας και κάποια εγγραφή στο πεδίο του δημόσιου λόγου με όρους «αποδοχής». Από την άλλη, η ωμή δολοφονία του Ζακ Κωστόπουλου, μέρα μεσημέρι στο κέντρο της Αθήνας, με την παρουσία (διευκόλυνση;) της Αστυνομίας, υπογραμμίζει την απόσταση ανάμεσα στη φιλελεύθερη αφήγηση των «διαρκών (αν και αργότερων) βελτιώσεων» και της καθημερινής βίας κατά των «μη κανονικών» που συνωστίζονται στον βυθό της κοινωνίας.

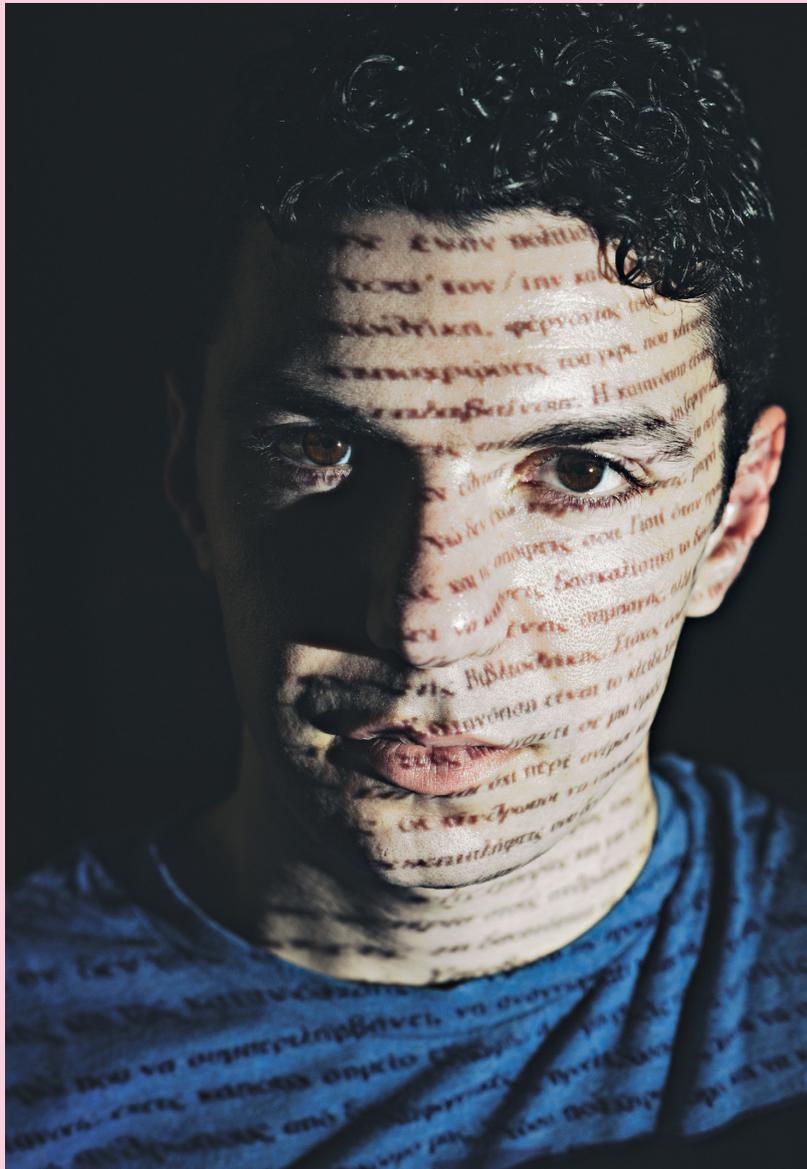
* Καθηγήτρια, τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

των **Ελενας-Ολγας Χρηστίδη,**
Νάνους Παπαθανασίου

Η ιστορία γράφεται στους δρόμους. Στις 21 Σεπτεμβρίου 2018 πέρασαν στην ιστορία ένας πεζόδρομος, η Γλάδστωνος από τη μία, και οι διασταυρώσεις πολλών διαφορετικών ταυτοτήτων σου από την άλλη: ήσουν περήφανα οροθετική. Ήσουν περήφανα αδερφή. Ήσουν περήφανα τσούλα. Ήσουν περήφανα drag queen. Με άλλα λόγια, κουβαλούσες ορατά τόσες ταυτότητες που έκαναν ένα πολύ δύσκολο πράγμα: αμφισβητούσαν ό,τι θεωρείται αποδεκτό, κατανοητό και κανονικό, σε μία κοινωνία ετεροκανονικών, αρτιμελών, «υγιών» και σεξουαλικά τιθασευμένων προτύπων. Αυτές τις διασταυρώσεις σου τις κουβαλούσες χρόνια με ορμή, πάθος, διεκδίκηση και ελευθερία. Πολλές φορές η ανάληψη της ευθύνης της ορατότητάς μας είναι βαρύτερη από την ανάληψη της ευθύνης της επιβιώσής μας κι εσύ το ήξερες.

Μέσα από την ορατότητα αυτή, εν-σωμάτωσες κυριολεκτικά την αμφισβήτηση της ετεροκανονικότητας, του επικίνδυνου προτύπου, της απειλής για τη δημόσια υγεία, του φόβου για το «άλλο», του ιού ως τιμωρητικής συνθήκης, της θηλυκότητας ως υποτίμησης, της σεξουαλικής απόλαυσης ως ασυδοσίας, της στερεοτυπικής, κλειστής και ασφυκτικής πεποίθησης για το πώς τελικά αξίζει να ζει ένας άνθρωπος. Ο μεγαλύτερος φόβος για το «άλλο», το «διαφορετικό», το μη οικείο, έρχεται όταν αυτό κουβαλά μια απόλαυση στην οποία οι υπόλοιποι άνθρωποι δεν έχουμε (ή δεν ξέρουμε πώς θα ήταν να έχουμε) πρόσβαση. Στην κοινωνική συνθήκη, τις αναπαραστάσεις και τις θρησκευτικές, κοινωνικές, ταξικές, εθνικές, βιολογικές και άλλες κατασκευές για το πώς πρέπει να βιώνεται αυτή η ζωή, δεν έχει δημιουργηθεί χώρος για την ελευθερία της επιθυμίας. Η ελεύθερη επιθυμία είναι απειλή. Η ανοίκεια ταυτότητα επίσης. Υπάρχουν δύο επιλογές που ανασύρονται όταν αυτά προκύπτουν: ή παραμένεις στο σκοτάδι ή τιμωρείσαι που βγήκες στο φως.

Κάπως σημαδιακά, εκείνη τη μέρα βρέθηκες πίσω από μια κλειδωμένη τζαμαρία. Σε ένα φουκοϊκό σχήμα, βρέθηκες σε ένα σημείο όπου εσύ ήσουν απόλυτα ορατός, ενώ όλοι οι άλλοι όχι. Σε ένα σημείο από το οποίο εσύ προσπαθούσες να απεγκλωβιστείς, ενώ οι άλλοι επέτρεπαν,

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: ΝΙΚΟΣ ΚΑΤΣΑΡΟΣ

Ο δρόμος έχει τη δική σου ιστορία

σε μια πανοπτική, αυτοσχέδια κατασκευή. Ξαν όλη σου η ζωή να έγινε σκηνή σε ταινία. Η νόρμα είναι ένα μεγάλο βαρέλι κομποποίησης που κρίνει τι θεωρείται σωστό, ανάξιο ή σημαντικό, τι δικαιολογείται και τι καταδικάζεται. Πετάς μέσα εικόνες, ιδέες,

βιώματα και πολλαπλές αυθεντικότητες, και βγάζεις πηχτή, κολλώδη εξουσιαστικότητα και κανόνες. Και η εξουσία αυτή δημιουργεί πραγματικότητα, νοηματοδοτεί εικόνες, ερμηνεύει τιμωρίες. Εκείνη την ημέρα, δεν ήσουν ο Ζακ. Ήσουν ο επίδοξος

ληστής. Δεν ήσουν η Ζάκι, ήσουν ο μεταδιδόμενος ιός. Δεν ήσουν ο παραγμένος πολίτης, ήσουν ο χρήστης που απειλούσε. Κι άλλες, πολλές ταυτότητες που είναι φορτισμένες αρνητικά, θεωρούνται μιανές. Η κατασκευή των πολλών πραγματικοτήτων απ' τη

μεριά του όχλου δεν χρειάζεται επιτόπου συντονισμό, αρκούν οι στερεοτυπικές ρυθμίσεις που μας έχουν γίνει από μωρά, για να αντιδράσουμε με έναν συγκεκριμένο τρόπο. Όλοι οι γνωστοί μηχανισμοί λειτούργησαν στην περίπτωση σου. Όλα τα στερεότυπα ενεργοποιήθηκαν. Ήσουν «ληστής που απειλήσε τη ζωή άλλων» και μετά «αυτοτραυματίστηκες μέχρι θανάτου» προσπαθώντας να απεγκλωβιστείς. Και ενώ όλα θα πήγαιναν να ξεχαστούν κι εσύ θα γινόσουν ένας νεκρός αγνώστων στοιχείων που πέθανε τυχαία, τότε ακριβώς, η ορατότητα που υπερασπιζόσουν ξύπνησε. Η οροθετικότητα, η θηλυκότητα, η πρόκληση, η γκέι ταυτότητα, τα τακούνια σου, ο αντιφασισμός σου, το σεξ που έκανες ή δεν έκανες, ο φόβος σου για κάθε άνθρωπο με στολή, η μαγία σου να μιλάς ανοιχτά, η λατρεία για τη Μαντόνα, οι περούκες και τα φουστάνια σου, τα μπλε αθλητικά σου, οι μπούκλες στα μαλλιά, το ψεύδισμα, το μικρό ανάστημα, ο φόβος και η συστολή σου, τα γραπτά σου, το σκυλί σου, το στραβό μείδιμα...

Ξύπνησαν όλα. Βλέπαμε το σώμα να παραβιάζεται, να δολοφονείται, να αιμορραγεί, να μην αντιδρά, να δένεται με πλαστικές χειροπέδες. Το σώμα αυτό όμως, πλέον, είχε πάνω του όλες τις ταυτότητές σου. Είχε κάθε συλλαβή από τις βιωματικές ομιλίες σου, κάθε σταγόνα από το μελάνι των συνθημάτων σου, κάθε τραγούδι και απόσπασμα από τις παραστάσεις σου, κάθε αγκαλιά και φιλή από αυτά που μοίραζες δωρεάν σε ακτιβιστικές δράσεις. Η Τζούντιθ Μπάτλερ έχει πει πως «είναι αλήθεια ότι όλες οι ζωές έχουν σημασία, αλλά είναι επίσης αλήθεια ότι δεν γίνονται αντιληπτές σαν να μετράνε το ίδιο. Και γι' αυτό πρέπει να δίνουμε όνομα σε αυτές τις ζωές που μετράνε λιγότερο και που αγωνίζονται για να έχουν τη σημασία που αξίζουν». Ως κοινότητα, ως φίλοι και φίλες, ως άγνωστοι, ως παρατηρητές, σου αναγνωρίζουμε αυτό που θα έπρεπε να σου έχει αναγνωριστεί νωρίτερα: έδινες όνομα σε κάθε ζωή, κάθε άτομο, κάθε βίωμα και χώρο για όλες τις ταυτότητές τους. Σου χρωστάμε να θυμόμαστε και να θυμίζουμε το δικό σου.

Ο δρόμος έχει –και επίσημα– τη δική σου ιστορία, γραμμένη με αίμα και γκλίτερ, σε έναν συνδυασμό πόνου και ατελείωτου πάρτι, όπως έζησες. Ο πόνος σ' εμάς παραμένει. Αλλά μας θυμίζει ότι πάντα έχουμε δικαίωμα και στη γιορτή.

Ζαχαρία μας, Ζακ, Ζάκι, σε ευχαριστούμε.